

STUDIA EŁCKIE

19 (2017) nr 2

Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum
Ełk 2017

RADA NAUKOWA

Sixto J. Castro (Universidad de Valladolid, Hiszpania), Robert A. Delfino (St. John's University, NY, USA), Urbano Ferrer (Universidad de Murcia, Hiszpania), Jeanette V. Loanzon (University of Santo Tomas, Manila, Filipiny), Eduardo Ortiz (Universidad Católica Andrés Bello w Caracas, Wenezuela), Pablo Pérez López (Universidad de Valladolid, Hiszpania), Peter A. Redpath (Adler-Aquinas Institute, Manitou Springs, CO, USA), Monika Przybysz (UKSW), Ks. Jan Walkusz (KUL)

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelny: ks. Tomasz Kopiczko (WSD w Ełku)

Sekretarz Redakcji: ks. Marcin Sieńkowski (WSD w Ełku)
ks. Ryszard Sawicki (WSD w Ełku)

Redaktorzy tematyczni:

EDUKACJA: Ryszard Skawiński (WSG w Bydgoszczy)

FILOZOFIA: ks. Antoni Skowroński (WSD w Ełku)

HISTORIA: Marcin Radziłowicz

LITERATUROZNAWSTWO: ks. Jerzy Sikora (UKSW)

NAUKI O MEDIACH: Jacek Janusz Mrozek (UWM)

NAUKI TEOLOGICZNE: ks. Andrzej Jaśko (WSD w Ełku)

PRAWO I PRAWO KANONICZNE: ks. Roman Szewczyk (UWM)

Redaktorzy językowi:

JĘZYK ANGIELSKI: Daniel P. Thero (Rensselaer Polytechnic Institute, USA)

JĘZYK HISPANŃSKI: Francisco Manuel Villalba Lucas (Murcia, Hiszpania)

JĘZYK NIEMIECKI: Katharina Westerhorstmann (Universität Freiburg, Niemcy)

JĘZYK POLSKI: Ryszard Skawiński (WSG w Bydgoszczy)

Redaktor statystyczny: ks. Arkadiusz Orzeł

© Copyright by Wydawnictwo Diecezjalne „Adalbertinum”, Ełk 2017

p-ISSN 1896-6896 e-ISSN 2353-1274

Projekt okładki: Marek Kuryłowicz

Skład komputerowy: Zespół Redakcyjny

Adres: 19-300 Ełk, Plac Katedralny 1

Wersja pierwotna: internetowa (<http://studiaelckie.pl/19-2017-nr-2>)

SPIS TREŚCI / CONTENTS

od Redakcji / Editorial	115
-------------------------------	-----

FILOZOFIA / PHILOSOPHY

Z. Orbik , <i>Zagadnienie stosunku rozumu i wiary w encyklice Fides et ratio / The problem of the relation of faith and reason in the encyclical Fides et ratio ...</i>	117
--	-----

HISTORIA / HISTORY

ks. L. Krzyżak , <i>Nauczanie prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Przemyślu – zarys problematyki / The teaching of canon law at the seminary in Przemyśl – the outline of the problem</i>	131
K. Michaluk , <i>Kariera ks. Józefa Kazimierza Kossakowskiego po upadku konfederacji barskiej / The career of Józef Kazimierz Kossakowski after the defeat of the Bar Confederation</i>	147

PRAWO / LAW

ks. T. Karpeta , <i>Wpływ opinii biegłych badających domniemany cud na podjęcie decyzji biskupa diecezjalnego o wszczęciu postępowania kanonizacyjnego / The influence of the opinion of the experts examining the alleged miracle on making the decision by the diocesan bishop to initiate canonization proceedings</i>	165
A. Moś , <i>Działalność Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury / The activity of the Pontifical Commission for Cultural Heritage of the Church ...</i>	175

TEOLOGIA / THEOLOGY

ks. G. Karwowski , <i>Męka Chrystusa w śpiewach Wielkiego Piątku / The passion of Christ in Good Friday songs</i>	187
ks. R. Sawicki , <i>Apostolat maryjny i eschatyczny jako dominanta duszpasterskiego charyzmatu św. Stanisława Papczyńskiego (1631-1701) / Marian and eschatic apostolate as the dominant characteristic of the pastoral charisma of saint Stanislaus Papczynski (1631-1701)</i>	199

MATERIAŁY / HISTORICAL RESOURCES

- ks. W. **Guzewicz**, *Zmiany administracyjne w diecezji elckiej w latach 1992-2017 w odniesieniu do stanowisk proboszczów / Administrative changes of parish priests in the diocese of Elk in the years 1992-2017* 209
- ks. W. **Guzewicz**, *Zmiany administracyjne w diecezji elckiej w latach 1992-2017. Stanowiska wikariuszy / Administrative changes of parish priests in the diocese of Elk in the years 1992-2017* 229

„Studia Elckie” 19 (2017), nr 2

Szanowni Czytelnicy!

Drugi tegoroczny numer kwartalnika „Studia Elckie” składa się z siedmiu artykułów naukowych. Ich problematyka obejmuje zagadnienia z zakresu filozofii, historii, prawa i teologii. Ponadto z racji jubileuszu 25-lecia diecezji elckiej znajdują się w nim materiały dotyczące zmian administracyjnych proboszczów i wikariuszy w latach 1992-2017.

Zarówno Autorom, jak i Recenzentom artykułów składamy podziękowanie. Mamy nadzieję, że prezentowane teksty wpłyną na rozwój refleksji naukowej. Życzymy owocnej lektury i zapraszamy na naszą stronę internetową: <http://www.studiaelckie.pl>.

ks. Marcin Sieńkowski
sekretarz Redakcji „Studiów Elckich”

ZBIGNIEW ORBIK*

ZAGADNIENIE STOSUNKU ROZUMU I WIARY W ENCYKLICE *FIDES ET RATIO*

Celem niniejszego tekstu jest próba zrozumienia, głównie na podstawie myśli zawartych w encyklice *Fides et ratio* (*Wiara i rozum*) wzajemnego stosunku wiary i rozumu w ujęciu Jana Pawła II. Jest to najprawdopodobniej „najbardziej filozoficzna” z encyklik Papieża Polaka. Dla filozofa jest ona interesująca głównie z tego powodu (nie jest to jednak powód jedyny!), że próbuje łączyć dwa pojęcia, które w tradycji filozoficznej, przynajmniej nowożytnej, zwykle były ze sobą konfrontowane. Zanim jednak poczynimy pewne uwagi nad treścią wspomnianego dzieła w interesującym nas temacie dokonajmy krótkiej analizy jego kluczowych terminów: wiary i rozumu.

Rozróżnienia terminologiczne: wiara i rozum

Termin „wiara” może, ujmując rzecz z grubsza, występować w dwóch podstawowych znaczeniach: 1) węższym – gdzie poprzez wiarę rozumie się uznanie czegoś za prawdę na podstawie argumentów niestanowiących dowodu w ścisłym znaczeniu tego słowa lub na podstawie świadectwa innej osoby; 2) w znaczeniu szerszym wiara to postawa duchowa, którą cechuje akceptacja oraz dobrowolne zaangażowanie w stosunku do pewnego porządku, który przekracza dziedzinę doświadczenia i czystej racjonalności¹. Powyższe rozumienie terminu „wiara” nie jest oczywiście jedynym możliwym. J. Woleński np. wyróżnia trzy znaczenia tego terminu: epistemologiczne, moralne i religijne². Nie będziemy wchodzić w dyskusję w rodzaju, czy są one jakoś ze sobą

* Zbigniew Orbik – doktor filozofii, adiunkt w Katedrze Stosowanych Nauk Społecznych Politechniki Śląskiej; e-mail: zbigniew.orbik@polsl.pl

¹ Zob. *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, red. A. Podsiad, T. Pszczołowski, Z. Więckowski, Warszawa 1983, s. 420. Istnieje również rozumienie wiary w obrębie teologii sprowadzające ją do jednej z cnót teologicznych lub Boskich (obok nadziei i miłości).

² Por. J. Woleński, *Trzy pojęcia wiary: epistemologiczne, moralne i religijne*, „Lectioes and Acroases Philosophicae” 1(2008), s. 29-42.

powiązane, czy ich zbiór jest kompletny, czy są od siebie zależne itp. Nas interesuje przede wszystkim wiara w znaczeniu religijnym, czyli pewna relacja człowieka do Absolutu.

Pojęcie rozumu także nie jest pojęciem jednoznacznym. W długiej tradycji filozofii europejskiej, poczynając od czasów starożytnych aż po współczesność, odnajdujemy kierunki, które w sposób szczególny odwołują się do rozumu jako najbardziej wartościowej władzy poznawczej człowieka. Określamy je mianem racjonalizmów. Racjonalizm jednak występuje w różnych historycznie odmianach, takich chociażby jak platonizm, arystotelizm, racjonalizm średniowieczny czy wielkie racjonalistyczne systemy nowożytne wieku XVII i XVIII. Każdy z tych kierunków charakteryzuje się dużą odmiennością, jeśli idzie o sposób pojmowania rozumu. Zazwyczaj akcentuje się pewność i niezawodność rozumu, szczególnie w odniesieniu do poznania teoretycznego. Podkreśla się też, że nie musi on być w swojej istocie identyczny z rozumem konkretnego człowieka, chodzi raczej o rozum – wzorzec, o ideę rozumu lub rozumności, której realizacja ma prowadzić do nieustannego rozwoju nauki, cywilizacji, ludzkości. Powstaje pytanie o możliwość racjonalnego uzasadnienia tezy o wartości rozumu. Tezy tej, jak się wydaje, nie można jednak uzasadnić racjonalnie bez popadania w błędne koło. Pewne światło może tutaj rzucić wykazanie zawodności i niepewności tego, co się rozumowi przeciwstawia. Byłoby to swoiste dowodzenie nie wprost twierdzenia o wartości rozumu i opartego na nim poznania. Podążając śladem historycznym zauważamy, że w starożytności poznaniu rozumowemu przeciwstawiano głównie poznanie zmysłowe z jego niepewnością i tworzeniem złudzeń (Heraklit, Parmenides, Platon). Za kryterium wartości poznawczej uważano niezmienność, stałość, prawdziwość, pewność. W wieku XVII kryteriami poznania były jasność, pewność, czystość rozumiana jako niezabarwienie żadnymi namietnościami zaś rozumowi przeciwstawiano poznanie zmysłowe, ale też emocje i wyobraźnię. W okresie Oświecenia za przeciwieństwo rozumu uważano głównie przesąd. Obserwujemy tendencję do rozszerzania się granicy rozumności, w obręb której zostają włączone doświadczenie oraz, w pewnym sensie, uczucie, jednak zostaje zachowane ostre odgraniczenie sfery rozumu od tego, co „ciemne”, nie poddane kontroli, fanatyczne³.

Źródeł występującego w filozofii nowożytnej ostrego odróżniania wiary i rozumu czy wręcz ich przeciwstawiania dopatrywać się można w poglądach Immanuela Kanta, który w *Krytyce czystego rozumu* stwierdza: „Musiałem więc zawiesić wiedzę, ażeby uzyskać miejsce dla wiary”⁴. Tropem Kanta podążyli liczni jego filozoficzni następcy⁵. Ich wysiłki zmierzały zazwyczaj do wykazania, iż wiara i rozum są to dwa zupełnie odmienne porządki, których mieszanie grozi utratą autonomii filozofii lub wręcz statusu dyscypliny racjonalnej. Tak lub inaczej rozumiany racjonalizm przeciwstawia się zawsze irra-

³ Por. W. Stróżewski, *Istnienie i sens*, Kraków 1994, s. 402.

⁴ I. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, tłum. R. Ingarden, Kęty 2001, s. 42.

⁵ Zob. D. Sztanyo, *Faith and Reason*, Montgomery 1996, s. 5.

cjonalizmowi oraz głosi kult poznania opartego na drodze przyrodzonej, przeciwstawiając się poznaniu, które czerpie ze źródeł nadprzyrodzonych⁶. Czy zatem wiara i rozum są sobie przeciwstawne?

Metafora dwóch skrzydeł: rozum i wiara

Już na początku swojej przedostatniej, podpisanej 14 września 1998 roku encykliki *Fides et ratio* Jan Paweł II stwierdza: „Wiara i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy. Sam Bóg zaszczerpił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, aby człowiek – poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie”. Już zatem pierwsze słowa wspomnianej encykliki odsuwają od nas obawę jakoby rozum miał być w jakikolwiek sposób w nauczaniu Papieża dyskredytowany. Metafora „dwóch skrzydeł” niesie ze sobą nader jasne przesłanie: muszą one oba działać, a nawet współdziałać, aby duch ludzki mógł osiągnąć ów najwyższy cel: poznanie prawdy. Prawda jest tutaj rozumiana jako poznanie samego Boga. Poznając Go, człowiek może osiągnąć wiedzę o sobie samym. Trudno doprawdy o zadanie wznioślejsze, lecz czy rozum jest w stanie mu sprostać? Autor encykliki nie ma tutaj żadnych wątpliwości, a ona sama może zostać odczytana jako wyraz optymizmu poznawczego i wiary w możliwości rozumu ludzkiego. Czytamy: „Jest oczywiście zrozumiałe, że w świecie podzielonym na wiele specjalistycznych dziedzin trudniejsze staje się dostrzeżenie owego pełnego i ostatecznego sensu życia, którego tradycyjnie poszukiwała filozofia. Niemniej w świetle wiary, która dostrzega ten ostateczny sens w Jezusie Chrystusie, pragnę gorąco zachęcić filozofów, zarówno chrześcijańskich, jak i innych, aby zachowali ufność w zdolności ludzkiego rozumu i nie stawiali nazbyt skromnych celów swojej refleksji filozoficznej. Historia tysiąclecia, które zbliża się ku końcowi, poucza nas, że należy iść tą właśnie drogą: nie wyzybywać się tęsknoty za prawdą ostateczną, z pasją jej poszukiwać i śmiało odkrywać nowe szlaki. To wiara przynagla rozum, aby przekraczał wszelkie bariery izolacji i nie wahał się ponosić ryzyka w poszukiwaniu wszystkiego, co piękne, dobre i prawdziwe. Wiara zatem staje się zdecydowanym i przekonującym obrońcą rozumu”⁷(56). Co więcej, Papież stwierdza: „Nie można zatem rozdzielać wiary i rozumu nie pozbawiając człowieka możności właściwego poznania samego siebie, świata i Boga. Nie ma więc powodu do jakiegokolwiek rywalizacji mię-

⁶ Na temat stosunku racjonalizmu i irracjonalizmu zob. np. K. Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii*, Warszawa 1983, s. 70-75. Obszerne analizy na temat irracjonalizmu, jego odmian i roli jaką spełnia w życiu człowieka, a zwłaszcza kwestii dotyczących relacji irracjonalizmu i poznania naukowego zawiera praca I. Dąbskiej, *Irracjonalizm a poznanie naukowe*, „Kwartalnik Filozoficzny” 14(1937/1938), z. 2, s. 83-118, przedruk w: *Rozum-Serce-Smak. Pamięci Profesor Izdory Dąbskiej (1904-1983)*, red. J. Perzanowski, Kraków 2009, s. 195-256.

⁷ Numery w nawiasach oznaczają numerację paragrafów cytowanej encykliki.

dzy rozumem a wiarą: rzeczywistości te wzajemnie się przenikają, każda zaś ma własną przestrzeń, w której się realizuje” (16-17). To zdecydowane łączenie wiary i rozumu nie dla wszystkich było i jest oczywiste. Niektórzy uważają, że jedynie rozum (i to pojęty jako rozum naukowy) jest w stanie osiągnąć prawdę. Możliwości poznawcze oparte na wierze są mocno kwestionowane. Powiada się, że ci, którzy rozumieją nie potrzebują wiary, natomiast wierzą ci, którzy nie rozumieją. Są też podążający za słowami naszego wieszczki Adama Mickiewicza: „Czucie i wiara silniej mówi do mnie niż mędrca szkiełko i oko”. Wedle takiej postawy sama wiara wystarcza do poznania prawdy, a prawdziwe jest to, w co człowiek wierzy i co czuje, choćby było to sprzeczne z rozumem.

Refleksja Papieża przekracza obie te perspektywy spostrzegania wiary i rozumu. Pierwszą rzeczą, którą zauważamy jest fakt, że zdaniem Autora encykliki praca umysłowa, wysiłek intelektualny nie jest domeną wyłącznie zawodowych filozofów, lecz dotyczy każdego człowieka. „Wiele jest dróg, którymi człowiek może zmierzać do lepszego poznania prawdy, a przez to czynić swoje życie coraz bardziej ludzkim. Wyróżnia się wśród nich filozofia, która ma bezpośredni udział w formułowaniu pytania o sens życia i w poszukiwaniu odpowiedzi na nie: jawi się ona zatem jako jedno z najwznioślejszych zadań ludzkości. (...) Na różne sposoby i w wielu formach ukazuje ona, że pragnienie prawdy stanowi nieodłączny element ludzkiej natury” (3). Każdy człowiek szuka prawdy, gdyż leży to w jego naturze i w tym sensie każdy jest filozofem. Papież przypomina, że etymologicznie termin filozofia oznacza „umiłowanie mądrości”, a filozof to ten, który prawdy jeszcze nie osiągnął, lecz do niej dąży⁸. Musimy w tym momencie zadać pytanie: gdzie leży prawda, której poszukuje rozum ludzki? Papież wyjaśnia, że nie chodzi o prawdę teoretyczną, rozumianą jako zbiór twierdzeń naukowych. Podkreśla on osobowy wymiar prawdy, która sprowadza się do poszukiwania sensu życia. Powołuje się na wielkiego średniowiecznego mistrza – św. Bonawenturę, który łączył w swojej myśli racjonalne podejście scholastyka z postawą mistyczną, wskazując, że poszukiwaniu prawdy musi towarzyszyć skrusza, pobożność, zachwyt, religijność, gotowość przyjęcia łaski dopełniającej prawdę osiąganą dzięki wysiłkowi intelektualnemu (por. 105).

Zagadnienie autonomii filozofii

W tradycji filozoficznej zagadnienie stosunku wiary i rozumu przyjmuje postać relacji zachodzącej pomiędzy teologią a filozofią lub inaczej rzecz ujmując, pomiędzy wiedzą opartą na Objawieniu a wiedzą, której źródłem jest przyrodzony rozum⁹. Problematyka ta, skądinąd interesująca jest też skompli-

⁸ Jak mówi Sokrates: „No, a nie zgodziliśmy się już, że miłość odnosi się zawsze do tego, czego jej brak, czego nie ma?”. Platon, *Uczta*, przeł. W. Witwicki, Warszawa 1984, s. 98.

⁹ Zagadnieniu stosunku wiary i nauki (filozofii) jest poświęcona m.in. książka francuskiego myśliciela Pierre’a Teilharda de Chardin, *Rozum i wiara*, przeł. M. Tazbir, K. Waloszczyk, Warszawa 2003.

kowana i omówienie jej przekracza skromne ramy tego artykułu. W omawianej encyklice jej Autor wypowiada słowa wyrażające najlepiej, jak się wydaje, jego pogląd w tej kwestii: „Sobór Watykański I naucza zatem, że prawda poznana w drodze refleksji filozoficznej oraz prawda Objawienia ani nie są tożsame, ani też jedna nie czyni zbyteczną drugiej: <<Istnieje podwójny porządek poznania, różniący się nie tylko źródłem, ale i przedmiotem. Różni się źródłem, bo w pierwszym przypadku poznajemy przy pomocy naturalnego rozumu, a w drugim przy pomocy wiary. Różni się przedmiotem, bo oprócz prawdy, do której może dojść rozum naturalny, przedłożone nam są również do wierzenia tajemnice zakryte w Bogu: nie można ich poznać bez Objawienia Bożego>>. Wiara, która opiera się na świadectwie Boga i korzysta z nadprzyrodzonej pomocy łaski, rzeczywiście należy do innego porządku niż poznanie filozoficzne” (9). Są to dwa dopełniające się porządki. Należy jednak zauważyć, że Papież podkreślając wyższość teologii, ponieważ jedynie ona oferuje nam całą prawdę ucieleśnioną w Chrystusie, akceptuje również epistemologiczną autonomię filozofii. Autonomia ta wyraża się zarówno w odmiennym języku, jak i metodach badań stosowanych przez filozofię i teologię. Pomimo owej odrębności związek pomiędzy filozofią a teologią jest, zdaniem Jana Pawła II, czymś pożądanym, dostarczającym korzyści obu dyscyplinom. Dzięki refleksji filozoficznej teologia uzyskuje pogłębione zrozumienie słowa Bożego, osiągając tym samym swój cel. Sama filozofia natomiast „zostaje wzbogacona, ponieważ rozum odkrywa nowe i nieoczekiwane horyzonty” (73)¹⁰.

Warto jednak pamiętać, iż Autor omawianego tekstu (również filozof!) nie odmawia filozofii prawa do autonomii. Wręcz przeciwnie, omawiając różne typy refleksji filozoficznej zauważa: „Zarysowana wyżej historia związków między wiarą a filozofią ukazuje, że można mówić o różnych typach refleksji filozoficznej z punktu widzenia jej odniesień do wiary chrześcijańskiej. Pierwsza z nich to filozofia całkowicie niezależna od Objawienia ewangelicznego: odmiana ta zaistniała historycznie w epokach poprzedzających narodzenie Odkupiciela, później zaś występowała także w regionach, dokąd Ewangelia jeszcze nie dotarła. W takiej sytuacji filozofia ujawnia słuszną ambicję, by być przedsięwzięciem autonomicznym, to znaczy kierującym się własnymi prawami, opierając się wyłącznie na zdolnościach rozumu. To dążenie należy popierać i umacniać, choć ze świadomością, że wrodzona słabość ludzkiego rozumu narzuca mu poważne ograniczenia” (75)¹¹.

¹⁰ Papież potwierdza swoją tezę o wzajemnych korzyściach wynikających ze związku teologii i filozofii odwołując się do przykładu zarówno wielkich chrześcijańskich teologów, których dokonania filozoficzne są tak znaczące, że możemy je porównywać do dorobku wielkich filozofów starożytnych (wymienia m.in. św. Grzegorza z Nazjanzu, św. Augustyna czy św. Tomasza z Akwinu), jak również odwołuje się do postaci bliższych nam w czasie (np. John Henry Newman, Jacques Maritain, Edyta Stein), które równie owocnie łączyły refleksję filozoficzną z pracą w zakresie teologii (zob. 74).

¹¹ W starożytności zwolennikami takiego spojrzenia na filozofię byli przede wszystkim sceptycy oraz późniejsi filozofowie pozostający pod ich wpływem. Zwalczali oni dogmatyzm filo-

Zacytowany powyżej fragment zawiera, jak się wydaje, istotę papieskiego nauczania w kwestii autonomii filozofii. Papież uznając niezależność poznania filozoficznego wskazuje z jednej strony jego ograniczenia, z drugiej natomiast wyraża pogląd, iż „refleksja filozoficzna bowiem, jako poszukiwanie prawdy w sferze przyrodzonej, jest zawsze przynajmniej pośrednio otwarta na rzeczywistość nadprzyrodzoną” (75). Autonomia filozofii wyraża się również w prowadzeniu rozumowań zgodnie z wymogami racjonalności, co ma być gwarantem osiągnięcia prawdziwych rezultatów poznawczych. Autor *Osoby i czynu* bardzo mocno podkreśla tę autonomię stwierdzając: „Filozofia, która nie postępowałaby w świetle rozumu, zgodnie z własnymi zasadami i specyficzną metodą, byłaby mało użyteczna. Głęboki fundament autonomii, jaką cieszy się filozofia, należy dostrzec w tym, że rozum jest ze swej natury zwrócony ku prawdzie, a ponadto został wyposażony w niezbędne środki, aby do niej dorzeć” (49). Papież podkreśla także, że filozofia, którą cechuje tak rozumiana autonomia będzie respektować prawdę objawioną.

Rozum w obliczu tajemnicy

Istnieje jeszcze jeden ważny aspekt wzajemnego stosunku wiary i rozumu: jest to aspekt tajemnicy, w którą włączony jest także rozum. Wydawać się to może dziwne, ponieważ rozum, niejako ze swojej istoty, dąży zawsze do wyjaśnienia czegoś, co jawi się na początku jako „ciemne”, zagmatwane, właśnie wymagające wyjaśnienia – pozbawienia danego obszaru poznawczego tajemnicy. Wszystkie systemy filozoficzne odwołujące się do rozumu zakładają klasyczną definicję prawdy: *veritas est adaequatio rei et intellectus*. Przyjmują zatem, że prawda może i powinna być poznana, a możliwość jej poznania jest głównym wyznacznikiem racjonalności danej filozofii¹². Czy wobec tego moż-

zoficzny przejawiający się w przekonaniu, że człowiek za pomocą swoich naturalnych władz poznawczych (zmysłów oraz rozumu) jest w stanie zdobyć pewną wiedzę o rzeczywistości zewnętrznej. Sceptycy opierali swoje argumenty na zasadzie izoterii sprowadzającej się do braku ostatecznego kryterium pozwalającego rozstrzygnąć, które z dwóch zdań sprzecznych jest prawdziwe. Zob. np. I. Dąbska, *Zarys historii filozofii greckiej*, Lublin 1993, s. 130-137.

¹² W *Fides et ratio* odnajdujemy trafne uwagi na temat różnego typu zjawisk występujących w filozofii współczesnej, które nie tylko nie są do zaakceptowania przez Kościół z powodu swojej niezgodności z prawdami wiary, lecz godzą również w samą filozofię. Czytamy: „Przeglądając się sytuacji współczesnej dostrzegamy, że problemy z przeszłości powracają, ale w nowej postaci. Nie mamy już do czynienia wyłącznie z kwestiami, które interesują pojedyncze osoby lub określone środowiska, ale z poglądami rozpowszechnionymi tak szeroko, że w pewnej mierze kształtują one sposób myślenia wszystkich. Należy do nich na przykład postawa głębokiej nieufności wobec rozumu, dostrzegalna w najnowszych postaciach wielu nurtów refleksji filozoficznej. W tym kontekście mówi się w wielu środowiskach o „końcu metafizyki”: postuluje się, aby filozofia poprzestawała na zadaniach skromniejszych, takich jak interpretacja faktów albo refleksja nad określonymi dziedzinami ludzkiej wiedzy lub nad jej strukturami” (55). Chciałoby się powiedzieć: jakże trafna to ocena w dobie szalejącego postmodernizmu i New Age!

na, pozostając na gruncie rozumu, włączać w jego obręb tajemnicę? Poznawanie tajemnicy może stać się, zdaniem Jana Pawła II, udziałem rozumu, ponieważ z pomocą przychodzi tutaj wiara: „Przez wiarę człowiek wyraża akceptację tego Bożego świadectwa. Oznacza to, że w sposób pełny i w całości uznaje za prawdę wszystko, co zostało mu objawione, ponieważ sam Bóg jest jej rękojmią. Ta prawda, którą otrzymuje w darze i której sam nie może się domagać, wpisuje się w kontekst relacji międzyosobowych, nakłaniając rozum, aby otworzył się na jej przyjęcie i uznał jej głęboki sens” (13). Wiara zatem nie tylko nie przeciwstawia się rozumowi, ale jest warunkiem *sine qua non* możliwości poznania przez ten ostatni najgłębszej prawdy odsłaniającej sens życia człowieka. Dzięki wierze rozum jest w stanie prowadzić swoje badania także w sferze, która dotychczas była dla niego niedostępna. Pomagają mu w tym zadaniu znaki, które otrzymuje od Objawienia i dzięki którym jest w stanie prowadzić swoje badania własnymi środkami, do których – jak pisze Papież – jest słusznie przywiązany. Rozum nie jest w stanie poznać tajemnicy do końca, gdyż jako skończony nie może ogarnąć nieskończoności Absolutu. Czytamy: „Objawienie wprowadza w historię pewien punkt odniesienia, którego człowiek nie może ignorować, jeśli chce pojąć tajemnicę swojego istnienia; z drugiej strony jednak to poznanie odsyła nieustannie do tajemnicy Boga, której umysł nie jest w stanie wyczerpać, lecz może jedynie przyjąć wiarą. Te dwa momenty wyznaczają obszar działalności właściwej rozumowi, na którym może on prowadzić swoje dociekania i szukać zrozumienia nie napotykając na żadne ograniczenia poza swoją własną skończonością w obliczu nieskończonej tajemnicy Boga” (14). Autor encykliki nie stawia więc rozumowi żadnych ograniczeń ze strony wiary, co więcej, to wiara umożliwia rozumowi poznanie tego, czego nie byłby on w stanie poznać działając samodzielnie, bez jej wsparcia. Papież pokazuje, że ta głęboka więź istniejąca pomiędzy wiarą i rozumem nie jest charakterystyczna jedynie dla kultury chrześcijańskiej czy tradycji Izraela, lecz ślady jej odnajdujemy również w kulturach starszych (Egipt, Mezopotamia). Wynika to z faktu, iż pragnienie poznania wspólne jest wszystkim ludziom bez względu na ich przynależność kulturową czy moment historii, w którym przyszło im żyć. Pragnienie to może urzeczywistnić się dzięki rozumowi. Rozum winien jednak współdziałać z wiarą, a wszelkie ich rozdzielanie jest szkodliwe, gdyż niweczy wysiłek obojga (por. 16).

Doniosła rola filozofii

Jan Paweł II zwraca się z apelem do filozofów o konieczność kształtowania świadomości prawdy jako wartości oraz wrażliwości na dobro zawarte w tej prawdzie¹³. Zwraca się też do przedstawicieli nauk przyrodniczych, aby w swojej pracy naukowej nigdy nie tracili z oczu aspektu mądrościowego

¹³ Warto przypomnieć w tym miejscu, że tradycja łączenia Dobra i Prawdy w filozofii europejskiej jest bardzo długa i sięga starożytności (Platon).

i etycznego swojej działalności (por. 106). Jest to niesłuchanie ważne, gdyż tylko w ten sposób nauka nigdy nie wystąpi przeciwko swojemu twórcy i tylko w ten sposób może wypełnić zadanie, do którego została powołana – służyć dobru osoby ludzkiej. Papież zwraca się do wszystkich, aby nie ulegali złudzie niektórych systemów filozoficznych, jakoby człowiek był panem samego siebie i aby wyłącznie własnymi siłami był w stanie osiągnąć właściwą mu wielkość. Jest to możliwe „tylko wówczas, gdy człowiek postanowi zakorzenić się w prawdzie, budując swój dom w cieniu Mądrości i w nim zamieszkując” (107). Warunkiem urzeczywistnienia właściwego człowiekowi powołania jest prawda, wolność, miłość, ale też właściwe korzystanie z rozumu.

Interesujące uwagi w tej perspektywie zawiera książka Bertranda Saint-Sernin *Rozum i wiara w XX wieku*¹⁴. Dokonana przez wspomnianego autora konfrontacja pojęć filozoficznych z praktyką życia społecznego i politycznego ukazuje, jakie zagrożenia mogą nieść i niosły występujące w XX wieku przemiany rozumu, przede wszystkim tendencja do jego utożsamienia z nauką, jak również niewłaściwe próby racjonalizacji życia społecznego prowadzące do pojawienia się zbrodniczych systemów totalitarnych. W minionym stuleciu nader często rozum był wprzęgany w logikę zła, co było tym groźniejsze, że nie działał on w sferze wyłącznie teoretycznej, lecz ze wsparciem instrumentów technologicznych umożliwiających realizację idei głoszących cele sprzeczne z dobrem człowieka, a czasami wręcz jawnie występujących przeciwko człowiekowi. Zagrożeń tych, jak naucza Papież, nie da się uniknąć, jeśli człowiek, poszukując sensu swojego życia nie otworzy się na Tajemnicę oraz „swoje powołanie do miłowania i poznania Boga jako najdoskonalsze urzeczywistnienie samego siebie” (107).

Podstawowym zadaniem filozofii, w świetle poglądów zawartych w *Fides et ratio*, jest ukazanie sensu życia człowieka¹⁵. Nie chodzi tutaj oczywiście o filozofię „byle jaką”, gdyż ta *ex definitione* nie jest w stanie spełnić tego zadania. Chodzi o „filozofię” (rozumianą jako zespół poglądów dotyczących wizji człowieka i świata „o znacznej wartości filozoficznej”) zawartą w Piśmie Świętym. Filozofia ta, zdaniem Papieża, jest w stanie dostarczyć uzasadnionych odpowiedzi na najbardziej nurtujące pytania (jak np. pytanie o zło moralne). „Fundamentem tej „filozofii” zawartej w Biblii jest przekonanie, że życie ludzkie i świat mają sens i zmierzają ku pełni, która urzeczywistnia się w Chrystusie Jezusie” (80). Jedynie zarysowana powyżej „maksymalistyczna” koncepcja filozofii akceptująca prawdę objawioną jest w stanie sprostać owemu „kryzysowi sensu” tak boleśnie dotykającemu współczesnego człowieka. Papież jasno formułuje, na czym ów kryzys polega pisząc: „Można zauważyć, że

¹⁴ Zob. B. Saint-Sernin, *Rozum i wiara w XX wieku*, przekł. M. L. Kalinowski, Gdańsk 2001.

¹⁵ Nietrudno zauważyć, że Papież pojmuje filozofię na sposób „maksymalistyczny”, tzn. nie ogranicza jej do kilku specjalistycznych dyscyplin analizujących szczegółowe zagadnienia, lecz przyjmuje, że jest ona zdolna do odpowiedzi na najbardziej podstawowe pytania natury egzystencjalnej.

jednym z najbardziej znamienitych aspektów naszej obecnej kondycji jest „kryzys sensu”. Powstało tak wiele perspektyw poznawczych, często o charakterze naukowym, z których można patrzeć na życie i świat, że mamy w rzeczywistości do czynienia z coraz powszechniejszym zjawiskiem fragmentaryzacji wiedzy. Właśnie to sprawia, że tak trudne, a często daremne jest poszukiwanie sensu. Co więcej – i jest to zjawisko jeszcze bardziej dramatyczne – w tym gąszczu informacji i faktów, wśród których żyjemy i które zdają się stanowić samą treść życia, wielu zastanawia się, czy ma jeszcze sens samo pytanie o sens. Wielość teorii, które prześcigają się w próbach rozwiązania tego problemu, a także różne wizje i interpretacje świata i ludzkiego życia, pogłębiają tylko tę zasadniczą wątpliwość, która łatwo może stać się źródłem sceptycyzmu i obojętności, albo też różnych form nihilizmu” (81).

Autor encykliki wymienia cechy, które musi posiadać filozofia, jeśli ma spełnić postawione przed nią zadanie. Przede wszystkim musi ona odzyskać „wymiar mądrościowy” przejawiający się w dążeniu do poszukiwania ostatecznego sensu życia człowieka. Musi również odrzucić wszelkie „partykularyzmy” i relatywizmy stając się autentyczną wiedzą, której zadaniem jest poznanie obiektywnej prawdy o rzeczywistości w duchu klasycznego jej pojęcia. Z powyższymi winna łączyć się jeszcze jedna cecha: „potrzebna jest filozofia o zasięgu prawdziwie metafizycznym, to znaczy umiejąca wyjść poza dane doświadczone, aby w swoim poszukiwaniu prawdy odkryć coś absolutnego, ostatecznego, fundamentalnego” (83). Podstawą takiej filozofii jest metafizyka¹⁶.

Warto zwrócić uwagę, że Ojciec Święty wzywa filozofów, pragnących realizować w swojej pracy badawczej nakreślone w omawianym dokumencie postulaty, do wierności tradycji filozofii europejskiej, która biegnie od myślicieli starożytnych, poprzez Tradycję Ojców Kościoła, scholastykę aż do osiągnięć nowożytnej i współczesnej myśli. Jedynie poprzez zakorzenienie w tradycji filozof jest w stanie zrealizować, z jednej strony, fundamentalny dla refleksji filozoficznej postulat jej autonomiczności, z drugiej natomiast zażegnać niebezpieczeństwa kryjące się w niektórych współczesnych nurtach filozoficznych¹⁷.

Osobowy wymiar wiary

Zastanówmy się przez chwilę, czym jest wiara, na którą powołuje się Jan Paweł II? Przede wszystkim zwraca on uwagę, że jest postawą człowieka nie

¹⁶ Papież podkreśla, że nie chodzi mu o żaden konkretny kierunek metafizyczny, bądź określoną szkołę. Mówiąc o konieczności oparcia filozofii na metafizyce ma na myśli, iż filozofia musi respektować prawdę, że rzeczywistość i prawda wykraczają poza to, co faktyczne i empiryczne. Podkreśla również, że ów wymiar transcendentny i metafizyczny dostępny jest poznaniu racjonalnemu (filozoficznemu), jakkolwiek jest ono niedoskonałe i dokonuje się na sposób analogiczny. To odwołanie się do metafizyki jest, zdaniem Jana Pawła II, jedyną drogą do przezwyciężenia kryzysu, w jakim znalazła się filozofia współczesna. W kwestii różnych koncepcji metafizyki zob. W. Stróżewski, *Ontologia*, Kraków 2004.

¹⁷ Do szczególnie niebezpiecznych nurtów filozofii współczesnej Papież zalicza eklektyzm, historyzm, scjentyzm, pragmatyzm oraz nihilizm.

tylko religijnego. Towarzyszy ona zawsze sytuacji, gdy następuje spotkanie człowieka z drugim. Jak zauważa Papież „człowiek nie jest stworzony, aby żyć samotnie” (31). Pojawia się tu perspektywa, charakterystyczna dla filozofii dialogu, dostrzegania człowieka zawsze w relacji „ja i ty”. Spotkanie człowieka z drugim ma na celu urzeczywistnienie się jednostki jako „osoby” w jej indywidualności i niepowtarzalności. Wedle filozofii dialogu, dokonuje się ono nie dzięki „ja” i w jakimś agresywnym dystansowaniu się od drugiego człowieka rozumianego jako ktoś obcy i wróg, lecz poprzez innego, którego się spotyka i przez spotkanie jako jedność ze spotkanym, a zatem przez relację „ja i ty” (M. Buber). Intencja filozofii dialogu jest praktyczna. Wiara odnosi się przede wszystkim do drugiego człowieka. Ma ona wręcz podstawowe znaczenie dla człowieka jako poszukującego prawdy. „Człowiek, istota szukająca prawdy, jest więc także tym, którego życie opiera się na wierze” (31). Papież ma tutaj na myśli prosty, a jakże często nieuświadomiany przez nas fakt, że większa część naszej wiedzy nie została ani przez nas samych zdobyta, ani zweryfikowana, lecz przyjmujemy ją jako prawdziwą na podstawie zawierzenia tym, którzy nam ją jako taką przekazali. Wiara taka zakłada zdolność człowieka do zawierzenia innym ludziom, do nawiązania z nimi bliskich i trwałych relacji. Poruszamy się zatem ciągle w sferze międzyludzkich relacji. Zaufanie drugiemu człowiekowi musi być poparte autorytetem. Zawierzenie i autorytet to dwa filary prezentowanego przez Autora encykliki modelu wiary. Nie wyklucza to oczywiście krytycznego myślenia, chociaż wyklucza krytycyzm absolutny, to znaczy świadome odrzucenie wszelkiego autorytetu, nawet takiego, który przyjmujemy w oparciu o rozumowe przesłanki. Postawa taka zamyka nas na możliwość autentycznego poznania.

Papież zwraca uwagę, że „w takiej relacji międzyosobowej głównym przedmiotem poszukiwania nie są prawdy dotyczące faktów ani prawdy filozoficzne. Szuka się tu raczej prawdy o samej osobie: tego, kim jest i co ujawnia z własnego wnętrza” (32). Tym, co udoskonala człowieka nie jest jedynie wiedza abstrakcyjna dotycząca prawdy, ale przede wszystkim wiedza zdobywana w relacjach z drugim człowiekiem. Jan Paweł II odwołuje się do świadectwa męczenników, którzy poprzez fakt osobowego spotkania z Chrystusem poznali prawdę o własnym życiu, która jawi się im z taką pewnością, iż żadne, nawet najbardziej dramatyczne okoliczności zewnętrzne (cierpienie, śmierć) nie są w stanie skłonić ich do porzucenia tej prawdy. Świadectwo męczenników, jak zauważa Ojciec Święty, fascynuje nas do dzisiaj, ponieważ swoim życiem mówią oni o tym, co my już przeczuwamy i wyrażają otwarcie to, co my „chcielibyśmy umieć wyrazić”. Świadectwo jest zatem drugim, obok zawierzenia, sposobem wyrażenia prawdy o sobie samym. Nasuwają się tutaj słowa Chrystusa, który mówi: „Ja się na to narodziłem i na to przyszedłem na świat, aby dać świadectwo prawdzie” (J 18, 37).

Świadectwo, jeśli ma zostać przyjęte, musi być wiarygodne. Nie każde jednak świadectwo na wiarygodność zasługuje. Niekiedy trudno to ocenić. Jak

pisze Jan Kłoczowski: „Jak odróżnić świadka wiarygodnego od fanatyka? Czy zamachowcy-samobójcy nie są głęboko przeświadczeni, że posiadli prawdę i giną w imię świadectwa? Gdzie leży granica między fanatyzmem i – właśnie – wiarygodnym świadectwem?”¹⁸. Musimy zatem znaleźć jakieś kryterium, które pomoże nam oddzielić świadectwo autentyczne, prawdziwe, wiarygodne, od tego, które takie nie jest. Musimy być krytyczni. Wydaje się, iż najlepszym kryterium jest tu moralność danego świadectwa. Jest ono wiarygodne, jeśli jest dobre, zarówno, co do jego istoty, jak i konsekwencji, do których prowadzi. Nie możemy uznać za dobre świadectwa, które nie przyczynia się do rozwoju dobra człowieka jako osoby.

Podobnie jak uznaliśmy, że rozum potrzebuje w swoim działaniu pomocy wiary, tak też musimy za Papieżem uznać, że wiara spogląda na rozum szukając zrozumienia. To zrozumienie jest jej potrzebne, ponieważ zawierzenie, stanowiące istotę wiary, musi być przebadane krytycznie, gdyż inaczej wiara może obrócić się przeciwko samemu człowiekowi. Jednak skończony i niedoskonały rozum ludzki nie jest w stanie spełnić postawionego przed nim zadania. I tutaj znowu z pomocą przychodzi wiara z jej zawierzeniem: „Z tego, co dotąd powiedziałem – pisze Papież – wynika, że człowiek znajduje się na drodze poszukiwania, którego ludzkimi siłami nie można zakończyć: poszukuje prawdy oraz poszukuje osoby, której mógłby zawierzyć. Wiara chrześcijańska wychodzi mu naprzeciw i ukazuje konkretną możliwość osiągnięcia celu tego poszukiwania. Pomaga mu bowiem przekroczyć stadium zwykłego zawierzenia i wprowadza go w porządek łaski, gdzie może on dostąpić udziału w tajemnicy Chrystusa, w Nim zaś zyskać prawdziwe i pełne poznanie Boga w Trójcy Jedynego” (33). W ostateczności zatem to Bóg jako Osoba absolutnie godna zawierzenia oraz jako fundament i rękojmia racjonalności naturalnego porządku świata, umożliwia właściwe działanie tak rozumu, jak i wiary oraz jest gwarantem skuteczności ich wysiłku w dążeniu do prawdy.

Filozofia a nauki szczegółowe

W ostatnim, siódmym rozdziale, omawianej encykliki Jan Paweł II podejmuje zagadnienie „kryzysu sensu”, który stał się udziałem współczesnego człowieka¹⁹. We wspomnianym fragmencie odnajdujemy również interesujące, chociaż krótkie, rozważania na temat stosunku zachodzącego pomiędzy filozofią a naukami szczegółowymi. Czytamy: „Powstało tak wiele perspektyw poznawczych, często o charakterze naukowym, z których można patrzeć na życie i świat, że mamy w rzeczywistości do czynienia z coraz powszechniejszym zjawiskiem fragmentaryzacji wiedzy. Właśnie to sprawia, że tak trudne, a czę-

¹⁸ J. A. Kłoczowski, *Ja i Ty*, „Tygodnik Powszechny” 46(2005), s. 19.

¹⁹ Wspominaliśmy o tym powyżej omawiając rolę filozofii w ujęciu Jana Pawła II. Zagadnienie „kryzysu sensu”, które podejmuje Autor jest jednym z najważniejszych wyzwań, przed którymi stoi filozofia współczesna. Z oczywistych względów wymagałoby ono odrębnego opracowania przekraczającego skromne ramy niniejszego artykułu.

sto daremne jest poszukiwanie sensu” (81). Zdaniem Autora encykliki, wielość orientacji intelektualnych odrzucających zasadność poszukiwania sensu jest często źródłem sceptycyzmu i nihilizmu w różnych jego formach. Pytanie o sens istnienia jest właściwym zadaniem filozofii. Jeśli nie stawia ona tego pytania, sprowadza rozum, którego jest przeciw wytworem, do roli czysto instrumentalnej i sprzeniewierza się zadaniu autentycznego poszukiwania prawdy. Filozofia, zdaniem Papieża, musi odzyskać wymiar mądrościowy, co sprowadza się do poszukiwania „ostatecznego i całościowego sensu życia”. Możliwe jest to, w zarysowanej perspektywie, jedynie poprzez odwołanie się do religijności jako ostatecznej podstawy nadającej życiu ludzkiemu sens i wartość.

W tym miejscu naszych rozważań uczynimy kilka refleksji na temat stosunku filozoficznego poglądu na świat do nauki. Jest to zagadnienie o wiele bardziej skomplikowane niż pogląd często wyrażany przez krytyków metafizycznego stanowiska²⁰. Już w starożytności niektórzy filozofowie przyjmowali obok poznania racjonalnego inne drogi wiodące do wiedzy: np. Platon mówił o oglądaniu idei, Plotyn o ekstazie, w czasach nam bliższych Bergson o intuicji. Każda z wyróżnionych dróg poznania swoje źródło ma poza rozumem. Jako poznanie nierozumowe – irracjonalne, dostarczają one przekonania nienaukowych, w których nie występuje argumentacja logiczna. Izidora Dąbska podsumowując swoje rozważania poświęcone irracjonalizmowi w poznaniu naukowym pisze: „Tak więc pokazało się, że irracjonalizm nie jest jeden tylko, lecz że jest ich kilka. Cztery co najmniej: logiczny, epistemologiczny, metafizyczny i psychologiczny. I to także, że w nauce irracjonalizm uprawniony nie jest, ale że mimo owego braku uprawnienia i tam się pojawia. Nawet w naukach ścisłych, takich jak fizyka. Powiedziało się też, skąd on się tam bierze i dlaczego. Intencją rozprawy nie było zwalczanie irracjonalizmu w ogóle, tylko określenie granic, w których uprawniony nie jest. Jeżeli jednak słuszne jest twierdzenie, że poznanie naukowe jest *ex definitione* antyirracjonalistyczne, to walka z irracjonalizmem przeniesiona na inne dziedziny życia, byłaby walką o unaukowianie tych dziedzin. Ścisłej próbą realizowania postulatów, aby zastępować tam, gdzie to jest tylko możliwe, tezy irracjonalne racjonalnymi. Ten postulat okazuje się bezsilny w tych wypadkach, w których umysł ludzki szuka odpowiedzi na zagadnienia zasadniczo nierozstrzygalne”²¹. Warto jednak pamiętać, że znaczna część naszych przekonań oparta jest na przesłankach irracjonalnych. Nie znaczy to, że są one tym samym nieracjonalne. Nasz pogląd na świat kształtuje się pod wpływem różnych czynników nie zawsze racjonalnych. Częściej odgrywają tu rolę emocje, nawyki, osobiste przeżycia czy upodobania. Nie jesteśmy jednak w stanie wskazać na drodze argumentacji naukowej, który pogląd jest lepszy od innych *resp.* prawdziwy. Jedynym kryterium umożliwiającym odrzucenie danego poglądu na świat byłaby jego we-

²⁰ Na ten temat zob. K. Twardowski, *Wybrane pisma filozoficzne*, Warszawa 1965, s. 379n.

²¹ I. Dąbska, *Irracjonalizm a poznanie naukowe*, dz. cyt., s. 254-255.

wewnętrzna sprzeczność, względnie niezgodność z ustalonymi wynikami badań naukowych. Musimy zatem przyjąć, że nieodłącznym elementem naszych przekonań dotyczących świata i nas samych jest wiara, a dokładniej mówiąc, pewne zawierzenie innym. Wszak żywione przez nas przekonania, chociaż osobiste, nie są zwykle naszym wytworem – przejęliśmy je od innych.

Zakończenie

Przesłanie encykliki *Fides et ratio* możemy odczytywać jako wezwanie skierowane do współczesnych, pełne optymizmu, jeśli idzie o możliwości poznawcze człowieka w różnych jego wymiarach: teologicznym, filozoficznym i naukowym. Dialog pomiędzy tymi dyscyplinami jest, zdaniem Papieża, nie tylko wskazany, ale wręcz konieczny. Dzieło to ukazuje rozległą perspektywę, w której wysiłek poznawczy skierowany winien być na poznawanie prawdy. Dokonać się ono może jedynie przez współdziałanie wiary i rozumu, których relację ujmuje Autor za pomocą metafory dwóch skrzydeł.

Istnieje jedna prawda ujawniająca się w podwójnej perspektywie: „prawda ukazana nam przez Objawienie jest zarazem prawdą, którą mamy pojmować w świetle rozumu” (35). Wiara i rozum jako dwa skrzydła. Wiara, którą oświeca rozum, ale też rozum wolny od dogmatów, chociaż świadomy, że nie wszystko leży w sferze jego naturalnych możliwości i że istnieje sfera bytu, którą można odsłonić jedynie poprzez perspektywę osobowego zawierzenia, czyli wiarę. Dopiero te dwa skrzydła unoszą nas ku poznaniu Prawdy-Boga, który jest też Osobą, której mogę w pełni zawierzyć.

THE PROBLEM OF THE RELATION OF FAITH AND REASON IN THE ENCYCLICAL *FIDES ET RATIO*

Summary

The task posed by the author of the article is to analyze the problem of the relation of faith and reason in the Encyclical *Fides et ratio*. He analyzes the importance of the key terms, and indicates their place in the tradition of European philosophy. It does also, on the basis of the content of the papal document, some comments on the nature of the systematic comparison of natural knowledge to Revelation and the philosophy of the natural sciences.

Key words: John Paul II, faith, reason, philosophy.

KS. LESŁAW KRZYŻAK*

**NAUCZANIE PRAWA KANONICZNEGO
W SEMINARIUM DUCHOWNYM W PRZEMYŚLU
– ZARYS PROBLEMATYKI**

Historia nauczania prawa kanonicznego na terenie diecezji przemyskiej dotychczas nie została podjęta. Uprawiana głównie z teologią moralną, a także w mniejszym stopniu z historią Kościoła w przemyskim i brzozowskim diecezjalnym seminarium duchownym prowadzonym przez misjonarzy, stała się odrębną dyscypliną naukową w seminarium duchownym prowadzonym przez księży diecezjalnych od 1819 roku. Niniejsze opracowanie stanowi próbę ukazania nauczania prawa kanonicznego w seminarium duchownym obrządku łacińskiego w Przemyśle od początków jego istnienia do 2016 roku.

Nauczanie prawa kanonicznego w seminariach duchownych jest zagadnieniem złożonym. Tematykę podjął ksiądz Aleksy Petrani analizując w monografii naukowej naukę prawa kanonicznego w Polsce w okresie XVIII i XIX wieku¹. Później biskup Walenty Wójcik opracował problematykę odnośnie seminarium duchownego w Sandomierzu². Następnie Tadeusz Pawluk opisał formację kanonistyczną w seminariach duchownych³. Kolejno Wojciech Góralski przeanalizował nauczanie prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Płocku⁴. Natomiast niedawno Janusz Gręźlikowski opublikował zagadnienie nauczania prawa kanonicznego w seminarium duchownym we Włocławku⁵,

* ks. dr Lesław Krzyżak – doktor nauk prawnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego; e-mail: krzyzak.l@interia.pl

¹ Por. A. Petrani, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX w.*, Lublin 1961, ss. 369.

² Por. W. Wójcik, *Nauczanie prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Sandomierzu (1820-1970)*, „Prawo Kanoniczne” 15(1972), s. 99-124.

³ Por. T. Pawluk, *Formacja kanonistyczna w seminariach duchownych*, „Prawo kanoniczne” 27(1984), s. 3-15.

⁴ Por. W. Góralski, *Nauczanie prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym w Płocku (1710-2010)*, „Studia Płockie” 38(2010), s. 45-71.

⁵ Por. J. Gręźlikowski, *Nauczanie prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku w XX wieku*, „Studia Włocławskie” 11(2009), s. 316-343.

a także temat nauczania prawa kanonicznego w Polsce okresu międzywojennego⁶. Godnym uwagi jest też artykuł Wojciecha Góralskiego o przyszłości prawa kanonicznego w naszym kraju⁷. W omawianą problematykę nauczania prawa kanonicznego w Polsce wpisuje się Conferenza Scientifica Internationale „L'insegnamento del diritto canonico ed ecclesiastico in Polonia e all'estero” zorganizowana 30 maja 2016 roku na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. W ramach tej Międzynarodowej Konferencji Naukowej wygłoszono interesujące referaty dotyczące nauczania prawa kanonicznego w seminariach duchownych w Łodzi⁸, Opolu⁹, Olsztynie¹⁰, Częstochowie¹¹, Gnieźnie¹², Wrocławiu¹³, Rzeszowie¹⁴, a także w Białymstoku¹⁵. W cykl tych rozważań wpisuje się również niniejsze opracowanie. Podejmuje ono nauczanie prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Przemyślu. Traktuje seminarium duchowne w Przemyślu jako jedną całość z drugim działającym w diecezji seminarium duchownym erygowanym w Brzozowie i działającym w latach 1760-1783. Niniejszy artykuł nie podejmuje nauczania prawa kanonicznego w seminarium duchownych obrządku greckokatolickiego erygowanym w 1845 roku w Przemyślu.

⁶ Por. J. Gręźlikowski, *Dyskusje nad nauczaniem prawa kanonicznego w seminariach duchownych w Polsce okresu międzywojennego*, w: *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, t. 1, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, Warszawa 2009, s. 417-443.

⁷ Por. W. Góralski, *Przyszłość prawa kanonicznego w Polsce*, „Roczniki Nauk Prawnych” 19 (2009), s. 167-178.

⁸ Por. Ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, WPiA Olsztyn: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Łódź [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Łódź].

⁹ Por. Ks. mgr lic. Krzysztof Soczyński, Pontificia Università Gregoriana, Roma: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Opole [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Opole].

¹⁰ Por. Ks. mgr lic. Marek Paszkowski, Metropolitalny Sąd Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico “Hosianum” di Olsztyn (2000-2016) [Teaching canon law in the “Hosianum” Higher Theological Seminary in Olsztyn (2000-2016)].

¹¹ Por. Ks. mgr lic. Kamil Zadrożny, Pontificia Facoltà Teologica Marianum, Roma: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Częstochowa [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Częstochowa].

¹² Por. Ks. mgr lic. Tomasz Krzysztofiak, Pontificia Università Antonianum, Roma: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Gniezno [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Gniezno].

¹³ Por. Ks. mgr Stanisław Wróblewski, Pontificia Università Gregoriana, Roma: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Wrocław [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Wrocław].

¹⁴ Por. Ks. mgr Mateusz Rachwański, Pontificia Accademia Alfonsiana, Roma: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Rzeszów [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Rzeszów].

¹⁵ Por. Ks. mgr Filip Zdrodowski, Pontificia Università Urbaniana, Roma: L'insegnamento del diritto canonico presso il Seminario Superiore Ecclesiastico di Białystok [Teaching canon law in the Higher Theological Seminary in Białystok].

Nauczanie prawa kanonicznego w Polsce

Kazimierz Wielki w programie uniwersyteckiego nauczania przewidział prawo kanoniczne, gdyż oparte na prawie Boskim, odgrywało istotną rolę w dyplomacji i stosunkach międzynarodowych¹⁶. Ranga nadana nauczaniu prawa kanonicznego w ramach studiów uniwersyteckich była wzorcowym kryterium dla każdej szkoły wyższej, a tym bardziej seminariów duchownych. Jednak krótki okres nauki i przygotowania przed przyjęciem świeceń kapłańskich sprawiał, że nawet w początkach istnienia seminariów duchownych wykłady z prawa kanonicznego nie miały miejsca, a z czasem prawa nauczano w ramach zajęć z teologii moralnej lub historii Kościoła. Jednym z powodów tego stanu rzeczy był brak etatów oraz wykładowców przedmiotu. Celem przygotowania seminarzystów do życia duszpasterskiego kładziono nacisk na sprawy praktyczne.

W okresie józefinizmu miało miejsce zainteresowanie nauką prawa kanonicznego. Władza świecka kontrolowała normy kościelne i treści przekazywane w ramach wykładów, zwalczała rangę kurii rzymskiej i doktryny izydoriańskie, wydawała zgodę na etaty danego przedmiotu i mianowała wykładowców. Strona kościelna niejednokrotnie doświadcza swobody i niezależności kurialnej, a zarazem ograniczeń ze strony rządzących.

Troska o poziom nauczania prawa kanonicznego w Przemyślu

Seminarium duchowne w Przemyślu zostało erygowane przez biskupa Jana Stanisława Zbąskiego 6 lutego 1687 roku. W rok później wybudowano pomieszczenia, wielokrotnie poddawane późniejszej rozbudowie i modernizacji. W roku 1760 biskup Wacław Hieronim Sierakowski erygował drugie w diecezji Seminarium duchowne w Brzozowie, działające przez dwadzieścia trzy lata od 1760 do 1783 roku¹⁷. Oba seminaria były prowadzone przez Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo. Powierzenie misjonarzom prowadzenia seminarium duchownego było powszechną ówczesną praktyką w Polsce, z poparciem Stolicy Apostolskiej. Program studiów układano według wskazań Soboru Trydenckiego dostosowując do realiów diecezjalnych w Przemyślu i Brzozowie. Prefekt studiów układał program zajęć na poszczególne trzy lata studiów. Misjonarze kładli nacisk na praktyczne przygotowanie kandydatów do kapłaństwa, kształtowali ich duchowość oraz szacunek i posłuszeństwo biskupowi. Zapewne w seminariach diecezji przemyskiej podobnie jak w innych placówkach, misjonarze prowadzili półtoragodzinne wykłady przez cztery dni w ciągu tygodnia, kładąc nacisk na teologię moralną, teologię pastoralną i sakramentologię. Zajęcia odbywały się po łacinie. Wykłady miały miejsce przed

¹⁶ Por. *Nauczanie uniwersyteckie w świetle przywileju fundacyjnego Kazimierza Wielkiego*, w: *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*, t. 2, red. W. Uruszczak, D. Malec, Kraków 2008, s. 67.

¹⁷ Por. J. Zubka, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XIII i XIX wieku*, Aleksy Petrani, Lublin 1961. Recenzja, „Prawo Kanoniczne” 9(1966), s. 384.

południem, a poprzedzono je godzinnym przygotowaniem. Codziennie trzy i pół godziny trwało studium prywatne¹⁸. W seminarium duchownym prowadzonym przez Księży Misjonarzy w Przemyślu i w Brzozowie zajęcia z prawa kanonicznego były łączone z zajęciami z teologii moralnej i historii Kościoła. Praktyka ta była powszechna w Polsce. Z czasem w poszczególnych seminarium duchownych wyodrębniano prawo kanoniczne jako oddzielny przedmiot¹⁹. W ramach zajęć omawiano: cenzury, trybunały i kongregacje Stolicy Apostolskiej, proces sporny i karny, prowadzenie kancelarii parafialnej, a także elementy prawa polskiego²⁰. Seminarium w Przemyślu i Brzozowie uległo kasacji przez władze austriackie w 1783 roku. Odtąd przygotowanie do kapłaństwa kleryków diecezji przemyskiej odbywało się w Seminarium Generalnym we Lwowie, a formacja prowadzona była w duchu józefińskim.

Odpowiadając na prośby biskupa przemyskiego Antoniego Gołaszewskiego, władze austriackie w 1792 roku wydały pozwolenie na ponowne otwarcie Seminarium Duchownego w Przemyślu. Jego działalność wzorowana na uniwersyteckich wydziałach teologicznych rozpoczęła się dopiero po dwudziestu siedmiu latach w 1819 roku²¹. Wznowiona działalność seminarium duchownego w Przemyślu, kierowana przez księży diecezjalnych przemyskich, opierała się na formacji seminaryjnej i zajęciach naukowych w powołanym Instytucie Teologicznym. Na wzór wydziałów teologicznych powołano katedry dla poszczególnych przedmiotów. Pierwszym wykładowcą prawa kanonicznego w Instytucie Teologicznym przy seminarium duchownym w Przemyślu został ks. Józef Sulikowski. Językiem wykładowym i egzaminacyjnym do 1936 roku była łacina.

Projekt Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1821 roku, złożonej z biskupów i duchownych przewidywał czteroletni program nauki w seminarium duchownych. Projekt ten przewidywał trzy godziny tygodniowo zajęć z prawa kanonicznego. Program ten po krytycznej ocenie wykładowców i biskupów diecezji został odrzucony i nie realizowano go w Instytucie Teologicznym w Przemyślu. W tym czasie wykłady z prawa kanonicznego w innych seminarium duchownych prowadzono w wymiarze pięciu godzin tygodniowo na trzecim – ostatnim roku studiów.

Kolejny projekt z 1836 roku przewidywał pięć lat studiów seminaryjnych, natomiast po II wojnie światowej wprowadzono sześć lat studiów kleryckich. Projekt rządowy z 1821 roku planował po dwie godziny prawa kanonicznego na ostatnim roku studiów, zaś projekt z 1836 roku planował dodatkowo po trzy godziny prawa kościelnego na kursie III i IV. Prawo kanoniczne wykładano ko-

¹⁸ Por. J. Dukała, *Szkola księży misjonarzy*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce. Tom 2: Od odrodzenia do oświecenia. Część 2: Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, Lublin 1975, s. 109-126.

¹⁹ Por. A. Petrani, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX w.*, dz. cyt., s. 51-62, 116-119.

²⁰ Por. J. Dukała, *Szkola księży misjonarzy*, dz. cyt., s. 141.

²¹ Por. *Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu. Historia. W skrócie*, <http://wsd.przemy-ska.pl/o-seminarium/historia/po-krotce/> (dostęp: 27.07.2016).

lejno po filozofii, apologetyce, teologii fundamentalnej, socjologii i historii Kościoła, czyli na ostatnich kursach studiów. Gdy w 1882 roku dodano szósty rok studiów, wówczas prawo kanoniczne wykładano na ostatnich czterech latach: na roku III – dwie godziny tygodniowo, IV – dwie godziny, V – dwie godziny i VI – dwie godziny w ciągu tygodnia zajęć. Ostatecznie przyjęto wykłady prawa kanonicznego na ostatnich trzech lat studiów po cztery godziny wykładowe w ciągu tygodnia zajęć. Wykładowcy prawa kanonicznego korzystali z podręczników²². Od 1862 roku powszechnymi w użyciu w przemyskim seminarium duchownym były podręczniki Simona Aichnera, Wincentego Graviny i Analekta Reiffenstuela, o czym świadczy duża liczba egzemplarzy zachowana w zbiorach biblioteki seminaryjnej i kapitulnej. Klerycy do nauki korzystali praktycznie tylko ze sporządzonych notatek w czasie wykładów, a od lat dwudziestych XX wieku roku z książki Ignacego Grabowskiego lub Franciszka Bączkowicza²³.

Podczas I wojny światowej w latach 1914-1915, przemyskie seminarium zostało zamknięte. Nie prowadzono formacji ani zajęć wykładowych. Klerycy rozjechali się do parafii, a wykładowcy prowadzili działalność duszpasterską.

W analizie tematu nauczania prawa kanonicznego w diecezjalnym seminarium przemyskim na uwagę zasługuje okres rządów biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, który troszczył się o seminarium i zabiegał o dobre wykształcenie alumnów. Celem przygotowania i formacji przed seminarium założył Małe Seminarium, w którym kształcono gimnazjalistów. Zabiegał o środki materialne na utrzymanie seminarium od rządu, a także z terenu diecezji²⁴. Na stanowi-

²² Por. W. Pichler, *Summa jurisprudentiae sacre Universal seu Jus Canonicum secundum quinque Decretalia Gregorii Papae IX libros explicatum*, Inglostadii 1723; W. Pichler, *Jus canonicum practice explicatum seu decisiones casuum ad singulos Decretalia Gregorii Papae IX titulos et ad consuetum referendi modum accomodatae*, Inglostadii 1728 lub 1734; J.J.N. Pehema, *Praelectiones in Ecclesiasticum Universum*, Viennae 1791; G.V. Gravina, *Institutiones canonicae Cleri Poloni et Seminariorum commodo novissime reimpressae*, Varsoviae 1821; J.C. Ferrari, *Summa institutionum canonicarum*, t. 1-2, Genovae 1847 lub Paris-lis-Romae 1889 i 1894; J. Laurentius, *Institutiones iuris ecclesiastici, quas in usum scholarum scripsit*, Friburgi 1903 lub 1908 i 1914; S. Aichner, *Compendium Juris Ecclesiastici: cum singulari attentione ad leges particulares : VI conventionis XVIIa Augusti 1855 cum sede apostolica in aetate Imperio Austriaco vigentes*, Brixinae 1862; S. Aichner, *Compendium Juris ecclesiastici ad usum cleri*, Brixinae 1915; A. Reiffenstuel, *Jus canonicum universum clara methodo juxta titulos quinque librorum decretalium : In quaestiones distributum solidisque responsionibus et obiectionum solutionibus dilucidatum una cum tractatu de regulis iuris*. Tomus I-V, Monachii 1700-1714; I. Grabowski, *Prawo kanoniczne według nowego Kodeksu*, Lwów 1927; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1-3, Kraków 1923 lub 1932 i Opole 1957. Wszystkie powyższe podręczniki są na stanie Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego i Biblioteki Kapituły Metropolitalnej, a ich liczne egzemplarze każdego tytułu świadczą, że były podstawą nauczania i studiowania prawa kanonicznego w Przemyślu.

²³ Por. W. Wójcik, *Nauczanie prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Sandomierzu (1820-1970)*, dz. cyt., s. 102-110.

²⁴ Por. S. Krzywiński, *Działalność duszpasterska św. Józefa Sebastiana Pelczara biskupa przemyskiego w latach 1899-1924*, Przemyśl 2003, s. 60-61.

ska wykładowców powoływał świątłych i świętych kapłanów, młodych i ambitnych naukowców po studiach w Rzymie, Wiedniu czy Innsbrucku²⁵. Dobrych wykładowców cenił i zatrzymywał w diecezji. Biskupom diecezji polskich w 28 sierpnia 1918 roku w Gnieźnie, a rektorom wyższych seminariów duchownych w czasie zjazdu w dniach 8-9 października 1919 roku, wskazywał potrzebę dobrego urządzenia seminarium duchownego od strony naukowej, ascetycznej, towarzyskiej i higienicznej²⁶. Już na początku swego urzędowania biskupiego w przeprowadzonych konferencjach z profesorami i przełożonymi seminarium (6, 14 i 16 października 1902), polecił reorganizację studiów obejmującej wykładane przedmioty, co do treści i metody wykładu. Wskazał, aby wykłady z prawa kanonicznego obejmowały wszystkie działy prawa, zalecił większy nacisk na stronę praktyczną i przygotowanie do pracy duszpasterskiej. Nakazał prowadzić seminary naukowe, sprowadzał książki do biblioteki seminaryjnej, wykładowcom zalecał pracę naukową, wprowadził nowe przedmioty, promował naukę języków starożytnych i obcych nowożytnych. Bezskutecznie zabiegał w rządzie o utworzenie odrębnej katedry prawa kanonicznego, aby wyklądać je obszerniej, z uwzględnieniem prawa cywilnego austriackiego. Planując pięcioletni cykl studiów na kursie czwartym i piątym przewidywał po cztery godziny prawa kanonicznego.

Na synodzie diecezjalnym z 1902 roku biskup Pelczar nowatorsko zreformował ustawy seminarium duchownego²⁷. Nauka prawa kanonicznego była wiodącym przedmiotem. Zajęcia prowadzono zgodnie z wytycznymi Stolicy Apostolskiej²⁸. Od 1918 roku bazowano na *Corpus Iuris Canonici*²⁹, normy analizowano w oparciu o ich genezę, a poszczególne kanony komentowano³⁰.

Wykładowcy prawa kanonicznego w przemyskim seminarium duchownym włączali się w pracę Związku Zakładów Teologicznych w Polsce. Kapłan diecezji przemyskiej ks. Jan Kwolek był współzałożycielem tej organizacji. Podczas II Zjazdu w Lublinie (3-5 lipca 1921) jako wybitny prawnik i kanonista przedstawił projekt Regulaminu Sekcji mających działać przy Związku.

²⁵ Por. J. S. Pelczar, *Urządzanie Seminariów Duchownych w Polsce*, Przemysł 1919, s. 19.

²⁶ Por. tamże.

²⁷ Por. tamże, s. 13-22; S. Krzywiński, *Działalność duszpasterska św. Józefa Sebastiana Pelczara biskupa przemyskiego w latach 1899-1924*, dz. cyt., s. 62-66.

²⁸ Por. Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów, *De novo iuris canonici Codice in scholis proponendo* z 7.08.1917 r., AAS 9(1917), s. 439; Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów, *Decretum de experimentis ad gradus in iure canonico assequendos* z 31.10.1918 r., AAS 11(1919), s. 19; Pius XI, Konstytucja apostolska *Deus scientiarum Dominus* z 24.05.1931 r., AAS 23(1931), s. 241-262.

²⁹ Por. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS 9 II(1917), s. 3-521, [dalej CIC].

³⁰ Por. R. Sobański, *Prawo kanoniczne na tle trendów antyjurystycznych*, „Collectanea Theologica” 4(1973), s. 37-40; W. Wójcik, *Wytyczne w nauczaniu prawa kanonicznego kandydatów do kapłaństwa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23(1976), z. 5, s. 11; E. Szafrowski, *Formacja kanoniczna alumnów seminarium duchownego*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 4-5 (1977), s. 195-198; J. Gręzlikowski, *Nauczanie prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 318.

Został wybrany przewodniczącym sekcji prawno-kanonicznej. W czasie tego zjazdu wygłosił referat „Zakres i metoda nauki prawa kanonicznego w seminariach duchownych”. Podczas IV zjazdu Związku w Kielcach (20-22 kwietnia 1927), zachęcał do propagowania prac Związku w krajowych i zagranicznych naukowych czasopismach teologicznych i katolickich. Wskazywał potrzebę właściwej metody nauczania prawa kanonicznego w seminariach duchownych, co wykazał w referacie „Organizacja studiów filozoficzno-teologicznych przy seminariach duchownych byłego zaboru austriackiego”. Trzeba podkreślić, że otrzymał propozycję objęcia katedry prawa kanonicznego na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, jednak ze względu na odmowę biskupa Józefa Sebastiana Pelczara nie przyjął tej oferty³¹.

Od 1935 roku wykłady prawa kanonicznego poszerzono o prawo Kościołów Wschodnich. W czasie II wojny światowej ze względu na działania wojenne, biskup Franciszek Barda przeniósł seminarium do willi „Anatolówka” w Brzozowie. Tutaj odbywała się formacja i zajęcia wykładowe. Po wojnie seminarium duchowne powróciło do Przemyśla. W tym czasie wykłady z prawa kanonicznego prowadził ks. dr Jan Kwolek.

W okresie posoborowym po ukazaniu się wytycznych Stolicy Apostolskiej nastąpiła reorganizacja nauczania prawa kanonicznego³². Zalecono nauczanie prawa kanonicznego w ścisłym związku z teologią³³. Rangę i kształt wykładów z prawa kanonicznego określiła konstytucja apostolska *Sapientia Christiana*, wskazania teologicznej formacji seminarzystów i adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*³⁴. Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego podkreślił³⁵, że prawo kanoniczne powinno być nauczane w seminarium duchownym jako oddzielny przedmiot wykładowy (kan. 252 § 2 KPK), przez osobnego wykładowcę (kan. 253 § 2 KPK), posiadającego odpowiednie przygotowanie naukowe (kan. 253 § 1 KPK). Zasady formacji seminarzystów (Komisja ds. Seminariów Duchownych KEP, *Ratio studiorum fundamentalis* z 1967 r.; Komisja ds. Seminariów Duchownych KEP, *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 1977 r.; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*

³¹ Por. T. Pudłocki, *Ksiądz doktor Kwolek*, „Rocznik Gimnazjalny” 3(1998), s. 151-155.

³² Por. Sacra Congregatio pro Institutiones Catholica, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 19.03.1970 r., AAS 62(1970), s. 321-384; Sacra Congregatio pro Institutiones Catholica, *Lettera circularis de doctrina iuris canonici candidatis ad sacerdotium tradenda*, „Communicationes” 7(1975), s. 12-17.

³³ Por. W. Wójcik, *Wytyczne w nauczaniu prawa kanonicznego kandydatów do kapłaństwa*, dz. cyt., s. 15.

³⁴ Por. Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Sapientia Christiana* 14.04.1979 r., AAS 71(1979), s. 469-521; Kongregacja ds. Nauczania Katolickiego, *Teologiczna formacja przyszłych kapłanów*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t. 12, z. 2, Warszawa 1983, s. 117-218; Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* z 25.03.1992 r., AAS 86(1992), s. 657-804.

³⁵ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli pp. II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Warszawa 1984, [dalej KPK].

z 1999 r.) stanowią, że nauczanie prawa kanonicznego w seminariach duchownych powinno się odbywać przez cztery ostatnie lata studiów.

Wykładowcy prawa kanonicznego

Aby ukazać nauczanie prawa kanonicznego należy zaprezentować tych, którzy byli wykładowcami tego przedmiotu. W opracowaniu sporządzono listę dwudziestu czterech wykładowców, którzy od 1819 roku wykładali prawo kanoniczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu. Po specjalistycznych studiach, dobrze wykształceni pełnili funkcje docenta i wykładowcy, a najczęściej określano ich tytułem profesora seminarium. Na przestrzeni lat wykształcili pokolenia kapłanów, którzy zdobytą wiedzę wprowadzali w praktykę życia na terenie diecezji. Wykaz poszczególnych wykładowców wzbogacono faktami z ich życia, które dają pełny obraz danej osoby.

- ks. Józef Sulikowski

Na początku XIX wieku wykładowcą prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym w Przemyślu był ks. Józef Sulikowski (1796-1875). Przez siedemnaście lat akademickich, od 1819 do 1836 roku, prowadził zajęcia z prawa kanonicznego. Jednak w styczniu 1836 roku decyzją rządu został odsunięty od prowadzonych wykładów z historii i prawa kanonicznego³⁶. W zachowanym wykazie wykładowców przemyskiego seminarium duchownego jest pierwszym pedagogiem prowadzącym zajęcia z kanonistyki³⁷.

- ks. Adam Bielecki

W styczniu 1836 roku biskup diecezjalny powierzył prowadzenie zajęć historii i prawa kanonicznego działaczowi patriotycznemu ks. Adamowi Bieleckiemu (1811-1859), herbu „Janina”. Po święceniach kapłańskich w 1834 roku, przez kolejny rok uzupełniał wykształcenie teologiczne w Wiedniu, skąd został wezwany do posługi prefekta w seminarium. Wiedza i dar wymowy oraz umiłowanie historii Ojczyzny i Kościoła sprawiały, że jego wykłady były na wysokim poziomie, dlatego też rząd dekretem gubernialnym z 29 lipca 1836 roku nakazał usunięcie wykładowcy. Do maja 1837 roku posługiwał jako ojciec duchowny w Przeworsku, gdzie rząd znów zażądał jego usunięcia. Władza świecka nie wyraziła też zgody, by został wikariuszem katedralnym. Mianowano go wikariuszem w Stobiernej, a następnie duszpasterzem filii w Borku (1839) i Chłopicach (1840), zaś 7 kwietnia 1841 roku został proboszczem w Haczowie. Za działalność patriotyczną, po trzech miesiącach został aresztowany, skazany na karę śmierci, ułaskawiony, pozbawiony probostwa, osadzony u reformatów w Bieczu, a od 1847 roku u kapucynów w Rozwadowie. Zwol-

³⁶ Por. H. E. Wyczawski, *Sulikowski Józef*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, Warszawa 1983, s. 223-224; R. Żmuda, *Dokumentacja działalności naukowej i dydaktycznej ks. prof. dra hab. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM za lata 1947-1992*, Kałwaria Zebrzydowska 1993, s. 51.

³⁷ Por. Wykaz ten jest umieszczony na kilku tablicach w budynku Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu.

niono go w lutym 1848 roku. 2 lipca 1948 roku został proboszczem w Ryma-
nowie, gdzie zmarł 18 kwietnia 1859 roku³⁸. Zapewne ze względu sytuację
polityczną i na krótki okres prowadzenia zajęć, nie umieszczono go w wykazie
wykładowców seminarium duchownego w Przemyślu.

- ks. Teofil Witoszyński

Od 1836 do 1839 roku wykłady z prawa kanonicznego prowadził ks. Teo-
fil Witoszyński (1803-1876). Wyświęcony na kapłana w 1828 roku, późniejszy
kanonik kapitulny, a na urzędzie proboszcz Dynowa w latach 1847-1874.
Zmarł 25 lutego 1876 roku³⁹.

- ks. Franciszek Nowicki

Przez dwadzieścia dwa lata prawo kanoniczne w seminarium wykładał
ks. Franciszek Nowicki (1839-1851). Widnieje, jako pierwszy w spisie pro-
boszczów diecezjalnych (po wcześniejszych pięciu proboszczach z Zakonu
Bożogrobców) parafii Leżajsk – Fara⁴⁰.

- ks. Juliusz de Nowina Paszyński

Ks. Juliusz de Nowina Paszyński przez kolejne dwadzieścia dwa lata wy-
kładał prawo kanoniczne (1851-1873) i historię (1851-1883)⁴¹. Urodził się 24
czerwca 1820 roku w Przemyślu. Uczył się w gimnazjum w Lwowie. Teologię
studiował w Wiedniu. Świecenia kapłańskie otrzymał 1 września 1842 roku.
Jako wikariusz pracował w Rzepienniku, Gorlicach i Jaśle. Doktorat z teologii
sfinalizował w Wiedniu 16 lipca 1851 roku. W 1872 roku został prałatem pa-
pieskim. Tytuł honorowego obywatela miasta Przemyśla otrzymał w 1873 ro-
ku. Po zakończeniu pracy w seminarium był proboszczem i dziekanem w Jaśle
(1883-1886)⁴². Wyróżniony jako kanonik honorowy (1885), gremialny (1886),
a następnie scholastyk (1895) przemyskiej kapituły katedralnej. Autor opraco-
wań naukowych. Zmarł 29 października 1897 w Przemyślu i został pochowany
na cmentarzu przemyskim (Kwatera 10A, Rząd 3, Nr grobu 21)⁴³.

³⁸ Por. J. Kwolek, Ks. Adam Bielecki, w: *Polski słownik bibliograficzny*, t. 2, 1936, Beyzym Jan - Brownsford Marja, Kraków 1936, s. 40.

³⁹ Por. *1050 rocznica chrztu Polski*, „Dynowinka” 13(2015), s. 14; Wynik wyborów do Rad powiatowych, „Gazeta Lwowska” 92(1874), s. 1.

⁴⁰ Por. *Osoby duchowne z Leżajsk i okolic*, <http://www.pddm.kultura.lezajsk.pl/index.php/galeria/66-osoby-z-lezajsk-i-okolic/osoby-duchowne-z-lezajsk-i-okolic> (dostęp: 27.07.2016).

⁴¹ Por. M. A. Różański, *Rozmowy z błogosławionym Bronisławem Markiewiczem*, dostęp onli-
ne: Wywiad z Markiewiczem IV, <http://www.michalici.pl/node/458> (dostęp: 27.07.2016); Z. Pałka, Ks. Leon Pastor (1846-1912), „Rocznik Kolbuszowski” 11(2011), s. 98.

⁴² Por. *Paszyński Juliusz*, w: *Encyklopedia Jasła*, <http://www.encyklopediajasla.pl/o-encyklopedii/index-hasel/index-hasel-pl/> (dostęp: 27.07.2016).

⁴³ Por. *Polak Patryota*, t. 2-4, Warszawa 1875, Nakładem Towarzystwa [w Drukarni P. Dufour, Konsyliarza Nadwornego, J.K.M. i Dyrektora Drukarni Korpusu Kadetów], <http://bsdprz.one.pl/cgi-bin/koha/opac-MARCdetail.pl?biblionumber=64206> (dostęp 27.07.2016); „Echo Przemyskie” 85(1897), (24 października 1897); *Juliusz Paszyński*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Juliusz_Paszy%C5%84ski (dostęp: 27.07.2016).

- ks. Józef Sebastian Pelczar

Od 1873 do 1877 roku bezpośrednio po powrocie do kraju ze studiów w Rzymie wykłady z prawa kanonicznego podjął ks. Józef Sebastian Pelczar. Urodził się 17 stycznia 1842 roku w Korczynie. Naukę rozpoczął w rodzinnej wiosce, kontynuował w Rzeszowie, a maturę zdawał w Przemyślu. Po studiach w przemyskim seminarium duchownym pracował jako wikariusz w Samborze. W latach 1866-1868 studiował w Collegium Romanum i w Instytucie św. Apolinarego w Rzymie. Po czterech latach wykładów z prawa kanonicznego w przemyskim seminarium duchownym, przez dwadzieścia dwa lata pracował jako profesor, dziekan wydziału i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1899 został biskupem pomocniczym diecezji przemyskiej, a po śmierci bp. Łukasza Soleckiego biskupem diecezjalnym. Przeprowadził trzy synody diecezjalne i pozostawił bogaty dorobek naukowy. Został odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2 maja 1923). Jan Paweł II ogłosił go błogosławionym i świętym⁴⁴.

- ks. Józef Pudło i ks. Jakub Federkiewicz

W latach 1877-1889 naukę prawa kanonicznego prowadzili: pochodzący z Korczyny ks. Józef Pudło i rymanowianin ks. Jakub Federkiewicz. Ks. infułat Federkiewicz urodził się 25 lipca 1852 roku w Rymanowie. Naukę rozpoczął w lokalnej szkole, gimnazjum ukończył w Rzeszowie, zaś seminarium w Przemyślu. Dnia 11 czerwca 1876 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Po rocznej pracy na wikariacie w Pruchniku skierowano go do Wiednia na doktoranckie studia specjalistyczne. Gdy zwolniła się seminaryjna katedra historii i prawa kanonicznego, ze względu na wezwanie do Przemyśla przerwał studia. W sądzie biskupim pełnił zadania obrońcy węzła małżeńskiego. Został proboszczem katedralnym i dziekanem przemyskiej kapituły katedralnej. Zmarł 7 lipca 1926 roku⁴⁵.

- ks. Władysław Kochowski

Od początku XX wieku w seminarium występuje po dwóch wykładowców prawa kanonicznego. W 1901 roku decyzją biskupa Pelczara ks. Władysław Kochowski zostaje drugim wykładowcą prawa kanonicznego w seminarium. Ks. Kochowski urodził się w 1872 roku w Trześni. Po studiach seminaryjnych został wyświęcony na kapłana w 1895 roku. W uznaniu zasług włączono go do przemyskiej kapituły katedralnej, gdzie był kanonikiem gremialnym (1909).

- ks. Józef Zajchowski

Kolejnym wykładowcą prawa kanonicznego od 1889 do 1901 roku był ks. dr Józef Zajchowski. Urodził się w 1861 roku, zaś święcenia kapłańskie otrzymał w roku 1883. W seminarium przemyskim wykładał historię Kościoła i prawo kanoniczne. Gdy biskupem diecezjalnym został Józef Pelczar, prze-

⁴⁴ Por. *Józef Sebastian Pelczar*, https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Sebastian_Pelczar (dostęp: 27.07.2016).

⁴⁵ Por. P. Macnar, *Ks. infułat Jakub Federkiewicz*, <http://naszrymanow1.awardspace.com/nr65/ksinf.ht> (dostęp: 27.07.2016).

prowadził się do Lwowa, gdzie jako prepozyta wprowadzono go do lwowskiej kapituły katedralnej i obdarzono tytułem infulata. Był człowiekiem bardzo uzdolnionym, a jako praktyk uchodził za wytrawnego kanonistę⁴⁶.

- ks. Wojciech Tomaka

W latach 1906-1912 zajęcia z prawa kanonicznego prowadził ks. dr Wojciech Tomaka. Urodził się 27 lutego 1875 roku w Trzebowniku. Po ukończeniu gimnazjum w Rzeszowie i studiach w seminarium duchownym 8 czerwca 1899 otrzymał święcenia kapłańskie. Naukę kontynuował na Uniwersytecie Gregoriańskim, gdzie 22 czerwca 1901 roku uzyskał tytuł bakałarza w zakresie teologii dogmatycznej, w 1902 roku bakałarza i licencjata z prawa kanonicznego, a w 1903 roku obronił doktorat z prawa kanonicznego. Pracował jako wikariusz w Połomi i Łące, kapelan i sekretarz biskupa Józefa Pelczara, prefekt i wykładowca seminarium duchownego oraz oficjał sądu biskupiego. 25 listopada 1933 roku otrzymał nominację na biskupa pomocniczego diecezji przemyskiej. Od 1936 był członkiem Komisji Szkolnej Konferencji Episkopatu Polski oraz asystentem prymasa Augusta Hlonda w rokowaniach konkordatowych. Zmarł 6 lutego 1967 w Przemyślu. Postanowieniem prezydenta Ignacego Mościckiego „za zasługi na polu pracy społecznej” został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski⁴⁷.

- ks. Teofil Chciuk

Ks. dr Teofil Chciuk przez sześć lat prowadził wykłady z prawa kanonicznego (1912-1918). Urodził się w 1875 roku w Zbydniowie. Wyświęcony na kapłana w 1899 roku w Przemyślu. Studia specjalistyczne odbył w Rzymie. Był notariuszem, a następnie kanclerzem kancelarii biskupiej⁴⁸.

- ks. Jan Kwolek

Przez czterdzieści lat (1918-1958) seminaryjnym nauczycielem prawa kanonicznego był ks. dr Jan Kwolek. Obok prawa kanonicznego wykładał historię Kościoła i sztukę kościelną (1934-1939, 1949-1953). Urodził się 13 grudnia 1885 roku w Kraczkowej. W zakresie gimnazjum i szkoły maturalnej kształcił się w Rzeszowie, po czym rozpoczął studia z filozofii na Uniwersytecie Lwowskim (1904-1906), które przerwał i wstąpił do seminarium duchownego w Przemyślu. Wyświęcony 29 czerwca 1910 roku, pracował jako wikariusz i administrator w Cieklinie, a następnie w jako wikariusz w Dobromilu.

⁴⁶ Por. Schemat. Archidiec. Leopoliensis ritus latini 1932, Leopoli 1932, s. 12; H. E. Wyczawski, Ks. Mieczysław Lisiński: ojciec ubogich 1877-1957, „Collectanea Theologica” 57/2(1987), s. 13.

⁴⁷ Por. W. Kret, *Ksiądz biskup Wojciech Tomaka (1875-1967) – Patron Szkoły Podstawowej w Trzebowniku*, Trzebownik 2001; K. Krasowski, *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 240-241; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 449; R. Bereś, *Życie i praca ks. biskupa Wojciecha Tomaki*, <http://www.naszetrzebowniko.wist.com.pl/index.php?action=54> (dostęp: 27.07.2016).

⁴⁸ Por. T. Grzywna, *Okruchy historii. Diecezja przemyska przed stu laty (w r. 1912)*, „Góra Przemienienia” 31(2012), s. 9 (8-9); *Schematismus pro a. D. 1913*, s. 23.

Dwa lata studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1912-1914), gdzie 14 lipca 1914 roku uzyskał doktorat. W czasie wojny pisał historię rodzinnej wioski (1914-1915), a następnie został katechetą w gimnazjum Przemyślu (1915-1918). Był notariuszem i sędzią (1915-1924), a także oficjałem sądu biskupiego (1934), prefektem seminarium duchownego (1916-1917), wicekanclerzem (1918-1933) oraz kanclerzem kurii biskupiej (1933-1934), dyrektorem archiwum diecezjalnego (1918-1955), wykładowcą prawa kanonicznego (1918-1958). Był cenionym kanonistą i dlatego biskup Pelczar nie zgodził się na oferowaną mu propozycję objęcia katedry prawa kanonicznego na Uniwersytecie w Poznaniu. Jest współautorem haseł Polskiego Słownika Bibliograficznego, autorem licznych i cennych opracowań naukowych. Obdarzony został godnością podkomorzego papieża Piusa XI (1931) i kanonika gremialnego (1932). Zmarł 20 maja 1958 roku⁴⁹.

- ks. Jan Grochowski

W czasie wojny rektorem seminarium i wykładowcą prawa kanonicznego był ks. prałat Jan Grochowski. Zasadniczo wykładał teologię moralną, ale także prawo kanoniczne, historię Kościoła, liturgikę i śpiew liturgiczny. Przez cztery lata był wykładowcą prawa kanonicznego (1940-1944). Był dobrym wykładowcą, gdyż posiadał głęboką wiedzę i umiejętność przekazywania jej słuchaczom. Gdy 27 listopada 1944 roku został zwolniony z pracy w seminarium, wyjechał do Krościenka Wyżnego. W 1951 roku został wikariuszem katedralnym, jednak ze względu na aktywną działalność z dziećmi i młodzieżą oraz patriotyczne kazania, władze komunistyczne nakazały mu opuścić Przemyśl. Pomagał w parafii Ślężaki. Po powrocie do Przemyśla pracował w sądzie biskupim jako obrońca wężła i przez długie lata układał *Directorium*⁵⁰.

- ks. Stanisław Jakiel

Przez dwa lata ks. dr Stanisław Jakiel obok teologii moralnej, homiletyki i teologii pastoralnej wykładał prawo kanoniczne o cenzurach (1944-1946). Urodził się 12 kwietnia 1910 roku w Jaćmierzu. Uczył się w Sanoku, tokiem indywidualnym prywatnie w domu, następnie w Brzozowie i Przemyślu. Po maturze w 1929 roku rozpoczął studia w seminarium duchownym w Przemyślu, które kontynuował na uniwersytecie jezuickim Canisianum w Innsbrucku (1931-1934), a po nich 26 lipca 1934 roku otrzymał święcenia kapłańskie. W rok później sfinalizował doktorat z teologii. Był wikariuszem w Rzeszowie i Przemyślu, kapłanem biskupa Franciszka Bardy i notariuszem kurii biskupiej, katechetą przemyskiego gimnazjum kupieckiego, kapłanem siostr i duszpasterzem w Maćkowicach, wikariuszem w Jarosławiu, a w 1943 administratorem parafii NMP Nieustającej Pomocy w Przemyślu. W 1944 roku został rektorem Niższego Seminarium Duchownego, następnie prokuratorem, wicerektorem

⁴⁹ Por. T. Pudłocki, *Ksiądz doktor Kwolek*, dz. cyt., s. 151-155; *Elenchus Cleri pro a. D. 1919*, s. 11.

⁵⁰ Por. S. Burczyk, *Ks. prałat Jan Grochowski. Wspomnienie ucznia i współpracownika*, „Niedziela – Edycja Przemyśka” 5(2003), s. IV.

i od 1953 roku rektorem w Wyższym Seminarium Duchownym. 3 czerwca 1957 roku został mianowany biskupem pomocniczym diecezji przemyskiej. Przez dwa lata był oficjałem sądu biskupiego (1958-1960). Zmarł 23 marca 1983 roku podczas odprawianej Mszy świętej w kaplicy seminaryjnej⁵¹.

- ks. Bolesław Taborski

Ks. mgr lic. Bolesław Taborski w seminarium duchownym wykładał prawo kanoniczne i liturgikę (1955-1963). Urodził się 18 października 1917 roku w Jarosławiu. Po nauce w Przeworsku i Jarosławiu wstąpił do seminarium duchownego w Przemyśle (1935-1938), które kończył na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1939), po czym został wyświęcony na kapłana w Przemyśle. Pracował jako wikariusz w Sądowej Wiszni (1939-1945), Frysztaku (1945-1947) oraz Rzeszowie – Fara (1950). Posługiwał też w Tarnobrzegu (1950-1951). Studia specjalistyczne kontynuował w Lublinie (1947-1950 – tytuł: magister licencjat). Następnie pracował jako notariusz w kurii biskupiej (1951-1958), notariusz sądu biskupiego (1952-53), obrońca węzła małżeńskiego (1953-1958), wiceoficjał (1958-1960) oraz oficjał (1960-1972). Angażował się w prace synodu w 1955 roku. Uczestniczył w procesach beatyfikacyjnych Józefa Pelczara i Jana Balickiego. 31 października 1963 roku został mianowany biskupem pomocniczym. Zmarł 18 listopada 2004 roku Przemyśle⁵².

- ks. Stanisław Górecki

Ważnym nauczycielem prawa kanonicznego i kanonistą diecezji przemyskiej był ks. dr Stanisław Górecki. W seminarium wykładał prawo kanoniczne i wyznaniowe przez dwadzieścia dwa lata (1963-1985). Urodził się 4 sierpnia 1909 roku w Wiązownicy. Do gimnazjum uczęszczał w Jarosławiu. Studia prawnicze ukończył w Lwowie na Uniwersytecie Jana Kazimierza i pracował w sądownictwie. Mając trzydzieści pięć lat wstąpił do seminarium duchownego i 19 czerwca 1949 roku został wyświęcony na kapłana. „Zmienił togę sędziowską na ornat kapłański”. Po dwóch miesiącach pracy w Sieteszy został skierowany na studia do Lublina. W 1952 roku otrzymał doktorat z prawa kanonicznego. Jako wikariusz pracował w Jasionowie i w Łańcucie. Był cenionym spowiednikiem i kaznodzieją, wspaiałym wykładowcą prawa kanonicznego, ojcem duchownym (1956-1963) i wicerektorem seminarium duchownego (1963-1972), sędzią, wiceoficjałem i oficjałem w sądzie biskupim, uczestniczył

⁵¹ Por. G. Delmanowicz, *Bp Stanisław Jakiel*, <http://przemyska.pl/ks-bp-stanislaw-jakiel/> (dostęp: 27.07.2016); *Stanisław Jakiel*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Jakiel (dostęp: 27.07.2016); P. Nitecki: *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 161-162; S. Bartmiński, *Przemyscy księża Rocznik 1959*, Krasiczyn 2013, s. 38.

⁵² Por. K. R. Prokop, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej*, Kraków 1998, s. 148-149; Z. Garczyńska, *Biskup Bolesław Taborski odznaczony Odznaką Honorową Sybiraka*, „Niedziela – Edycja Przemyska” 14(2003); G. Delmanowicz, *Ks. biskup Bolesław Łukasz Taborski*, <http://archiwalna.przemyska.pl/duszp/start.php?go=zmarli&id=153> (dostęp: 27.07.2016); G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 375-376; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 443.

w procesach beatyfikacyjnych Leonii Nastał i Anny Jenke. Zmarł 7 maja 1996 roku w Przemyślu⁵³.

- ks. Edward Prędko

Od 1988 do 1991 roku seminaryjne wykłady z prawa kanonicznego prowadził także ks. dr Edward Prędko. W rodzinnych Bratkowicach rozpoczął naukę, którą kontynuował w gimnazjum w Rzeszowie. Wstąpił do seminarium duchownego w Przemyślu i 10 maja 1956 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Przez dwa lata był wikariuszem w Pruchniku, a następnie został skierowany na studia do Lublina, które 26 lutego 1963 roku uwieńczył doktoratem z prawa kanonicznego na podstawie dysertacji: „Przynależność do stowarzyszeń wrogich Kościołowi i prawowitej władzy państwowej jako przestępstwo w prawie kanonicznym”. Był wikariuszem w parafii Przemyśl – Błonie, Dobrzechów i Przeworsk Fara. Mianowano go notariuszem sądu biskupiego, następnie kurii biskupiej. Odbił roczne studium w Rocie Rzymskiej (1974-1975). Przez siedem lat pracował jako proboszcz parafii katedralnej. Ks. prałat Prędko zmarł 14 lutego 1994 roku w Przemyślu, a pogrzebany jest w Słocinie⁵⁴.

- ks. Eugeniusz Popowicz

Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu było miejscem edukacji dla alumnów spoza diecezji przemyskiej. Do roku 1992 w seminarium przemyskim kształcili się klerycy z administracji kościelnej w Lubaczowie, aż do reorganizacji struktur diecezji polskich i powstania diecezji zamojsko-lubaczowskiej. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku, na zajęcia naukowe przychodzili też klerycy z Zakonu Bazylianów. Jednym z przedmiotów jaki był wykładany było prawo kanoniczne Kościołów Wschodnich z szczególnym uwzględnieniem ich obrządku. Zajęcia te prowadził ks. dr Eugeniusz Popowicz⁵⁵. Urodził się 12 października 1961 roku w Człuchowie. Wyższe Seminarium Duchowne ukończył w Lublinie. Święcenia kapłańskie przyjął z posługi abpa Myrosława Marusyna (1986). Studiował na Papieskim Instytucie Wschodnim w Rzymie, gdzie otrzymał tytuł doktora prawa kanonicznego (1993). Pracował jako wikariusz w Elblągu i Pasłęku (1986-1988), a jako proboszcz w Górowie Iławieckim i Lelkowie (1995-1996). Był oficjałem Sądu Metropolitalnego w Lwowie (1993-1995), wikariuszem biskupim (1995-1996), proboszczem parafii archikatedralnej w Przemyślu i wikariuszem generalnym Archidiecezji Przemysko-Warszawskiej (1996-2015). Prowadził wykłady w Seminarium Duchownym

⁵³ Por. G. Delmanowicz, Ks. Stanisław Górecki 1909-1996, <http://przemyska.pl/ks-stanislaw-gorecki/> (dostęp: 28.07.2016); *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1979*, Przemyśl 1979, s. 50.

⁵⁴ Por. G. Delmanowicz, Ks. Edward Prędko, <http://przemyska.pl/ks-edward-predki/> (dostęp: 27.07.2016); L. Fiejdasz, P. Stanisław, E. Szczot (red.), *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Ludzie – Nauka – Struktura*, Lublin 2010, s. 175; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990. Terytorium – Duchowieństwo – Instytucje*, red. A. Klisko, Przemyśl 1991, s. 45.

⁵⁵ Por. *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2002*, red. J. Bar, W. Partyka, B. Rajnowski, Przemyśl 2002, s. 72-74.

i Akademii Teologicznej w Lwowie i Tarnopolu (1993-1995), a następnie w Seminarium Duchownym dla Ojców Bazylianów w Przemyślu (1996-2002). Kardynał Myrośław Lubacziwski przyznał mu krzyż z ozdobami i tytuł protorejy (1995), zaś abp Jan Martyniak tytuł mitrata (1996). Papież Franciszek 4 listopada 2013 roku mianował go biskupem pomocniczym archieparchii przemysko-warszawskiej, a w dwa lata później arcybiskupem metropolitą przemysko-warszawskim (2015)⁵⁶.

- ks. Roman Wawro z zespołem kanonistów

Drugim po ks. Kwolku najdłużej wykładającym prawo kanoniczne w seminarium przemyskim jest ks. dr Roman Wawro. Zajęcia te prowadzi od 1980 roku⁵⁷. Przez rok wykładowcą prawa kanonicznego w seminarium przemyskim był również ks. mgr lic. Stanisław Czenczek (1979-1980), który pracuje jako wiceoficjał sądu biskupiego w Przemyślu. Wspólnie z ks. Wawro przez cztery lata wykłady z prawa kanonicznego miał ks. dr Zbigniew Głowacki (1992-1996), kapelan szpitala w Krośnie⁵⁸, a także ks. dr Józef Bar – oficjał sądu metropolitalnego⁵⁹. Aktualnie z ks. Wawro nauczanie prawa kanonicznego i wyznaniowego prowadzi ks. dr Jacek Żygała⁶⁰.

Podsumowanie

Nauczanie prawa kanonicznego w przemyskim seminarium duchownym od 1819 roku jest przedmiotem obowiązkowym. Wykształcenie kanonistyczne absolwentów seminarium duchownego stanowi ważny element w przygotowaniu do kapłaństwa. W trakcie nauki widoczny jest praktyczny wymiar wykładów i ćwiczeń, jak również egzaminów i seminariów.

Profesorami prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu byli dobrze wykształceni specjaliści. W ich gronie mamy jednego świętego (Józefa Sebastiana Pelczara), jednego arcybiskupa metropolitę (Eugeniusza Popowicza z archieparchii przemysko-warszawskiej), biskupa diecezjalnego (Józef Pelczara), trzech biskupów pomocniczych (Wojciecha Tomakę,

⁵⁶ Por. *Nowy metropolita grekokatolików*, <http://gosc.pl/doc/2805800.Nowy-metropolita-grekokatolikow> (dostęp: 27.07.2016); *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2002*, dz. cyt., s. 72-74.

⁵⁷ Por. *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego 1994*, red. J. Bar, W. Partyka, Przemyśl 1994, s. 47; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1997*, red. J. Bar, W. Partyka, B. Rajnowski, Przemyśl 1997, s. 43; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1999*, red. J. Bar, W. Partyka, B. Rajnowski, Przemyśl 1999, s. 61; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2002*, dz. cyt., s. 72-74; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2008*, red. B. Rajnowski, Przemyśl 2008, s. 63; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2013*, red. B. Rajnowski, T. Dec, K. Kasperczyk, Przemyśl 2013, s. 61.

⁵⁸ Por. *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 1994*, dz. cyt., s. 46.

⁵⁹ Por. *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2002*, dz. cyt., s. 72-74; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2008*, dz. cyt., s. 63; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2013*, dz. cyt., s. 60.

⁶⁰ Por. *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2008*, dz. cyt., s. 64; *Rocznik Archidiecezji Przemyskiej 2013*, dz. cyt., s. 61.

Stanisława Jakiela, Bolesława Taborskiego), hrabiego Adama Bieleckiego i Juliusza de Nowina Paszyńskiego, dwóch infułatów (Jakub Federkiewicz i Józef Zajchowski), a także szanowanych prałatów i kanoników. Niemal wszyscy wykładowcy posiadali tytuł doktora. Znaczna część z przemyskich kanonistów studiowała za granicą. Niektórzy byli cenionymi naukowcami (Józef Zajchowski, Wojciech Tomaka, Jan Kwolek, Eugeniusz Popowicz). Najdłużej kleryków w przemyskim seminarium duchownym kanonicznie kształtował ks. dr Jan Kwolek (40 lat) i aktualnie prowadzący wykłady ks. dr Roman Wawro (37 lat).

Zagadnienie nauczania prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym archidiecezji przemyskiej obrządku łacińskiego ze względu na złożoność wymaga wieloaspektowego spojrzenia. Niniejsze opracowanie, chociaż obszernie dotyczy tematu, to jednak tylko sygnalizuje zagadnienie, które nie można uznać za wyczerpujące, gdyż wymaga dalszych badań, analiz i publikacji.

THE TEACHING OF CANON LAW AT THE SEMINARY IN PRZEMYŚL – THE OUTLINE OF THE PROBLEM

Summary

Seminary of the Latin rite in Przemyśl was erected in 1687 and entrusted to the Missionaries of St. Vincent de Paul, who led the formation and education of seminarians. Canon law was taught in the context of moral theology. After the dissolution of the seminar the students were educated in the General Seminary in Lviv. Re-opening of the seminar already under the care of diocesan priests took place in 1819. Since then the teaching of canon law were separate and the basic subject-oriented practice. Lectures commissioned educated and ambitious canonists, which subsequently presented in the article.

Key words: canon law, seminary, Przemyśl diocese of the Latin rite.

KAMIL MICHALUK*

KARIERA KS. JÓZEFA KAZIMIERZA KOSSAKOWSKIEGO PO UPADKU KONFEDERACJI BARSKIEJ

Kłęska konfederacka przyczyniła się do wzrostu chaosu i zamieszania na Litwie¹. W gąszczu układów politycznych niełatwo było odnaleźć się również Józefowi Kazimierzowi Kossakowskiemu, późniejszemu biskupowi inflanckiemu. Mimo że znany jest on głównie jako stronnik rosyjski w Rzeczypospolitej i zdrajca, to jego kariera nie przebiegała w sposób wolny od zawirowań. Duchowny i literat miewał przebłycki zdroworozsądkowego myślenia, nie był pewien, jaką opcję polityczną wybierze, o czym przekonują jego *Pamiętniki*. Warto więc prześledzić losy Józefa Kazimierza po upadku szlacheckiego zrywu. Wydarzenia tego okresu tłumaczą wiele późniejszych wyborów biskupa inflanckiego, jednego z najbardziej znaczących konfederatów targowickich. Jego karierę publiczną rozpatrywać można szerzej – przyświecające mu pobudki mogły być istotne dla tych, którzy u kresu szlacheckiej Rzeczypospolitej poparli opcję prorosyjską (ze strachu, chęci wzbogacenia się, czy w nadziei na wielokrotnie zaznaczaną w artykule potrzebę stabilnego oparcia się na silnej protekcji).

Dotychczas karierze Kossakowskiego poświęcono kilka prac. Najważniejsze z nich to biogramy pióra Andrzeja Zahorskiego² i Marii Rutkowskiej, która skupiła się na literackim dorobku duchownego³. Ważne informacje dla pozna-

* mgr Kamil Michaluk – doktorant w Instytucie Historii UMCS w Lublinie; e-mail: michaluk-kamil@gmail.com

¹ Czynnikiem pacyfikującym nastroje w Koronie i na Litwie była obecność wojsk obcych. Próbę złagodzenia ich okupacyjnego charakteru, uciążliwości a poniekąd też fatalnego wrażenia, jakie fakt ten wywierał na szlacheckim społeczeństwie, podjęto przez druk specjalnego manifestu. Zob. A. Poniński, M. H. Radziwiłł, *My Marszałkowie Generalney Konfederacyi Obojga Narodow, z przybranemi y przysięgłemi Konsyliarzami związkiem nierozzerwanej iedności spoieni*, Warszawa 1773, s. 4.

² Zob. A. Zahorski, *Józef Kazimierz Kossakowski*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. XIV, s. 268-272.

³ Zob. M. Rutkowska, *Józef Korwin Kossakowski*, w: *Pisarze Polskiego Oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Warszawa 1994, s. 356-386.

nia wcześniejszego etapu jego życia zawarte są w starszych pozycjach autorstwa Jana Kurczewskiego, Wincentego Przyałgowskiego i Stanisława Kościółkowskiego⁴. Z nowszych dzieł warto wskazać ustalenia Tadeusza Kasabuły czy Richarda Butterwicka⁵. O wiele obfitsza jest literatura poświęcona ostatnim latom życia Józefa Kazimierza Kossakowskiego⁶.

Chaos i nowe porządki. Sytuacja wewnętrzna po upadku konfederacji

Po upadku działań konfederackich Kossakowski był kanonikiem wileńskim. Dawny stronnik saski nabrał politycznego znaczenia z racji własnych działań i wyczynów brata Szymona. Wydawać by się mogło, że stał po przegranej stronie „politycznej barykady” – właśnie jako sprzyjający konfederacji i sprawie Wettynów. Rzeczywistość była bardziej skomplikowana. Losy dawnych konfederatów nie zawsze toczyły się w sposób łatwy do przewidzenia. Podobnie było i w przypadku rodziny Kossakowskich. Warto tutaj rozważyć ogólniejszą myśl Tomasza Mertty odnośnie zrywu konfederackiego. Autor przytaczał dwa kulturowe obrazy i jednocześnie klucze interpretacyjne dla konfederacji, gdzie „(...) jawi się ona jako kolejne ogniwo w pętającym Polskę łańcuchu anarchicznych, antykrólewskich rokoszy szlacheckich, oraz przedstawia obraz (...) szlachetnych bojowników bez skazy, wprawiających się w specyficznie polskiej sztuce przemiany militarnych klęsk w moralne zwycięstwa”⁷.

Cytat ten nie jest wykładnią autora na temat motywów, którymi kierowali się konfederaci, ale plastyczną wizją tego, jak byli i są odbierani. Losy Kossakowskiego i jemu podobnych nie pozwalają jednak na wpisanie ich w ramy takiego podziału. Zaryzykować można stwierdzeniem, że w omawianym okre-

⁴ Zob. S. Kościółkowski, *Antoni Tyzenhauz*, Londyn 1970; W. Przyałgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. III, Petersburg 1860; J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa (...)*, Wilno 1912.

⁵ R. Butterwick, *Polska rewolucja a Kościół Katolicki 1788-1792*, Kraków 2012; T. Kasabuła, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin 1998.

⁶ Zob. W. Smoleński, *Konfederacja targowicka*, Kraków 1903; A. Wolański, *Wojna polsko-rosyjska 1792 r. Kampania litewska*, t. II, Poznań 1924; R. Butterwick, *Bishop Józef Kazimierz Kossakowski at the Four Years' Diet*, w: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys Skiriamą profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, red. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2012, s. 389-412; M. Kuźma, *Wyznanie i perswazja w spowiedzi politycznej Józefa Kossakowskiego*, „Napis” 12(2006), s. 411-425; K. Michaluk, *O karierze Józefa Kazimierza Kossakowskiego, biskupa i polityka. Młodość, wychowanie i edukacja „człowieka pogranicza”*, w: *Rozwój społeczności międzynarodowej: przeszłość oraz nowe wyzwania*, t. 2, Lwów-Olsztyn 2016, s. 245-256; tenże, *Oświeceni, nieoświeceni i oszukani... Osiemnastowieczna komedia jako scena konfliktu idei i postaw społecznych – przykład Józefa Kazimierza Kossakowskiego*, „Kolo Historii” 17(2015), s. 87-96.

⁷ T. Merta, *Odnowienie polskiego republikanizmu*, w: *Póki my żyjemy... Tradycje insurekcyjne w myśli polskiej*, red. J. Kloczkowski, Warszawa 2004, s. 13.

się dominował polityczny i instytucyjny chaos⁸, w ramach którego dopiero tworzył się nowy ład.

Ideą sejmu rozbiorowego było zapewnienie jakiejś rekompensaty dla kraju, którego terytorium okrojono w niebywały sposób⁹. Intencją strony rosyjskiej było przeprowadzenie w Rzeczypospolitej zmian, które miały zagwarantować możliwość względnie skutecznego zarządzania państwem. Godzono się na reformy oświatowe i szkolne – mające odciągnąć co bardziej „światłe umysły” od myśli o głębszej przemianie państwa. Wszystko to nie wychodziło w zasadzie ze strony Katarzyny II poza ramy polityki „kurlandyzacji” Rzeczypospolitej¹⁰. Zdanie Austrii i Prus, pochłoniętych kolejno – dziejami wewnętrznymi¹¹ i przypieczętowaniem korzystnych dla siebie traktatów handlowych z Polską¹², nie miało wielkiego znaczenia. Klucz do uspokojenia sytuacji leżał w rękach hrabiego Ottona von Stackelberga, carskiego ambasadora w Rzeczypospolitej¹³.

Stanisław August, skompromitowany z racji upadku postulowanych reform oraz współpracy z różnowiercami, nie miał w planach Stackelberga odgrywać znaczniejszej roli¹⁴. Ambasadorowi przypadło zadanie utrzymania kontroli w porozbiorowej Rzeczypospolitej tak, aby wyłonić ład niezagrażający interesom rosyjskim. Dążył do skupienia wokół siebie stronnictwa, na które mógłby trwale liczyć. Nie oznacza to, że miało ono zgromadzić w swoim posiadaniu najważniejsze urzędy w państwie. W nowej rzeczywistości nie należało sztywno trzymać się wytycznych realizowanych w czasach Nikity Panina¹⁵. Misja Stackelberga miała charakter dyskretny¹⁶. Nie chciał, by jego koteria

⁸ O koncepcjach powołania nowoczesnego aparatu administracyjnego w sposób ogólny zob. J. Malec, *Polska myśl administracyjna XVIII w.*, Kraków 2008, s. 66-79.

⁹ Wrażeniu, jakie wywierał ten fakt zarówno na współczesnych, jak i potomnych poświęcono wiele miejsca. Można tu odwołać się do klasyków historiografii przełomu XIX i XX wieku. Zob. *Rozbiory. Wyjątki z dzieł historyków*, oprac. H. Witkowska, Warszawa 1916.

¹⁰ Mianem „kurlandyzacji” określamy stan, w którym dane terytorium formalnie podlega zwierzchnictwu jednego państwa, w rzeczywistości jednak władzę rozpościera nad nim inne. Termin został ukuty od statusu Kurlandii, gdzie po 1710 roku liczyły się wpływy rosyjskie, a która została włączona do Rosji dopiero po III rozbiorze.

¹¹ Zob. F. Fejto, *Józef II – Habsburg rewolucjonista*, Warszawa 1993.

¹² Zob. G. MacDonogh, *Fryderyk Wielki. Brutalny wódz i subtelny filozof*, Warszawa 2009, s. 332-342; por. S. Salmonowicz, *Fryderyk II*, Wrocław 1985.

¹³ Zob. D. Dukwicz, *Ambasador Otto von Stackelberg wobec Stanisława Augusta w przededniu sejmu rozbiorowego w latach 1773-1775*, „Wiek Oświecenia” 15(1999), s. 95-104.

¹⁴ Tamże, s. 95.

¹⁵ Chodzi o tzw. System Północny i utrzymanie protektoratu nad całą, możliwie bezwładną Rzeczypospolitą. Zob. L. Bazyłow, *Historia Rosji*, Warszawa 2005, s. 169-171.

¹⁶ Bardzo odróżniał się on od Nikołaja Repnina i Kaspra von Salderna. Utrzymujący kontakty towarzyskie z Polakami – należał do polskiej loży masońskiej *Bouclier du Nord* – potrafił zdobyć sobie zaufanie. Wcześniejszą niechęć wobec rosyjskich ambasadorów obrazowały wiersze z czasów konfederackich. Warto przytoczyć żal konfederackiego poety: „Że się żadna szczęśliwa ręka nie obrała, / Co by zniewag Polski krwią jego zmasała, / Że nie ginie od kata, nie wisi na haku, / Lecz zdrów jedzie po tylu zbrodniach – płacz Polaku”!, Anonim,

odgrywała rolę, którą w XVIII w. miewali przedstawiciele „Familii” Czartoryskich czy skupieni wokół Potockich „republikanci”¹⁷.

Jakie były kryteria zaszerzegowania do tego grona? Wiele zależało od przypadku. Tym dziwniej wypadają w tym kontekście twierdzenia dawniejszej historiografii, na siłę poszukującej jasnych kryteriów „zdrady”¹⁸. Szczególnie przydatne mogły okazać się postaci, które z jednej strony były już wciągane w wir „wielkiej polityki”, z drugiej jednak – ich znaczenie nie sięgało poza obręb rodzimej ziemi czy województwa¹⁹. Poszukiwaną cechą mógł być brak samodzielności ekonomicznej. Podsumowując – otwierało to drogę do kariery dla części dawnych zwolenników Sasów, byłych konfederatów i ludzi, których ambicje i zdolności wyprzedzały status polityczny i społeczny²⁰. Jednym z nich okazał się być także J. K. Kossakowski, średni szlachcic z rosnącymi aspiracjami.

Z porozbiorowego zamętu wyłaniało się jednak wiele innych sił politycznych, mających wpływ na karierę Kossakowskiego. Rada Nieustająca stwarzała możliwości wpływu politycznego, z których pierwotnie nie zdawano sobie sprawy. Deklarowano, iż należy, aby ona sama (...) *bezszykownie (...)* nie zostawała, owszem, między sejmem a sejmem, porządek w państwach Rzeczypospolitej, spokojność (...), egzekucję praw utrzymywała, i do dobra powszechnego zmierzające projekta (...) gotowała (...)”²¹. Zadania te wzbudzały skrajne oceny. Nie dziwi, że anonimowy publicysta, jeszcze w trakcie Sejmu Wielkiego, zwracał się do posłów – *Znieśliście radę i dobrze, kiedyście tą sądzili niebezpieczną, ale czy nie należało wprzód ułożyć rządu, jaki mieć chcecie (...)*,

Pożegnanie Repnina wyjeżdżającego z Warszawy, w: *Literatura konfederacji barskiej*, cz. 3, Wiersze, red. J. Maciejewski, Warszawa 2008, s. 406; zob. *Historia dyplomacji polskiej*, t. II, red. Z. Wójcik, Warszawa 1981, s. 526; S. Małachowski-Lempicki, *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821, poprzedzony zarysem historii Wolnomularstwa Polskiego i ustroju Wielkiego Wschodu Narodu Polskiego*, „Archiwum Komisji Historycznej” 14(1930), nr 2, s. 308; zob. L. Hass, *Sekta farmazonii warszawskiej. Pierwsze stulecie wolnomularstwa w Warszawie (1721-1821)*, Warszawa 1980.

¹⁷ O tym, jak nieprzychylnie patrzył dwór rosyjski na wzmaganie się sił jednego tylko stronnictwa w Rzeczypospolitej najlepiej świadczyły losy *Familii* w pierwszych latach panowania Stanisława Augusta. Zob. Z. Zelińska, *Początek rosyjskiej nienawiści Czartoryskich i „słabość” Stanisława Augusta (1764-1766)*, w: *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII w.*, red. Ł. Kądziała, W. Kriegseisen, Z. Zelińska, Warszawa 1994, s. 60-72.

¹⁸ Zob. *Bo insza rzecz jest zdradzić, insza dać się złudzić. Problem zdrady w Polsce przełomu XVIII i XIX w.*, red. A. Grześkowiak-Krwawicz, Warszawa 1995.

¹⁹ D. Dukwicz, *Ambasador Otto von Stackelberg...*, dz. cyt., s. 96.

²⁰ Klasycznym przypadkiem był Józef Kazimierz Kossakowski – osoba, której w pewnych momentach dotychczasowej kariery udało się zaistnieć np. na dworze królewskim – jednak nie ze względu na rodowe tradycje i status ekonomiczny, ale z uwagi na znajomości (np. z królewiczem Karolem Krystianem) czy wierną służbę. M. Rutkowska, *Józef Korwin Kossakowski*, dz. cyt., s. 360.

²¹ *Objaśnienie ustanowienia Rady Nieustającej przy boku naszym. Projekt*, 1776, Biblioteka Kórnicka PAN, sygn. 38724.

*nimeście znieśli taki, jaki był i podali się w niebezpieczeństwo anarchii (...)*²². O tym, jak bardzo płynne było kształtowanie się kompetencji Rady, świadczą kontrowersje zaistniałe u jej początków. Pierwotnie miała ona funkcje wykonawcze, których chciano ściśle przestrzegać²³. Działania sejmowej opozycji sprawiły, że ważna stała się wykładnia i interpretacja prawa²⁴. Działalność Rady Nieustającej bywała okazją do rozpoczęcia lub kontynuowania kariery. Tak stało się w przypadku Kossakowskiego, który odnalazł się wśród spraw sądowniczych²⁵. Samego udziału w pracach Rady nie sposób jednak utożsamiać z jakąś określoną postawą polityczną²⁶.

Król, prymas i podskarbi.

Wpływ Stanisława Augusta na politykę wewnętrzną w państwie

Nie sposób pominąć również udział króla w porozbiorowym życiu politycznym. Pomimo planów Stackelberga, król pozostał istotnym graczem na scenie politycznej. Działo się tak pomimo wrażenia, że Stanisław August skompromitował się. Uzyskane zmiany w znacznej mierze miały być zawieszane, on sam był postrzegany jako postać słaba i niezdecydowana²⁷. Przeciwno monarsze wymierzone było wprowadzenie Rady Nieustającej i ambicje Ottona von Stackelberga²⁸. Pocieszeniem dla niego stało się utworzenie Komisji Edukacji Narodowej. Pierwsze w nowożytnej Europie świeckie ministerstwo edukacji spełniało ambicje króla, dawało pole do działań nad poprawą oświaty, lecz nie rekompensowało utraconej inicjatywy politycznej.

Niebawem okazało się, że w Rzeczypospolitej nie dało się utrzymać ładu bez udziału króla. Poniatowskiemu udało się przystosować do nowej sytuacji. Nie chciał być, jak doradzała mu madame Geoffrin „królem malowanym”²⁹.

²² Anonim, *Jak widzę, tak piszę*, 1790, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 6, sygn. XVIII-6937.

²³ Zob. *Volumina Legum*, t. VIII, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860, s. 66-67.

²⁴ M. Głuszak, *Rezolucje interpretacyjne Rady Nieustającej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 65(2013), nr 2, s. 73-74.

²⁵ Zob. Tenże, *Interpretacja prawa w rezolucjach Rady Nieustającej*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 13(2010), s. 75-86.

²⁶ Ciekawy był przykład Stanisława Lubomirskiego, od 1766 roku marszałka wielkiego koronnego. Jeszcze w sierpniu 1774 roku pisał on, iż Rada w proponowanym kształcie: „(...) niszczy powagę króla, ujmuje mu prawa, wiary przymierzem jemu stwierdzone, a prawa z którego ani siebie, ani następców swoich uwalniać nie mógł i nie może, wzrusza najkardynalniejsze prawa i swobody narodowe, obala wszystkie filary sprawiedliwości (...)”. Później zaś sam był konsyliarzem Rady Nieustającej – zależnie od aktualnych zapatrywań i układów politycznych. S. Lubomirski, *Mowa Jasnie Oświeconego Xiążęcia Jegomosci Lubomirskiego Marszałka Wielkiego Koronnego, Miana na Sessyi Delegacyiney dnia 3 Sierpnia 1774, 1774*, Muzeum – Zamek w Łańcucie, sygn. SD-997.

²⁷ A. Czaja, *Lata wielkich nadziei*, Warszawa 1992, s. 120-121.

²⁸ Tamże, s. 135-137.

²⁹ Jak pocieszała ona Stanisława Augusta po klęsce jego reformatorskich zamierzeń: „Król, który porzuca tron, jest osobistością interesującą dla wszystkich książąt i dla wszystkich ludów”. Cyt. za: K. Zienkowska, *Stanisław August Poniatowski*, Wrocław 1998, s. 229.

Ustanowienie Rady Nieustającej odbierało mu prawo mianowania senatorów, marszałków czy dysponowania starostwami i królewszczynami, ale praktyka wskazywała, że klucz do godności i dóbr spoczywał w rękach króla³⁰. Dobór konsyliarzy pozwolił mu używać tego organu dla realizacji własnych projektów. Stanisław August wpływał też na dysponowanie majątkami pojezuickimi po kasacie zakonu³¹. Po prezesurze Ignacego Massalskiego³², charakteryzującej się daleko posuniętą „kradzieżą grosza publicznego”, szefostwo przejął brat królewski Michał, ówczesny biskup płocki³³. Wpływ braci na dysponowanie pojezuickim majątkiem świetnie widoczny jest na kartach pamiętników Kossakowskiego. Od czasów po rozbiórze, realnie ograniczył się krąg postaci, które bardzo ściśle kojarzono z monarchą. Wymienić trzeba tutaj wspomnianego Michała Poniatowskiego oraz podskarbiego Antoniego Tyzenhauza³⁴. Brat królewski miał dobre relacje ze Stackelbergiem. Piastował godność biskupa płockiego, którą później zamienił na arcybiskupstwo gnieźnieńskie³⁵. Rola w KEN³⁶, prymasostwo, oraz koadiutoria a po roku 1782 faktyczny zarząd diecezji krakowskiej³⁷, sprawiały, że jego wpływy rosły. Każdy kościelny awans przechodził za zgodą króla i prymasa, co mocno dotknęło również J. K. Kossakowskiego. Jak zauważył Richard Butterwick – większość polskiego episkopatu w ostatnim ćwierćwieczu istnienia Rzeczypospolitej stanowili przedstawiciele średniej lub bogatej szlachty, nie zaś magnaterii – arystokracji³⁸. Być może miała na to wpływ polityka Poniatowskich. Michał Poniatowski, zwolennik fizjokratyzmu, z którym zetknął się we Francji³⁹, wiele uwagi poświęcał na drobiazgowo regulowanie życia diecezji⁴⁰. Pozostawał przy tym politykiem bliskim interesom rosyjskim i niechętnym rewolucyjnym zmianom. Jego obecność u boku króla gwarantowała stały kontakt z carycą i oparcie na ambasadorze. Józefowi Kazimierzowi szybko przyszło wejść w burzliwe relacje z prymasem.

³⁰ Zob. A. Czaja, *Lata ...*, dz. cyt., s. 201-202.

³¹ Więcej o kasacie zakonu na tle europejskim: J. Lacouture, *Jezuici*, t. 1, *Zdobywcy*, Warszawa 1998, s. 451-491. Jeśli chodzi o warunki polskie wiele informacji dostarczyła praca: S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. V, Kraków 1906, s. 1-61.

³² Massalski został odwołany ze stanowiska w roku 1776. R. Butterwick, *Polska rewolucja...*, dz. cyt., s. 190; A. Czaja, *Lata...*, dz. cyt., s. 157-159.

³³ K. Zienkowska, *Michał Poniatowski*, w: *PSB*, t. XXVII, s. 456-457.

³⁴ S. Kościalkowski, *Antoni Tyzenhauz*, dz. cyt., s. 81, 89, 94.

³⁵ Z. Zielińska, *Michał Poniatowski...*, dz. cyt., s. 458.

³⁶ R. Butterwick, *Polska rewolucja...*, dz. cyt., s. 190.

³⁷ Tamże, s. 218-225; zob. tenże, „*Intrighi e Simonie*”. *Wokół biskupstwa krakowskiego w 1789 roku*, „Kwartalnik Historyczny” 111(2004), nr 3, s. 103-126.

³⁸ R. Butterwick, *Polska rewolucja...*, dz. cyt., s. 117-118.

³⁹ Zob. A. Z. Sołtys, *Opat z San Michele. Grand Tour prymasa Poniatowskiego i jego kolekcje*, Warszawa 2008.

⁴⁰ Zob. *Rozporządzenia y pisma pasterskie za rządów [...] Michała Jerzego Poniatowskiego biskupa płockiego etc.etc. do dyecezyi płockiej wydane. Dla wygody teyże dyecezyi zebrane, i do druku podane*, t. 1-4, Warszawa 1785.

Drugim filarem stronnictwa królewskiego był podskarbi nadworny Antoni Tyzenhauz. Piastując urząd od 1765 roku, szybko zyskał zaufanie monarchy, za którym poszła dzierżawa królewskich ekonomii⁴¹. Do dzisiaj status podskarbiego budzi wątpliwości. Wiele wskazuje na to, że jego działalność miała w sobie coś z nowego sposobu spojrzenia na państwową administrację. Oddany sprawom monarchy, miał być przede wszystkim urzędnikiem państwowym⁴². Skupienie przez Tyzenhauza władzy ekonomicznej i opanowanie trybunałów⁴³ sprawiło, że szybko zyskał wrogów. Kossakowski nie należał do najbardziej wpływowych, jednak odegrał znaczną rolę⁴⁴. Spór, dla Józefa Kazimierza majątkowy i rodzinny, z czasem nabrał charakteru politycznego. Choć ówczesny biskup sufragan trocki był wykonawcą planów skierowanych przeciwko Tyzenhauzowi, to jednak właśnie ta rola wyniosła jego osobę⁴⁵. Skomplikowanie stosunków z królem tylko przyczyniło się do określenia publicznych ambicji biskupa, które coraz bardziej skierowane były na Stackelberga⁴⁶.

Józef Kazimierz Kossakowski i biskup Massalski. Ostrożna polityka wobec możnych rodów litewskich

Sprawy kościelne, miały w przypadku Kossakowskiego wymiar hierarchiczny. Kanonik i prałat, później biskup, przez długi czas miał nad sobą zwierzchność ordynariusza wileńskiego⁴⁷. Nawet po wstąpieniu na biskupstwo inflanckie – po większej mierze tytularne⁴⁸, musiał często liczyć się ze wpływami wileńskiego hierarchy, zwłaszcza wobec planów wydzielenia w Rzeczypospolitej trzeciej metropolii rzymsko - katolickiej⁴⁹. Ignacy Jakub Massalski, już z wyżej wymienionych powodów był ważną postacią dla rozwoju kariery

⁴¹ T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta*, t. III, Warszawa 1897, s. 65.

⁴² S. Kościalkowski, *Antoni Tyzenhauz*, dz. cyt., s. 94, 96.

⁴³ Tamże, s. 101.

⁴⁴ Zakończonym w sposób definitywny w roku 1780.

⁴⁵ Zob. A. Zahorski, *Józef Kazimierz Kossakowski*, dz. cyt., s. 269; Z. Zielińska, *Michał Poniatowski ...*, dz. cyt., s. 456; M. Rutkowska, *Józef Korwin Kossakowski*, dz. cyt., s. 362.

⁴⁶ Ambasador był skłonny nie tylko postawić na polityczne plany Kossakowskiego, ale też zdawał się gwarantować mu widoki na lepsze zabezpieczenie finansowe na przyszłość. Było to szczególnie istotne nie tylko dla zmienności króla, którą mocno akcentował Józef Kazimierz, ale i jego zobowiązań czy długów. W czasach swojego pobytu w Warszawie okresu sejmu rozbiorowego najdobitniej miał się on wyrazić o monarsze, iż: „Przyszło na koniec do tego, że z ust królewskich słyszał, że konkuruje o moją przyjaźń, że mnie bardzo i nad wielu szanuje (...) itp. Oświadczenia, któryby mnie zapewne oślepiły, gdybym i pierwiej i z wielu okazji nie był przekonany o łatwości, którą król zwykł używać w oświadczeniu, a zaraz o prędkim zapomnianiu słowa”. J. K. Kossakowski, *Pamiętniki (...) biskupa inflanckiego 1738-1788*, wyd. A. Darowski, Warszawa 1891, s. 82-83.

⁴⁷ Zob. J. Kurczewski, *Biskupstwo...*, dz. cyt., s. 57, 58-59; W. Przyłgowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., s. 200.

⁴⁸ H. Kołłątaj, *Pamiętnik o stanie Kościoła polskiego Katolickiego i o wszystkich innych wyznaniach w Polsce*, w: tenże, *Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750-1764)*, oprac. J. Hulewicz, Wrocław 2003, s. 227.

⁴⁹ *Volumina Legum*, t. VII, s. 85.

Kossakowskiego. Ich życiorysy się przeplatały od awansów kościelnych, przez kontakty z dworem i Czartoryskimi, po sprawy kultury, gdzie Massalski był fizjokratą⁵⁰.

Na kartach pamiętników Józefa Kazimierza Kossakowskiego spotykamy wiele śladów relacji, które utrzymywał z liczącymi się postaciami. Pomijając wcześniejsze kontakty z dworem Wettynów czy biskupem Kajetanem Sołtykiem⁵¹, dla okresu 1773-1787 były to nazwiska takie jak: Czartoryscy, Radziwiłłowie, Branicki, Ogiński czy Chreptowiczowie. Zauważyć trzeba, iż wykazywał on tutaj daleko idącą ostrożność. Wykonywał swoje zadania bez wchodzenia w personalny konflikt z przedstawicielami wielkich litewskich rodzin, co mogło skończyć się dla niego źle. Skutkowało to pozytywnie – choćby w przypadku przychylności, którą zdobył ze strony Augusta⁵² i Michała Fryderyka⁵³ Czartoryskich, starzejących się przywódców „Familii”.

Tworzył się swoisty mechanizm stale hamujący lub wzmagający postępy kariery publicznej Józefa Kazimierza. Dobrze zapowiadająca się w czasach saskich, z upadkiem Wettynów uległa zachwianiu, przebłyskując w epizodach konfederackich. Należy zatem prześledzić wypadki lat 1773-87 pod kątem kariery publicznej Józefa Kazimierza. Będzie to próba zrozumienia drogi, jaką przebył duchowny do momentu zwołania Sejmu Wielkiego.

Rozpocząć trzeba od uporządkowania spraw, które zaprzętały uwagę Kossakowskiego pomiędzy rokiem 1773 a 1781. Zamyśły kanonika dotyczyły: 1) uzyskania stabilizacji polityczno – majątkowej rodziny, 2) zapewnienia sobie awansu w hierarchii kościelnej, oraz 3) uchronienia się od klęski w sporze z Tyzenhauzem. Dodać trzeba, że większość z wypadków, w które wplątany był Józef Kazimierz rozgrywała się na Wileńszczyźnie i Kowieńszczyźnie czy w Grodnie⁵⁴. Ich wydźwięk bywał jednak słyszalny w Warszawie czy siedzibach rodów magnackich.

Uzyskanie stabilizacji nie było dla Kossakowskich łatwe. Zarówno Józef Kazimierz, jak i Szymon, uzyskali głośne nazwisko w wypadkach konfederackich⁵⁵, obaj też byli czy to uwięzieni⁵⁶, czy też przebywali aktualnie na emigracji⁵⁷. Należało zadbać o zabezpieczenie interesów całego rodzeństwa – dogod-

⁵⁰ Należy mieć na uwadze nie tylko zagraniczne podróże Massalskiego, odbywane zwłaszcza do Francji, ale też dwuletnie jego studia w Rzymie. Por. T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, dz. cyt., s. 78-79.

⁵¹ Zob. M. Czeppe, *Kajetan Ignacy Sołtyk*, w: *PSB*, t. XL, 386-404.

⁵² Zob. W. Konopczyński, *August Czartoryski*, w: *PSB*, t. IV, s. 272-275.

⁵³ Zob. tenże, *Michał Fryderyk Czartoryski*, w: *PSB*, t. IV, s. 288-294.

⁵⁴ Będącym siedzibą trybunału. Por. A. Czaja, *Lata wielkich nadziei*, Warszawa 1992, s. 113-114.

⁵⁵ Zob. W. Konopczyński, *Szymon Kossakowski*, w: *PSB*, t. XIV, s. 289-290; tenże, *Konfederacja barska*, t. II, Warszawa 1991, s. 531; S. Kaczkowski, *Wiadomości o konfederacji barskiej*, Poznań 1843, s. 78.

⁵⁶ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 72.

⁵⁷ Tamże.

ną okazją wydawała się okoliczność zniesienia Towarzystwa Jezusowego na ziemiach polskich. Sam I rozbiór Rzeczypospolitej nie był przez Kossakowskiego rozpamiętywany. Jak pisał: „Powrót więźniów różne domysły polityczne czynił, ile że za jednym razem odmieniono posła ruskiego”⁵⁸. O nowej konfederacji zaczęto gadać, a krajową rozpędzono, wojska też cesarskie i pruskie w kraj wciągnęły; za zajęcie kraju, prawa najlepsze obiecywano i opisanie tronu oddane dyskrekcji i woli narodu”⁵⁹. Swoją rolę w wypadkach przedstawiał jako „zło konieczne”. Reprezentując Massalskiego – jemu zarzucał chęć udziału w zyskach czerpanych z dzieła rozbiorowego⁶⁰. Pozostawiony sam sobie⁶¹, postanowił w stolicy załatwić nie tylko interesy diecezji, ale i własne. Zachęcił go do tego brak nadziei na koadiuturię biskupstwa żmudzkiego, o którą starał się dla niego biskup kijowski Andrzej Załuski⁶², a które było poza jego zasięgiem⁶³.

Udział w wypadkach wileńskich podsumowywał krótko: „(...) złych skutków dopełniłem w wielu miejscach, nie przeglądając konsekwencji politycznej, która w końcu mi oczy otworzyła, że w najgorszej robocie publicznej, od której nie można się uchronić, lepiej jest mieścić się i znajdować słusznym i pocziwym ludziom, niżeli usunąć się i zdać na zły wybór lada jakich”⁶⁴. Udział w sejmie 1774 roku, gdzie zajmował się sprawami majątkowymi, oraz zatuszowaniem udziału rodziny w konfederacji, krótko kwitował, iż „(...) jak wiele obywatele i naród stracili, diariusze publiczne nauczą każdego”⁶⁵. Zarysowując się „system ambasadorski”, chaos i niepewność co do publicznej akceptacji losów jego rodziny przymuszały Józefa Kazimierza do ostrożności. W charakterystyczny sposób ubolewał jednak nad sprawami majątkowymi. Jak pisał: „Gdy ten sejm, który więcej się zajął sprawami obywatelskimi partykularnymi, niżeli stanowieniem i poprawą praw, każdy był obligowany pilnować się, gdyż najmniej winnym wydawano sądowe komisje (...) dla bogacenia marszałków konfederackich i posłów (...)”⁶⁶. W krótkim fragmencie spłotło się kilka wątków. Poza zaznaczeniem niepewności co do własnych losów, znaleźć można tutaj też rodzaj „rozgrzeszenia” samego siebie, jaki zastosował Kossakowski w stosunku do swoich działań. Zabieganie „prawem i lewem” o własny interes stało się rzeczą powszechnie akceptowaną, więc działalność Kossakowskich nie była wyjątkowa.

⁵⁸ W miejsce Caspra von Salderna stał się nim właśnie Otto von Stackelberg. Zob. A. Czaja, *Lata...*, dz. cyt., s. 120; H. Olszewski, *Historia dyplomacji polskiej*, t. II, Warszawa 1981, s. 526.

⁵⁹ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 76.

⁶⁰ Zob. R. Butterwick, *Polska rewolucja...*, dz. cyt., s. 15-116.

⁶¹ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 76.

⁶² Chodziło tutaj o Józefa Andrzeja Załuskiego, biskupa kijowskiego, mecenasa, bibliofila.

⁶³ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 76.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże, s. 78.

⁶⁶ Tamże, s. 77.

Po wydzierżawieniu majątku Skorule⁶⁷ oraz śmierci matki Marianny, stan posiadania Kossakowskich przedstawiał się przyzwoicie⁶⁸. Sytuacja pogorszyła się z dwóch powodów – 1) perspektywy podziału majątku pomiędzy braci oraz 2) ich ambicji politycznych, wymagających coraz większych nakładów. Działalność „na kredyt” dobrze podsumowały wyznania Józefa Kazimierza z roku 1780, który wspominał, że majątek rodziny liczy około 1,3 mln złotych, ale jej długi aż 1 mln złotych, co sprawiało, że okoliczność bankructwa skończyłaby się oddaniem dóbr dziedzicznych⁶⁹.

Stan ten, wobec ambicji awansu duchownego Józefa Kazimierza, domagał się zmiany. Planując utworzenie funduszu, który mógłby pozwolić mu na ubieganie się o biskupstwo, chciał wziąć udział w sekularyzacji dóbr pojezuickich. Przejęcie dóbr Haraburdziszki⁷⁰ i Muza, które określił jako „projekt (...) dogodny i kościołowi użyteczny⁷¹”, dokonało się w sposób niejasny. Towarzyszyły mu zakulisowe zabiegi w samym Rzymie oraz, najprawdopodobniej, niepełna wiedza Massalskiego⁷². Józef Kazimierz przyznawał, że o pomyślnym przeprowadzeniu sprawy zadecydowała możliwość „(...) odebrania papierów, nim lustracja dóbr pojezuickich nastąpiła⁷³”. Była to zatem czynność poza prawem, dokonana w dodatku bez zgody zwierzchnika. O konsekwencjach dla dalszej kariery duchownej Józefa Kazimierza, oraz jego relacji z Massalskim, warto będzie wspomnieć dalej. Opisywane zdarzenie poważnie poprawiło jednak ekonomiczny status Kossakowskiego.

Istotne były okoliczności, w jakich udało mu się tego dokonać. Przede wszystkim kształcił się dawniej w zakresie przedmiotów prawnych. O tym, jak kwestie te były wówczas cenione wśród kleru, świadczyły późniejsze oceny Hugona Kołłątaja, który pisał: „Ucz się prawa – mówiono zwyczajnie wyjeżdżającemu do Rzymu – ucz się prawa a będziesz bogatym i konsyderowanym (...) inne nauki nie miały ani zalecenia, ani przychęcenia⁷⁴”. Kossakowski nigdy nie był adeptem zagranicznych szkół, jednak i w jego przypadku znajomość prawa odegrała niebagatelną rolę. Warto dodać, że udział w czynnościach sądowych na Litwie pomógł mu choćby zaskarbić dla siebie przychyłność Czar-toryskich⁷⁵ czy Radziwiłłów, którzy znajdowali się w trudnej sytuacji pod nieobecność Karola Radziwiłła „Panie Kochanku”, który ogłaszał – „(...) nieustraszony wszelkimi pogroźkami, odrzuciłem tak szkaradny recess i nigdy go nie podpiszę, obierając ochotnie choćby najnędzniejszy stan dalszego życia

⁶⁷ Tamże, s. 74.

⁶⁸ Wchodziły w jej skład Wołpa, Słuck, Suraż, Poswole, Janów i Skorule.

⁶⁹ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 154-155.

⁷⁰ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych ziem słowiańskich*, red. F. Sulimierski, W. Walewski, B. Chlebowski, Warszawa 1882, t. III, s. 32.

⁷¹ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 79.

⁷² T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, dz. cyt., s. 142.

⁷³ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 80.

⁷⁴ H. Kołłątaj, *Pamiętnik o stanie Kościoła...*, dz. cyt., s. 212.

⁷⁵ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 79.

i tułactw⁷⁶. Magnat dopiero po kilku latach pogodził się z królem, pozostając z nim okresowo w dobrych relacjach, o czym świadczyć może ich korespondencja⁷⁷. W opisywanym czasie powołano jednak specjalną komisję mającą zająć się podziałem skonfiskowanych Radziwiłłom dóbr, której przewodniczącym został Kossakowski⁷⁸. Pod nieobecność Radziwiłłów w kraju przesunął czynności sądowe w czasie, nie doprowadzając do przyjęcia niekorzystnych decyzji⁷⁹. Znalazło to wydzwięk u samego Karola Radziwiłła „Panie Kochanku”. Wywnioskować można to po tym, że jeszcze w 1770 roku bez zastrzeżeń wysłuchiwał on niepoehlebných uwag Adama Krasińskiego o osobie Szymona Kossakowskiego⁸⁰, już w 1779 roku polecał go jednak łasce króla jako „nieodstępny z dawną przyjaciela”⁸¹.

W tym miejscu warto opisać drogi kościelnych awansów Józefa Kazimierza. Po fiasku planów wyniesienia go na biskupstwo inflanckie, które zniweczyła śmierć Augusta III, Kossakowski pozostawał proboszczem w ubogiej Wołpie, uprzednio należącej do Massalskiego⁸². Zaniedbana przez tego ostatniego, co jednak Kołłątaj uważał za normalną praktykę w ówczesnym Kościele katolickim w Rzeczypospolitej⁸³, miała zyskać dzięki Józefowi Kazimierzowi nową świątynię i świątłych, odpowiednio nagradzanych księży⁸⁴. Owocem refleksji nad życiem wiejskiego duchownego i potrzebami parafian, była książka *Xiądz Pleban*⁸⁵, napisana przez Kossakowskiego w tym czasie.

Kossakowski jako kanonik wileński. Starania o utworzenie sufraganii trockiej

Więcej można powiedzieć o Józefie Kazimierzu jako kanoniku wileńskim. Działania Kossakowskiego odnośnie kapituły wileńskiej przedstawia się jako efekt niechęci wobec biskupa Massalskiego⁸⁶. Będąc proboszczem katedry wileńskiej od 1764 roku, Józef Kazimierz od początku stwierdzał: „Nie znałem wcale zgromadzenia ogólnie wziętego kapituły, ani sposobu rządu i powinno-

⁷⁶ K. Radziwiłł „Panie Kochanku” do ks. Jabłonowskiego, kawalera św. Ducha, Strassburg, 12 IX 1773, w: *Listy ks. Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku”*, wyd. S. Skawiński, Warszawa 1906, s. 65.

⁷⁷ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 79.

⁷⁸ Tamże, s. 90.

⁷⁹ Zob. Tamże, s. 79; J. Michalski, *Wokół powrotu Karola Radziwiłła z emigracji pobarskiej*, „Kwartalnik Historyczny” 106(1999), nr 4, s. 21-72.

⁸⁰ A. Krasiński do K. Radziwiłła, 2 V 1770, w: *Listy ks. Karola Stanisława Radziwiłła...*, dz. cyt., s. 62.

⁸¹ K. Radziwiłł „Panie Kochanku” do Stanisława Augusta Poniatowskiego, Nieśwież, 21 VI 1779, w: *Listy ks. Karola Stanisława Radziwiłła...*, dz. cyt., s. 83.

⁸² J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 36.

⁸³ H. Kołłątaj, *Pamiętnik...*, dz. cyt., s. 227-228.

⁸⁴ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 44.

⁸⁵ Tenże, *Xiądz Pleban*, Warszawa 1786.

⁸⁶ W. Przyłgowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., s. 200.

ści, poglądałem zawsze na to poważne ciało okiem pełnym uszanowania”⁸⁷. W literaturze, obok zdania o niechęci czy wręcz „sprowadzaniu na złą drogę” Massalskiego przez Kossakowskiego, dominuje zdanie o jego finansowych nadużyciach w kapitule⁸⁸. Rozsądzeniu sprawy muszą towarzyszyć badania archiwalne, jednak sam Kossakowski również miał w tym temacie wiele do przekazania. Przede wszystkim utyskiwał on na gnuśność kanoników, którzy nie znali swoich obowiązków oraz na stan seminarium, gdzie uczyć się miało ledwie 18 kleryków⁸⁹. Reorganizacja funduszy, oraz sprowadzenie zakonu księży misjonarzy, dokonane staraniem Józefa Kazimierza, miały pozwolić na zwiększenie liczby seminarzystów do 40⁹⁰. Miał on też wpływ na działania wileńskich kanoników regularnych, którzy wsparli działalność seminaryjną; jego staraniem miały być też objęte wileńskie szpitale.

Mimo, że zasługi te przyznaje się tylko Massalskiemu⁹¹, to Kossakowski musiał mieć znaczny udział w dziele reform. Łatwiej też od tej strony podejść do problemu konfliktu Kossakowskiego z kanonikami. Mogły wystąpić nadużycia ze strony Józefa Kazimierza, ale warto na sprawę spojrzeć szerzej. Charakter zmian uderzał w dotychczasowy styl życia i dochody kanoników, co samo przez się stanowiło powód niesnasek⁹². Można też sprawę ująć jako konflikt samego biskupa z kanonikami, o czym część literatury milczy. Mowa tu zwłaszcza o sprawie konfliktu wokół umiejscowienia katedry w Wilnie na przestrzeni lat 1769-1778. Rzecz rozpoczął fatalny wypadek z 7 września 1769 roku: zawalenie się jednej z wież barokowej katedry i ofiary w ludziach⁹³. Budynki nie nadawał się do użyteczności. Massalski, postrzegany jako mecenas sztuki i protektor Wawrzyńca Gucewicza jako projektanta wspaniałej klasycystycznej katedry wileńskiej⁹⁴, nie był zwolennikiem budowy nowego kościoła, ale przeniesienia kościoła katedralnego do innej świątyni⁹⁵. Kossakowski jako nowy członek kapituły, de facto wprowadzony w obce sobie środowisko przez biskupa, był uważany za jego figurę. Raczej pewne jednak, że to sam Massalski szukał w nim wsparcia w sporze z buntującą się korporacją kanoniczą.

Przenosząc się do roku 1775, podobne rozumowanie można zastosować do starań Kossakowskiego o biskupią mitrę. Dominuje przekonanie, że zabiegi Kossakowskiego o utworzenie sufraganii trockiej były nie na rękę Massalskie-

⁸⁷ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 54.

⁸⁸ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, dz. cyt., s. 141.

⁸⁹ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 54.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ T. Kasabuła, *Ignacy Massalski...*, dz. cyt., s. 142.

⁹² Zob. J. Borucki, *Kapituła katedralna i rada kapłańska – stary i nowy senat biskupa diecezjalnego. Podstawy historyczno-prawne*, „Studia Włocławskie” 9(2006), s. 244-246.

⁹³ W. Przyłgowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., s. 176-178; M. Baliński, *Opisanie statystyczne miasta Wilna*, Wilno 1835, s. 158.

⁹⁴ S. Łoza, *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1930, s. 114-115.

⁹⁵ W. Przyłgowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., s. 176-178.

mu i w zasadzie trudno wytłumaczyć jego zgodę na ich finalizację inaczej, niż zaskoczeniem. Nie jest to chyba myślenie zbliżone do realiów epoki. Warto tu oddać głos choćby H. Kołłątajowi, który pisał: „W tym względzie każdy biskup polski uważać się może jak metropolita, mający pod sobą jednego lub więcej sufraganów. Są to biskupi *in partibus* (...). Zastępują tylko biskupów aktualnych w pełnieniu za nich wszelkich obrządków (...) i w tym względzie zowią się sufraganami”⁹⁶.

W tym kluczu interpretacyjnym zdecydowanie łatwiej zrozumieć przebieg wypadków. Nawet, jeśli Massalskiego zaskoczył przebieg starań jego podwładnego o biskupstwo, to nie kolidowało to ani z ówczesną praktyką, ani z planami samego ordynariusza. On sam po kilkakroć podnosił sprawę uczyńnienia z Wilna trzeciego, po gnieźnieńskim i lwowskim, arcybiskupstwa łacińskiego w Rzeczypospolitej⁹⁷. Logiczne było więc wydzielenie sufraganii. Pewną rolę sprawowała też jej funkcja sądownicza – zorganizowano tzw. konsystorz foralny⁹⁸ dla odciążenia sądów biskupich w Wilnie. Pracą w jego ramach a także staraniami o przeniesienie stolicy biskupiej z Trok do rodzinnego Janowa zajął się Józef Kazimierz Kossakowski już jako biskup *in partibus infidelium* cynneński, którym był od 1775 do 1781 roku. Rok zamknął się dla niego otrzymaniem jeszcze jednej godności o charakterze sądowniczym⁹⁹. Król nieoczekiwanie przekazał mu wakujące pisarstwo litewskie, czym zyskał wdzięczność Józefa Kazimierza¹⁰⁰. Przyszłość miała pokazać, że był to stan chwilowy.

Konflikt Kossakowskich z Antonim Tyzenhauzem

Warto tu przeanalizować konflikt z Antonim Tyzenhauzem, stanowiący jeszcze większą odskocznnię dla kariery Józefa Kazimierza. Miał on dwa etapy – majątkowo-sądowy i *stricte* polityczny. Józef Kazimierz pisał o zdarzeniach z 1772 roku, które rozpoczęły konflikt, iż „(...) Pan Tyzenhauz (...) zawsze dla domu mojego grzeczny, bez żadnej przyczyny, nasłał (...) zbrojnych ludzi na domy brata mojego Michała (...) i zabrał syna i córkę z rąk matki (...) z czego długotrwały niepokój i zniszczenie nasze nastąpiło”¹⁰¹. Źródłem zdarzeń był spór majątkowy i rodzinny – brat Józefa Kazimierza, Michał Kossakowski, ożeniony był z Barbarą z Zyberków, wdową po bracie Tyzenhauza, po którym miała dwoje nieślubnych dzieci¹⁰². Chodziło o opanowanie majątku należnego

⁹⁶ H. Kołłątaj, *Pamiętnik...*, dz. cyt., s. 221.

⁹⁷ Tamże, s. 217-219; zob. S. Litak, *Duchowieństwo polskie w okresie Oświecenia*, „Wiek Oświecenia” 5(1988), s. 91-110.

⁹⁸ E. Wilemska, *Konsystorz foralny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. IX, red. B. Migut i in., Lublin 2002, kol. 743-744.

⁹⁹ Zob. Z. Góralski, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1984.

¹⁰⁰ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 84.

¹⁰¹ Tamże, s. 74.

¹⁰² E. Rabowicz, *Michał Kossakowski*, w: *PSB*, t. XIV, s. 278-280.

dzieciom. Problem usiłowano załagodzić u posła rosyjskiego Caspra Salderna, później u króla¹⁰³. Nic to jednak nie dawało wskutek pozycji podskarbiego na dworze¹⁰⁴. Sprawę nieco odmieniło wykradzenie dzieci z grodzieńskiej siedziby Tyzenhauza przez rosyjski oddział¹⁰⁵. Podskarbi odebrał jednak zbrojnie Tyzenhauzównę z rąk krewnych¹⁰⁶.

Spotkało się to z oburzeniem na sejmie. Podskarbi wyparł się wszystkiego przed królem; udało mu się wręcz nastawić dwór przeciwko Kossakowskiemu¹⁰⁷. Niewiele zmieniła komisja sejmowa pod przewodnictwem Franciszka Branickiego, walka o opanowanie sejmików roku 1775¹⁰⁸ czy powrót panienki do krewnych. Dzieci przechodziły „z rąk do rąk”¹⁰⁹ a Kossakowscy czuli niemoc – szczególnie jeśli chodzi o interwencje sądowe¹¹⁰. Podskarbiemu zarzuczano „tyranię” czy opanowanie sądów i trybunałów¹¹¹. Nie były to obce i innym siłom politycznym, jednak tutaj „solą w oku” był fakt, że udało mu się utrzymywać tę kontrolę przez dłuższy czas¹¹². Rezygnację Kossakowskich podkreślają słowa Józefa Kazimierza – „Upadku naszego i prześladowania widok oczywisty otworzył się i nawet sposoby poddźwignięcia się zdawały się być zupełnie odcięte, a nie pozostawało nic więcej, jak albo czołgać się w podłości, albo się wynosić z kraju (...)”¹¹³. Niemożność rozstrzygnięcia sporu na drodze sądowej i publiczna niechęć wobec podskarbiego poprawiły pozycję Kossakowskich. Na sejmie spotkały ich dowody sympatii¹¹⁴; zwiększała się grupa tych, którym ciążyło „panowanie Tyzenhauza”. Sprawa przeszła do gry politycznej. W niej zaś pozostawało wielu aktorów, spośród których żaden nie chciał się wychylić. Wyczekiwano, aż ktoś rozpocznie działania. Wśród wrogów Tyzenhauza wyliczeni przez Kossakowskiego zostali Massalski, hetman Ogiński¹¹⁵ i książę wojewoda Karol Radziwiłł¹¹⁶. Jak pisał – „Familia królewska, osobiwie pani krakowska”¹¹⁷, siostra królewska, była Tyzenhauzowi zupełnie przeciwną, ale nigdy nie ośmielała się czynić otwarcie przeciw niemu, aby menażować ks. biskupa plockiego, brata swojego, który otwarcie Tyzen-

¹⁰³ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 74-75.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże, s. 75.

¹⁰⁶ Tamże, s. 80.

¹⁰⁷ Tamże, s. 81.

¹⁰⁸ Tamże, s. 83, 93.

¹⁰⁹ Tamże, s. 96, 97.

¹¹⁰ Tamże, s. 81.

¹¹¹ T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta*, t. III, Warszawa 1897, s. 65.

¹¹² S. Kościółkowski, *Antoni Tyzenhauz*, dz. cyt., s. 94, 96.

¹¹³ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 93.

¹¹⁴ Tamże, s. 80.

¹¹⁵ Zob. J. Michalski, A. Nowak-Romanowicz, *Michał Kazimierz Ogiński*, w: *PSB*, t. XXIII, s. 624-630.

¹¹⁶ Zob. D. Sidorski, *„Panie Kochanku”*, Katowice 1987, s. 34.

¹¹⁷ Zob. W. Konopczyński, *Izabela Branicka*, w: *PSB*, t. II, s. 396-397.

hauza bronił”¹¹⁸. Wpływy podskarbiego wydawały się być jednak nie do przezwyciężenia. Istotnym było, że Michał Jerzy Poniatowski, miał nie tylko znaczący wpływ na króla, ale dostęp do ucha rosyjskiego posła. Kossakowski, przedstawiany królowi przez rywala jako „rozum wielki, ale niebezpieczny i zdradliwy”¹¹⁹, zdawał się nie mieć przeciw niemu szans.

U schyłku lat siedemdziesiątych jego rodzinie zaczęło się lepiej powodzić. Jak zauważał – „(...) gdy prawo nie ma bronić ukrzywdzonego, zostaje się (...) z prawa natury wolność własnej obrony”¹²⁰. Ważne było, że udało mu się utrzymać jedność między rodzeństwem – zwłaszcza wobec załamania, które przeżył brat Michał czy zniechęcenia Szymona. Kossakowski próbował walki publicystycznej¹²¹. Świadkiem konfliktu były też sejmiki deputackie w Kownie, gdzie Józef Kazimierz został jednym z oskarżonych o zlecenie pobicia niejakiego ks. Bohusza – stronnika Tyzenhauza¹²².

Przełomem stał się ciąg wydarzeń roku 1779. Po odrzuceniu pomysłów rozprawy z podskarbis, gdzie Kossakowski zarzucał Joachimowi Chreptowiczowi zlecenie skrytobójstwa Tyzenhauza¹²³, interweniowano u Stackelberga. Opozycja, z Franciszkiem Rzewuskim na czele, postanowiła zniszczyć podskarbiego ekonomicznie – wykorzystując fakt, że nie spłacał terminowo odsetek od królewskich pożyczek zaciągniętych w Holandii¹²⁴. Była to prawna podstawa do odebrania mu dzierżawionych królewskich ziem i doprowadzenia do ruiny. Istotne było, aby sam obwiniany, nie mógł zdobyć kredytu dla spłacenia wspomnianych sum¹²⁵. Dogodny moment znaleziono bez problemu; wiele obiecywano sobie też po podziale ekonomii pomiędzy tyzenhauzowskich adwersarzy¹²⁶. Król, gdy przymuszono go do zgody na rekwizycję, zaaprobował klęskę niedawnego protegowanego – dość szybko zresztą. Obie strony wysłały oddziały do rzeczonych ekonomii, zagarniając nie tylko „ruchomy inwentarz”, ale zwłaszcza archiwum¹²⁷. Uprawomocnienie wyroku wymagało jednak jego oblatowania na trybunale w Grodnie – silnie obsadzonym ludźmi podskarbiego¹²⁸. Tyzenhauz zabronił przyjęcia do akt dokumentu królewskiego, obwołu-

¹¹⁸ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 97.

¹¹⁹ Tamże, s. 99.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ Napisał w tym celu pamflet na podskarbiego zatytułowany *Piotruszek* – jedyna informacja o dziele znajduje się w pamiętnikach Kossakowskiego. Zob. Tamże, s. 103; A. Zahorski, *Józef Kazimierz Kossakowski*, dz. cyt., s. 269.

¹²² J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 63.

¹²³ Tamże, s. 99; zob. J. Iwaszkiewicz, *Joachim Litawor Chreptowicz*, w: *PSB*, t. III, s. 441-443.

¹²⁴ T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski...*, dz. cyt., s. 64-65; J. Michalski, *Franciszek Rzewuski*, w: *PSB*, t. XXXIV, s. 101-106.

¹²⁵ T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski...*, dz. cyt., s. 65.

¹²⁶ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 112.

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ Tamże, s. 112-113.

jąc bezprawie ze strony swoich wrogów i monarchy. Charakterystyczne, że nikt, nawet Michał Poniatowski¹²⁹, nie chciał przyjąć ryzyka.

Ostatecznie podjął się go Józef Kazimierz. Nie godził się on na to, aby idąc za radą ambasadora i Rzewuskiego, uzyskać wyrok śmierci na podskarbiego¹³⁰. Kossakowski udał się do Grodna z nadzieją na oblatowanie dekretu i srogie ukaranie przeciwnika. Opór, jaki stawili deputaci – po części przekupieni lub zastraszeni przez podskarbiego, udało się jednak przełamać dzięki ucieczce komendanta straży¹³¹. Tyzenhauz, zgromadziwszy stuosobową świtę, nie zdecydował się na zbrojne starcie. Jako polityk był przekreślony. Opozycja odniosła sukces, biorąc się do „podziału łupów”. Powszechna była świadomość, że te ostatnie nie mogłyby być dzielone bez odważnej misji i uporu sufragana trockiego. Dzięki zwycięstwu Józef Kazimierz nie tylko pozbył się oponenta, ale też otworzył drzwi na warszawskie salony. Zmieniło się nie tylko nastawienie do niego dworu i biskupa płockiego, ale dostrzegany zostawał przez Stackelberga, którego postać korzystnie odznaczała się w jego wspomnieniach na tle myśli o królu¹³². Z powodów politycznych i majątkowych Józef Kazimierz bardziej nadawał się na osobę zależną od wpływów rosyjskich, niż od króla. Pod koniec 1780 i w pierwszej połowie 1781 roku Kossakowski zyskał w dzierzawę nie tylko ekonomię olicką¹³³, ale uzyskał też order – św. Stanisława i Orła Białego¹³⁴ czy województwo witebskie dla brata Antoniego¹³⁵.

Podsumowanie

Łaskawość króla sprawiła, że 14 września 1781 roku Kossakowski przeniesiony został na niemal tytularne, lecz połączone z urzędem senatorskim biskupstwo inflanckie¹³⁶. Rodziło to dla niego problemy natury ekonomicznej¹³⁷, ale otwierało widoki na karierę. Podsumowując, stwierdzić trzeba, że starania Józefa Kazimierza o tę ostatnią, można już jednak przyporządkować jego drodze ku czasom Sejmu Wielkiego. W jego życiu kończył się tym samym etap, który przy wielkiej niestabilności, stanowił podstawę dla późniejszych wyborów. Decyzje podejmowane na przestrzeni lat 1772-1781 zaważyły na gradacji celów biskupa. Wśród nich były: poszukiwanie bogatszego biskupstwa, starania o polepszenie majątkowego statusu rodziny i kureczowe trzymanie się opcji rosyjskiej jako najpewniejszej. Logika tego postępowania ukształ-

¹²⁹ J. Michalski, *Franciszek Rzewuski*, w: *PSB*, t. XXXIV, s. 105.

¹³⁰ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 113.

¹³¹ Tamże, s. 116.

¹³² Tamże, s. 141n.

¹³³ Tamże, s. 116.

¹³⁴ A. Zahorski, *Józef Kazimierz Kossakowski*, dz. cyt., s. 269.

¹³⁵ Tamże, s. 118.

¹³⁶ Z. Gloger, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*, Kraków 1900, s. 355-356; M. Rutkowska, *Józef Korwin Kossakowski*, dz. cyt., s. 365.

¹³⁷ J. K. Kossakowski, *Pamiętniki...*, dz. cyt., s. 132-133.

towana została właśnie w omawianym okresie, co trzeba podkreślić. Dopóki było to możliwe biskup nie chciał wkraczać na drogę konfliktu z możnymi i samym królem. Kolejne lata były też najbardziej płodne w pisane przez niego utwory literackie. Popierał przy tym umiarkowane i zupełnie rozsądne zmiany polityczno-ekonomiczne. Czas przed Sejmem Wielkim i ówczesne wypadki zmusiły jednak Józefa Kazimierza Kossakowskiego do coraz bardziej jasnego opowiedzenia się za stronnictwem rosyjskim tak, że w toku debat sejmowych został on wyszydzony jako „moskal”. Zagadnienia te muszą stać się jednak przedmiotem osobnych badań.

THE CAREER OF JÓZEF KAZIMIERZ KOSSAKOWSKI AFTER THE DEFEAT OF THE BAR CONFEDERATION

Summary

Józef Kazimierz Kossakowski was a one of most interesting representatives of catholic Church in Polish-Lithuanian Commonwealth in the end of XVIIIth century. Bishop and progressive author of literature, finished as traitor to hanged on the gibbet in times of Kościuszko's insurgency. For recognise of his career it's necessary analyzing it's between 1772 and 1781, after the fall of the Bar Confederation. During that time developed political goals of churchman and his economic status; in this period also he became one of the most committed collaborators of Otto von Stackelberg, russian ambassador.

Key words: Age of Enlightenment, Kossakowski, catholic Church.

KS. TOMASZ KARPETA *

WPŁYW OPINII BIEGŁYCH BADAJĄCYCH DOMNIEMANY CUD NA PODJĘCIE DECYZJI BISKUPA DIECEZJALNEGO O WSZCZĘCIU POSTĘPOWANIA KANONIZACYJNEGO

Wprowadzenie

Z grona wielkiej wspólnoty Kościoła na mocy władzy udzielonej przez Chrystusa tenże Kościół niektórych ogłasza błogosławionymi lub świętymi. Świętość – pojęcie teologiczne – prawo kanoniczne próbuje ująć w pewne przepisy. Powszechnym pewnikiem stała się zasada teologiczna, według której świętość ma związek z czynieniem cudów. Dlatego Kościół wymaga, by przed beatyfikacją (wyjątkiem stanowią męczennicy), a potem przed kanonizacją udowodniony został cud za przyczyną służi Bożego lub błogosławionego. Cud, jako zjawisko nadprzyrodzone działywne przez Boga za wstawienictwem służi Bożego albo przez osobę błogosławioną, jest wymagany do moralnej pewności, że Bóg chce używać tej osoby jako pośrednika między sobą a ludźmi. To znak, że przez tę osobę Bóg chce zsyłać wiernym szczególne łaski.

Chociaż przepisy prawa kanonicznego nie precyzują, jakiego rodzaju mają to być łaski, najczęściej bada się nagłe, niewytłumaczalne uzdrowienia z chorób zagrażających życiu. Kościół na miarę swych możliwości z największą precyzją i dokładnością dowodzi za pomocą prawa autentyczność takiego faktu. Badanie to przebiega w procesie kanonizacyjnym prowadzonym na terenie, gdzie dokonał się domniemany cud.

Wśród osób biorących udział w każdym procesie kanonizacyjnym występują różnego rodzaju specjaliści, także biegli sądowi. *Normy dotyczące spraw kanonizacyjnych, które winny być zachowane w dochodzeniu diecezjalnym* wydane przez Kongregację Spraw Kanonizacyjnych wykazują, iż biskup po otrzymaniu prośby postulatora informacji na temat faktu cudu, prosi o opinię jednego lub dwóch biegłych. Pojawia się jednak kilka wątpliwości, co do ich kompetencji, których *Normy* nie precyzują. Powstaje więc pytanie, kim powin-

* ks. mgr Tomasz Karpeta – doktorant Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie;
e-mail: tomaszkarpeta@o2.pl

ni być biegli? Czy ich opinia jest konieczna? Jeśli domniemanym cudem podawanym badaniu jest uzdrowienie, to czy powołanym biegłym dowodzącym autentyczności uzdrowienia może być lekarz, który towarzyszył osobie uzdrowionej? Czy biegli mogą być obecni przy przesłuchaniu świadków? I wreszcie, na ile opinia biegłych wpływa na dalsze decyzje biskupa, co do wszczynania sprawy i kolejne etapy dowodzenia?

W poszukiwaniu odpowiedzi na te pytania pomocna będzie analiza zadań biegłych na etapie dochodzenia diecezjalnego przy dowodzeniu cudu. W tym celu niezbędne jest odwoływanie się do ustawodawstwa Jana Pawła II z Konstytucji Apostolskiej *Divinus Perfectionis Magister*¹ i *Norm*² Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych oraz Instrukcji *Sanctorum Mater*³.

Konieczność udowodnienia cudu do beatyfikacji

Niektórzy kanoniści twierdzą, że w dowodzeniu świętości większe znaczenie teologiczne posiada dowód z cudu, aniżeli dowód z cnót heroicznych. Również historia postępowania kanonizacyjnego pokazuje, że cud odgrywał ważną rolę w dowodzeniu świętości.

„Zbiory cudów” rozpowszechniały się w Kościele, podobnie jak akta męczenników, a cud stał się niemalże jedynym kryterium świętości. W miarę jak następował rozwój nauk medycznych oraz odkrywanie nowych praw przyrody, Kościół bardziej krytycznie spoglądał na ten środek dowodowy i obecnie wymaga się dokładnych badań naukowych, zanim wyda się orzeczenie, że zjawisko przedstawione przekracza siły przyrody. W związku z tym, o ile dotychczas badano prawie wyłącznie cuda porządku fizycznego, o tyle teraz wielu postulatorów wypowiada się za koniecznością dowodzenia cudów moralnych. Swoje zdanie opierają na argumentacji teologicznej, iż beatyfikacja i kanonizacja mają cel teologiczny i moralny, to jest chwałę Boga i zbudowanie ludu⁴.

Niektórzy proponują zrezygnować z wymogu dowodzenia cudu przed beatyfikacją na wzór spraw męczenników, gdzie wystarczy przedstawić łaski szczególne. Wracając na teren prawa kanonicznego stwierdzamy, że Kodeks z 1917 r. domagał się do beatyfikacji aprobaty dwóch cudów, w niektórych

¹ Joannes Paulus II, *Constitutio Apostolica Divinus Perfectionis Magister*, AAS 75(1983), s. 349-355, tłum. polskie: H. Misztal, *Komentarz do Konstytucji Apostolskiej „Divinus Perfectionis Magister”*, Lublin 1987.

² Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum, *Norme servandae in inquisitionibus ab Episcopis faciendis in Causis Sanctorum*, AAS 75(1983), tłum. polskie: *Normy dotyczące spraw kanonizacyjnych, które winny być zachowane w dochodzeniu diecezjalnym*, „Prawo Kanoniczne” 27(1984), nr 3-4, s. 283-289.

³ Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum, *Sanctorum Mater*, AAS 99(2007), s. 465-517, tłum. polskie: H. Misztal, *Sanctorum Mater – Instrukcja Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych o prowadzeniu dochodzenia diecezjalnego lub eparchialnego w sprawach kanonizacyjnych – Komentarz*, Lublin 2008.

⁴ Por. S. Kośnik, *Dowód z cudów w procesie beatyfikacyjnym i kanonizacyjnym*, Lublin 1972, s. 57.

przypadkach trzech lub czterech w zależności od środków dowodowych stosowanych przy dowodzeniu heroicznego cnót. Gdy chodziło o męczenników, to można było uzyskać dyspensę od aprobaty cudów, jeśli męczeństwo było udowodnione w sposób niewątpliwy. Od roku świętego 1975 w Kongregacji zaczęto dyspensować od konieczności drugiego cudu do beatyfikacji, a później do kanonizacji. Ta praktyka utrzymała się do dziś i regulamin Kongregacji wymaga jednego cudu do beatyfikacji i aprobaty prawdziwej opinii łask szczególnych, zaś do kanonizacji drugiego, który miał miejsce po beatyfikacji⁵.

Opinie biegłych

Praktyka powoływania biegłych w procesie kanonizacyjnym jest bardzo stara, zwłaszcza w odniesieniu do cudów. O obowiązku oddawania dokumentów pod ocenę rzeczoznawców, biegłych wiemy już z prawodawstwa Benedykta XIV⁶. O ich zadaniu także traktują kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., które ze swej natury odnoszą się do spraw kanonizacyjnych. „Z opinii biegłych należy skorzystać, ilekroć na podstawie nakazu prawa lub sędziego konieczne jest ich przesłuchanie i opinia, oparte na doświadczeniu lub wiedzy, dla potwierdzenia jakiegoś faktu lub poznania prawdziwej natury jakiejś rzeczy”⁷. Dalej Kodeks stanowi, że „każdy biegły sporządza własną relację, niezależną od innych, chyba że sędzia poleci zrobić jedną relację, podpisaną przez wszystkich; jeżeli to dojdzie do skutku, różnice zdań jakie zachodzą, należy stosownie odnotować”⁸. Biegli powinni wskazać dokumenty, na podstawie których upewnili się o tożsamości osób, rzeczy lub miejsc, jaką metodą i w jaki sposób postępowali w wykonywaniu zleconego im zadania. Mogą być w razie potrzeby wezwani przez sędziego do udzielenia dalszych wyjaśnień⁹.

Na terenie diecezji można powołać różnych biegłych. Z konieczności powołuje się teologów, jako cenzorów pism sługi Bożego, historyków oraz biegłych w postępowaniu dotyczącym stwierdzenia cudu. W procesie występują także innego rodzaju biegli, których *Normy* nie wyliczają, a są to biegli w tych dziedzinach, w których dokonano się zjawisko cudowne np. psychologów, chirurgów, znawcy spraw rolnych, pożarnictwa¹⁰.

Władza kompetentna do powoływania biegłych

Samo postępowanie w sprawie udowodnienia cudu, jak polecają *Normy*, należy prowadzić oddzielnie od dochodzenia na temat cnót lub męczeństwa¹¹,

⁵ Por. CCS, *Regolamento della Congregazione per le Cause dei Santi*, Roma 1983, art. 26 § 2.

⁶ Por. W. Padacz, *Biegli w procesach beatyfikacyjnych*, „Prawo kanoniczne” 2(1959), nr 3-4, s. 363.

⁷ Kan. 1574.

⁸ Kan. 1578 § 1.

⁹ Por. kan. 1578 § 2.

¹⁰ Por. H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne*, Lublin 2003, s. 273.

¹¹ Por. *Normy*, n. 32; *Konstytucja*, n. 2.5.

dlatego będzie tu zastosowana procedura analogiczna do tej stosowanej w dowodzeniu cnót. Słuszne jest więc pytanie o władzę kompetentną do prowadzenia tego dochodzenia. Według *Norm* z 1983 r.: „Jeśli chodzi o stwierdzenie jakiegoś faktu jako cudownego, to kompetentny jest biskup, na którego terytorium tenże fakt miał miejsce”¹². Według najnowszej praktyki, biskup sam nie prowadzi postępowania, ale zleca je swemu delegatowi, którym najczęściej będzie wikariusz sądowy. Po otrzymaniu prośby postulatora o rozpoczęcie postępowania w sprawie udowodnienia cudu, do której dołączona jest informacja na temat tegoż faktu przyjmowanego jako cudowny, również dokumentację tego cudu, biskup rozważa, czy sprawa może mieć pozytywne zakończenie. W podjęciu decyzji pomaga mu diecezjalny promotor sprawiedliwości i biegli, czyli specjaliści z dziedziny, której dotyczy cud¹³.

Normy mówią, że istnieje możliwość powołania przez biskupa jednego lub dwóch biegłych¹⁴. Biskup powołuje biegłych podobnym dekretem jak przy mianowaniu cenzorów pism lub biegłych historyków, ustala przedmiot badania, wyznacza czas na przeprowadzenie ekspertyzy i wysokość należności za dokonanie tych czynności¹⁵.

Przy powoływaniu biegłych, biskup winien brać pod uwagę kwalifikacje naukowe, doświadczenie i postawę moralną. Biegły powinien mieć ukończone odpowiednie studia, co stwierdza dyplom wydany przez kompetentne władze duchowne lub świeckie. Powinien posiadać wybitną znajomość swojej specjalności. Jeśli chodzi o zalety moralne, to on sam nie powinien się kierować swoim upodobaniem, czy uprzedzeniami, lecz rzeczowo przedstawić trybunałowi stan faktyczny oraz swój ugruntowany pogląd na przedłożony mu problem lub trudność do rozwiązania. Jednym słowem prawdomówność, sprawiedliwość, prostolinijność powinny cechować biegłego. Nie wolno mu głosić fałszu ani też ukrywać prawdy zgodnie z kanonem 1794 Kodeksu z 1917 r.¹⁶.

Jeśli chodzi o uzdrowienia, biskup powinien powołać jednego lub dwóch biegłych lekarzy, specjalistów z takiego zakresu, do jakiego zaliczała się choroba, np. neurologa, neurochirurga, ortopedę, pulmonologa, reumatologa, gastrologa, onkologa, chirurga, psychiatrę, psychologa, pedagoga¹⁷.

¹² *Normy*, n. 5b.

¹³ Por. *Sanctorum Mater*, art. 60 § 2; W. Padacz, *Biegli w procesach beatyfikacyjnych*, dz. cyt., s. 367.

¹⁴ *Normy*, n. 33a. „Biskup po otrzymaniu prośby postulatora informację na temat faktu cudu, poprosi o opinię jednego lub dwóch biegłych”.

¹⁵ Por. *Sanctorum Mater*, art. 60 § 1; H. Misztal, *Biegli w postępowaniu kanonizacyjnym – pojęcie i kategorie*, w: *Biegli w postępowaniu kanonizacyjnym. Materiały z IV Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Kanonizacyjnego KUL Lublin (22-23 maja 1998)*, red. H. Misztal, W. Bar, Lublin-Tarnów 1999, s. 15-17.

¹⁶ Can. 1794. „Peritorum est peritiam suam adnveritatis et iustitiae leges exigere, neque falsum affirmando neque verum occultando”. *Codex Iuris Canonici*, Romae 1925.

¹⁷ Por. A. Miodoński, *Lekarz jako biegły w procesie o cudzie (na przykładzie sprawy św. Jadwigi Królowej)*, w: *Biegli w postępowaniu kanonizacyjnym...*, dz. cyt., s. 52-60.

Mianowaniu określonych biegłych, może sprzeciwić się promotor sprawiedliwości na terenie diecezji. Musi mieć jednak określone do tego powody, lub podać konkretne zarzuty przeciw tym osobom. Biegli zanim przystąpią do swoich zadań składają przysięgę na temat wierności wypełniania tych obowiązków i zachowania tajemnicy dla dobra sprawy¹⁸.

Opiniowanie wstępnej dokumentacji dotyczącej cudu

Postulator jako pierwszy ocenia, czy chodzi o cud w dosłownym znaczeniu, czy może o jakąś łaskę szczególną, albo w ogóle zdarzenie będące wynikiem autosugestii, nerwów. On to wstępnie ocenia, jaka była diagnoza lekarza, co mówił na temat możliwości wyleczenia przy pomocy środków medycznych, jak przebiegało leczenie i jakie stosowano leki, czy uzdrowienie nastąpiło zaraz po wezwaniu pośrednictwa sługi Bożego i jaki był charakter uzdrowienia (nagły, powolny, trwały). Jeśliby postulator stwierdził, że zdarzenie nie ma charakteru cudownego, ale jest wynikiem autosugestii, chorej psychiki, powinien zaniechać dalszych dochodzeń¹⁹. Po wstępnym zbadaniu zdarzenia uważanego za cudowne, postulator stara się zebrać podstawową dokumentację²⁰.

Dla zorientowania kompetentnego biskupa oraz celem przedłożenia biegłym postulator sporządza listę świadków. Nie wyłącza się tu krewnych, czy lekarza leczącego chorego i samego uzdrowionego²¹. Gdyby lekarz odmówił stawienia się u biskupa, wystarczy poprosić go o pisemną zaprzysiężoną relację, a w jej braku, relację innej osoby, która później złoży zeznania²². Postulator diecezjalny może zawsze zwrócić się o poradę do specjalistów Kongregacji.

Jak już była mowa, kompetentny biskup, po otrzymaniu prośby postulatora z całą dokumentacją i listą świadków, zwraca się do jednego lub dwóch biegłych o wyrażenie opinii²³. Z tekstu prawa wynika, iż nie muszą to być biegli lekarze chyba, że chodzi o uzdrowienie. Biegli, powołani przez biskupa lub jego delegata, przystępując do badania materiału dostarczonego przez postulatora, do ekspertyzy, zwłaszcza gdy chodzi o uzdrowienia, powinni brać pod uwagę dotychczasową praktykę Kongregacji w tych sprawach. Chodzi o diagnozę, prognozę, leczenie i sposób wyleczenia, czyli uzdrowienia²⁴.

Diagnoza polega na dokładnym ustaleniu choroby. Biegli mają ustalić, o jaką chorobę chodzi, kto i kiedy ją przechodził. Jak ta choroba została rozpo-

¹⁸ Por. W. Padacz, *Biegli w procesach beatyfikacyjnych*, dz. cyt., s. 369.

¹⁹ Por. H. Misztal, *Biegli w postępowaniu kanonizacyjnym*, Lublin 1985, s. 115.

²⁰ Por. tenże, *Prawo kanonizacyjne*, Lublin 2003, s. 257.

²¹ *Normy*, n. 22a. „Gdy chodzi o cudowne uzdrowienie, winni być wezwani jako świadkowie lekarze leczący chorego”.

²² *Normy*, n. 22b. „Jeśliby lekarz odmówił stawienia się u Biskupa lub jego delegata, ci powinni starać się, aby pisemną relację zrobioną pod przysięgą, o ile to możliwe, złożyli do akt o chorobie i jej przebiegu, lub przynajmniej, aby orzeczenie lekarskie było uzyskane przez inną osobę, która następnie zostanie poddana przesłuchaniu”.

²³ Por. *Normy*, n. 33a.

²⁴ Por. A. Posacki, *Cuda chrześcijańskiej wiary*, Kraków 2003, s. 114.

znana, czy przez badanie, prześwietlenie, analizy. Czy łatwo ją było rozpoznać np. złamanie kości, czy dopiero przez kilkakrotne badanie, np. przy raku, gruźlicy. Ten punkt jest podstawowy, bo nie można mówić o wyleczeniu, o ile nie wie się, jaka była choroba²⁵.

Prognoza polega na ustaleniu, jakie było przewidywanie, co do wyleczenia, więc czy choroba miała trwać wiele miesięcy, czy potrzebna była operacja, czy stan był beznadziejny, czy tego rodzaju, że stopniowo lekarz zamienił przewidywania. Na czym było oparte przewidywanie, że to stan beznadziejny. Jak zwykle w podobnych chorobach lekarz przewiduje? Czy w tym przypadku było coś nietypowego?

Biegły powinien stwierdzić, kiedy nastąpiło uleczenie uważane za cudowne, określić czas i sposób, np. przyłożenie obrazka, w czasie nowenny. Czy to uleczenie było nagłe, gdy był stan beznadziejny, czy był to moment przełomowy, czy raczej powoli chory wracał do zdrowia. Czy jest dowód, że nastąpiło uzdrowienie, a więc jak się uleczonego zachowywał, czy zaczął pracować, czy się zbadał u lekarza? Jeżeli badania lekarskiego nie było, postulator powinien postarać się, aby uzdrowiony zbadał się jak najprędzej i wziął zaświadczenie lekarskie o obecnym stanie zdrowia. Powinien dowiedzieć się, czy to uleczenie jest trwałe, czy nie nastąpiła recydywa²⁶.

Pomoc biegłych w przygotowaniu pytań

Jeśli biskup podjął decyzję o rozpoczęciu postępowania, może ponownie zwrócić się do biegłych, zwłaszcza, jeśli chodzi o uzdrowienie. *Normy* postanawiają, że, „gdy chodzi o uzdrowienie z jakiejś choroby, biskup lub jego delegat zasięgają rady lekarza, który przedkłada pytania dla świadków, aby sprawę lepiej wyjaśnić, stosownie do konieczności i okoliczności”²⁷. Wiadomym jest jednak, że w sprawach aprobaty cudu normalnie pytania układa promotor sprawiedliwości, lub inny biegły, analogicznie jak jest to w sprawach dowodzenia heroiczności cnót, czy męczeństwa, a lekarze mogą służyć pomocą²⁸.

Przepisy prawa nie przewidują, aby biegli przygotowywali pytania, jednakże praktyka podpowiada, aby biskup poprosił o pomoc w ułożeniu pytań tych samych biegłych lub tego samego lekarza, który wydawał wstępną ocenę na temat zgromadzonej dokumentacji dotyczącej cudu. Racją przemawiającą za takim rozwiązaniem jest to, iż wstępna opinia lekarza mogła być stosunkowo ogólnikowa, a teraz pytania powinny być już bardziej szczegółowe i powinny dotyczyć całokształtu wyjaśnień odnoszących się do lekarzy, prognozy, leczenia i uzdrowienia.

²⁵ Por. G. Bartoszewski, S. Budzyński, C. Ryszka, *Życie i cuda polskich świętych kanonizowanych i beatyfikowanych za pontyfikatu Jana Pawła II*, Warszawa 2001, s. 23.

²⁶ Por. W. Padacz, *Biegli w procesach beatyfikacyjnych*, dz. cyt., s. 363.

²⁷ *Normy*, nr 34a.

²⁸ Por. *Normy*, nr 15a; *Sanctorum Mater*, art.60 § 3, art. 81.

Do roku 1983 ogólne pytania do tzw. procesu apostolskiego o cudzie, otrzymywało się z Kongregacji²⁹. Były one połączone w jeden plik z pytaniami dotyczącymi heroiczności cnót. Pytania odnośnie cudu obejmowały numery 47 i 48 oraz od 55 do 62.

Obecność biegłych w czasie przesłuchania

Przesłuchania świadków cudownego zdarzenia odbywają się analogicznie jak przesłuchania świadków w dochodzeniu na temat cnót. Mówią o tym *Normy* w numerach 15a, 16-18, 21-24. Biskup, jeśli postanowił prowadzić dochodzenie osobiście lub przez swego delegata, przesłuchuje wszystkich świadków według powyższych norm³⁰. Czyni on to zawsze przy udziale notariusza. Przy przesłuchaniach powinien być obecny również promotor sprawiedliwości. Według *Normy* nr 17 i 23 w sprawie udowodnienia cudów, powinni zeznawać świadkowie naoczni, do których można dołączyć także świadków ze słyszenia.

Przy przesłuchaniu powinien być obecny nie tylko promotor sprawiedliwości, ale również biegły lekarz. Co prawda nie ma o tym mowy w *Normach*, to jednak wydaje się to rzeczą niezbędną, na którą wskazuje H. Misztal, aby fachowa pomoc biegłego była tu zagwarantowana. Tę niejasność rozwiązuje art. 60 § 4 *Instrukcji*, który podkreśla udział w sesjach przesłuchiwania świadków również osoby biegłego³¹. Prawo wyraźnie też postanawia, że jeżeli chodzi o cudowne uzdrowienia, to w pierwszej kolejności powinni być przesłuchiwani jako świadkowie lekarze leczący chorego³². Dlatego odpowiadając na postawione we wstępie pytanie, czy biegłym może zostać lekarz leczący uzdrowionego, wnioskujemy z powyższej normy, iż nie ma takiej możliwości.

Biegły w czasie przesłuchania ma lepszą okazję, aby wyjaśnić odpowiedzi udzielane przez świadka oraz zadać fachowe pytania poprzez sędziego, dotyczące choroby, leczenia i uzdrowienia. Pytania generalnego promotora wiary z dawnego procesu apostolskiego o cudach, wyraźnie żądały obecności biegłego lekarza przy przesłuchiowaniu świadków³³. Z *Norm* Kongregacji, które mówią o układaniu przez lekarza pytań dla świadków, można również wnioskować o potrzebie biegłego przy przesłuchaniu³⁴.

Trudnym wydaje się, aby w tak poważnej sprawie, jak przesłuchanie świadków mogłoby zabraknąć biegłych lekarzy, mimo obecności promotora

²⁹ Por. W. Padacz, *Biegli w procesach beatyfikacyjnych*, dz. cyt., s. 370.

³⁰ Por. *Normy*, nr 33a.

³¹ Por. *Sanctorum Mater*, art. 60 § 4. „Biegły powinien brać udział w sesjach przesłuchania świadków w celu proponowania, za pośrednictwem delegata biskupiego pytań wyjaśniających w przedmiocie swojej kompetencji, według potrzeby i okoliczności”.

³² *Normy*, n. 22a.

³³ Por. A. Posacki, *Cuda chrześcijańskiej wiary*, dz. cyt., s. 89.

³⁴ Por. *Normy*, n. 33a.

sprawiedliwości zagwarantowanego przez prawo³⁵. Te rozważania potwierdzone są w praktyce i na każdym przesłuchaniu jest obecny biegły lekarz.

Instrukcja zakłada, że nie wszyscy lekarze leczący osobę uzdrowioną zechcą złożyć zeznania przed trybunałem kanonizacyjnym, zwłaszcza pod presją. Lekarze mogą odmówić składania zeznań z różnych racji – światopoglądowych lub zasłaniając się tajemnicą zawodową. W tym drugim wypadku jest możliwe, aby uzdrowiona osoba zwolniła lekarza z tajemnicy zawodowej. W przypadku odmowy zeznań przez lekarzy, *Instrukcja* przewiduje złożenie przez nich zaprzysiężonej relacji pisemnej na temat choroby i jej przebiegu.

Badanie uzdrowionego przez biegłych *ab inspectione*

Według *Normy*, „jeżeli uzdrowiony dotychczas żyje, biegli powinni go zbadać, aby można było udowodnić trwałość uzdrowienia”³⁶. Jest to już kolejny przypadek udziału biegłych w dochodzeniu na temat udowodnienia cudu. Badania dokonuje przynajmniej dwóch biegłych, w tym przypadku lekarzy (*ab inspectione*)³⁷. Dawne normy, które były jeszcze wydawane dla procesów apostoelskich przez Kongregację Obrzędów wspominały, aby badanie uzdrowionego było zawsze obecne, o ile oczywiście uzdrowiony jeszcze żył. Można więc przypuszczać, że przeprowadzenie procesu na temat cudu było możliwe nawet jeśli uzdrowiony już zmarł. Badanie uzdrowionego odbywało się po przesłuchaniu wszystkich świadków w procesie. *Normy* żądały również, aby biegłymi byli najśłynniejsi lekarze. Nie mogą to być biegli, którzy zeznawali w postępowaniu dowodowym jako świadkowie, czy współświadkowie. Nie mogą to więc być lekarze, którzy leczyli uzdrowionego, a później zeznawali jako świadkowie z urzędu. Celem tego badania uzdrowionego było wykazanie, że udowodnione w dochodzeniu diecezjalnym uzdrowienie jest trwałe³⁸.

Dziś takie przesłuchanie odbywa się wobec sędziego, promotora sprawiedliwości, biegłego lekarza, który bierze udział w całym postępowaniu, wobec dwóch biegłych lekarzy *ab inspectione* i notariusza. Na tę sesję wzywany jest uzdrowiony, któremu przedstawia się zamknięty i zapieczętowany plik z zeznaniami na temat jego uzdrowienia. Potem następuje przesłuchanie tego świadka z urzędu³⁹. Następnie delegat biskupi przedstawia nominację dwóch biegłych lekarzy *ab inspectione*. Każdy z nich kolejno składa przysięgę, że wiernie wypełni zlecone mu funkcje w odniesieniu do zbadania obecnego

³⁵ Por. *Normy*, n. 16a.

³⁶ Por. *Normy*, n. 34b; *Sanctorum Mater*, art. 109 § 1.

³⁷ Por. *Postulatorum vademecum*, s. 47-68. H. Misztal zamieszcza formularze w: *Prawo kanonizacyjne według ustawodawstwa Jana Pawła II*, Lublin-Sandomierz 1997, s. 394-406; *Sanctorum Mater*, art. 109 § 1; W. Padacz, *Materiały w procesie de miraculis*, „Homo Dei” 34(1965), s. 53.

³⁸ Por. R. Sarno, *Biegli Konsulty Medycznej w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych i stwierdzenie cudu*, w: *Biegli w postępowaniu kanonizacyjnym...*, dz. cyt., s. 96.

³⁹ Por. G. Bartoszewski, S. Budzyński, C. Ryszka, *Życie i cuda...*, dz. cyt., s. 21.

wśród nich uzdrowionego⁴⁰. Dopiero teraz delegat biskupa wręcza im mandat, czyli upoważnienie do wykonania ekspertyzy, tj. oględzin uzdrowionego. Po tym zbadaniu uzdrowionego delegat biskupa określa miejsce i wyznacza czas kolejnej sesji, na której zostaną przesłuchani owi dwaj biegli *ab inspectione*⁴¹.

W dawnej procedurze czytano artykuły postulatorskie, dotyczące choroby i uzdrowienia. Dziś jednak biegli są informowani o tym przez sędziego. Po dokonanych oględzinach uzdrowionego, biegli są przesłuchiwanii przez biskupa lub jego delegata i składają przysięgę, że to, co powiedzieli, jest zgodne z prawdą i że zachowają tajemnicę⁴². Ci oto biegli są przesłuchiwanii przy zamkniętych drzwiach podobnie jak przesłuchiwanii świadkowie⁴³. Po przesłuchaniu biegły *ab inspectione* przedstawia swoją opinię na piśmie⁴⁴. Zapytany odnośnie obecnego stanu zdrowia uzdrowionego, jest zobowiązany odpowiadać według własnego osądu i wyników swego badania. Całość przesłuchania kończy się odczytaniem protokołu zeznań, przysięgą i podpisami. Dalej, wzywa się drugiego biegłego *ab inspectione* i poddaje się go podobnemu przesłuchaniu. Teraz dopiero do protokołu sesji dołącza się dokumenty, czyli obie pisemne relacje biegłych. Sędzia może także poprosić biegłych o wyjaśnienia, gdyby wystąpiły u niego jakieś wątpliwości. Szczególnie interesuje sędziego stan zdrowotny uzdrowionego w obecnej chwili, czy uzdrowienie jest pełne i jakie argumenty medyczne przemawiają za trwałością tego uzdrowienia⁴⁵.

Gdyby uzdrowiony ponownie zachorował, to sędzia będzie pytał, czy nowa choroba jest nawrotem dawnej, czy może mieć związek z dawną chorobą. Opinie biegłych dane na piśmie i protokoły przesłuchań biegłych, włącza się do akt postępowania dowodowego⁴⁶.

Warto wspomnieć, że obecna praktyka Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych w tym przedmiocie nie czyni wielkich odstępstw od dawnej praktyki przesłuchań biegłych *ab inspectione*, z tą różnicą, że o ile dawniej czyniono to podczas tzw. procesu apostolskiego, dzisiaj prowadzone jest ono w diecezji⁴⁷.

Zakończenie

Opowiadając na postawione we wstępie pytania o wartość opinii biegłych w dowodzeniu diecezjalnym, można jednoznacznie stwierdzić, iż obecność biegłych i ich orzeczenie przy dowodzeniu cudu jest koniecznością. Nie można wyobrazić sobie sytuacji, by biskup, podejmując decyzję o wszczęciu postę-

⁴⁰ Por. H. Misztal, *Biegli w postępowaniu...*, dz. cyt., s. 129.

⁴¹ Por. J. Zubka, *Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny*, Warszawa 1969, s. 249.

⁴² Por. *Normy*, n. 6c; *Sanctorum Mater*, art. 109 § 3.

⁴³ Por. *Sanctorum Mater*, art. 110 § 3; M. Machejek, W. Padacz, *Sprawy beatyfikacyjne na terenie diecezji*, Poznań 1956, s. 341.

⁴⁴ Por. *Sanctorum Mater*, art. 110 § 2.

⁴⁵ Por. *Sanctorum Mater*, art. 110 § 1; G. Bartoszewski, S. Budzyński, C. Ryszka, *Życie i cuda...*, dz. cyt., s. 28-29.

⁴⁶ Por. *Sanctorum Mater*, art. 93 § 1-3.

⁴⁷ Por. H. Misztal, *Biegli w postępowaniu...*, dz. cyt., s. 134.

powania w diecezji, nie upewnił się co do autentyzmu domniemanego cudu, pytając o to kompetentne osoby. To biegłych, zgodnie z *Normami*, pyta o opinię w sprawie każdego cudu, a uzdrowień szczególnie. Wydaje się niemożliwym, by biskup zignorował ich zdanie, zwłaszcza, gdy budzi ono wątpliwości, co do trwałości, czy pewności zjawiska nadprzyrodzonego. Ponieważ obowiązujące prawo domaga się dowodu z cudu, dlatego od opinii biegłych zależy to, jaki będzie dalszy los postępowania. Biegli pomagają biskupowi w układaniu pytań dla świadków oraz biorą udział w ich przesłuchiowaniu. Biegłymi są najczęściej lekarze, ale nie mogą być nimi lekarze, którzy leczyli uzdrowionego. Biegli służą uwagami i stwierdzają faktyczny stan chorego. Ich zadaniem jest wykluczyć nawrót choroby, jeśli uzdrowiony żyje. Gdy uzdrowiony zmarł, to celem biegłych jest wykazanie, iż przyczyną śmierci nie była ta choroba, z której został uzdrowiony⁴⁸. Biegli są powoływani do tego, aby przeanalizować domniemany cud i wydać ostateczną opinię jego autentyczności. To odpowiedzialna funkcja, domagająca się rzetelności i współpracy z biskupem, który bazując na ich ekspertyzach, osiągnąwszy pewność moralną co do cudu, podejmuje dalsze działania w postępowaniu diecezjalnym.

THE INFLUENCE OF THE OPINION OF THE EXPERTS EXAMINING THE ALLEGED MIRACLE ON MAKING THE DECISION BY THE DIOCESAN BISHOP TO INITIATE CANONIZATION PROCEEDINGS

Summary

Every beatification, especially every canonization inevitably entails the absoluteness of the papal primacy, mainly his infallibility. From the early years of the Church, there has been a strong correlation between recognizing the holiness of candidates' life and recognizing the signs of God performed after the candidates' death. And so it is up to this day. A miracle, consequently, being the evidence in the canonization law, is also the subject of proving. Therefore, before any miracle is announced, it is necessary to first prove it, in order to obtain an absolute moral certainty about the authenticity of the particular phenomena, which is alleged to exceed the laws of nature. This is why the expert witnesses are appointed, to analyze an alleged miracle in solely human terms and give the final opinion about its authenticity. Such proving begins on premises of the diocese, where the miracle was alleged, and then the investigation proceeds to the Congregation premises, where further consultations are being held.

Key words: beatification, canonization, experts, review experts.

⁴⁸ Por. A. Posacki, *Cuda chrześcijańskiej wiary*, dz. cyt., s. 83.

ANDRZEJ MOŚ*

DZIAŁALNOŚĆ PAPIESKIEJ KOMISJI DS. KOŚCIELNYCH DÓBR KULTURY

Początek istnienia Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury związany jest z ogłoszeniem Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* 29 czerwca 1988 roku. Wcześniej opieka i ochrona dziedzictwa kultury Kościoła odbywała się głównie w ramach Kościołów partykularnych na poziomie krajowym i diecezjalnym. Skuteczność tych działań zależała przede wszystkim od ich możliwości i zaangażowania oraz od sytuacji społeczno-politycznej, w jakiej się znajdowały. W Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* wskazano na potrzebę stworzenia jednostki o zasięgu powszechnym, która zapewniałaby instytucjonalną ochronę wszystkich dóbr kultury Kościoła, zwłaszcza tych zaniedbywanych. W ten sposób, w ramach administracji Kurii Rzymskiej, stworzono Komisję odpowiedzialną za kościelne dobra kultury.

Mimo blisko trzydziestoletniego okresu istnienia Komisji, jej działalność nie została przedstawiona w polskiej literaturze. Istnieją jedynie opracowania, które wymieniają Papieską Komisję ds. Kościelnych Dóbr Kultury jako dowód zaangażowania Kościoła na rzecz dziedzictwa kultury wraz z krótką charakterystyką¹. Tłumaczenia lub komentarza doczekały się również niektóre dokumenty wydane przez Komisję². Artykuł ten, w przeciwieństwie do istniejących opracowań, ma na celu przybliżenie działalności Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury w sposób bardziej kompleksowy. Na wstępie zostanie przedstawiona geneza jej powstania, co posłuży zrozumieniu idei, jaka przyświecała twórcom i reformatorom Komisji. Następnie wskazane zostaną pod-

* mgr Andrzej Moś – doktorant w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego; e-mail: andrzejmos@gmail.com

¹ Por. M. Leszczyński, *Ochrona zabytków sztuki sakralnej w świetle aktualnego prawa Kościoła katolickiego*, „Muzealnictwo” 49(2008), s. 81.

² Por. Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury, *Biblioteki Kościelne w misji Kościoła*, Rzym 19 marca 1994, w: <http://www.fides.org.pl/pdf/Papieska.pdf>; M. Leszczyński, *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych (omówienie dokumentu)*, ABMK, 2003, t. 79, s. 147-150.

stawowe kierunki oraz obszary działalności Komisji. Na zakończenie przedstawione zostaną formy realizacji zadań własnych Komisji.

Ustanowienie Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Kościół na przełomie wieków okazywał głębokie zainteresowanie kulturą, biorąc czynny udział w inicjatywach mających na celu rozwój oraz zachowanie dóbr kultury. Z biegiem czasu działalność ta wymagała coraz bardziej zinstytucjonalizowanej formy. Konieczne stało się ustanowienie specjalnej komisji, której zadaniem byłaby szeroko rozumiana troska o dziedzictwo historyczno-artystyczne całego Kościoła³. Stało się to wraz z ogłoszeniem Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* 29 czerwca 1988 roku, w której powołano Komisję ukierunkowaną na realizację zadań z zakresu ochrony dóbr kultury. Celem działalności Komisji było nadanie bardziej konkretnego charakteru ogólnym i abstrakcyjnym programom. Komisja miała również wspierać politykę związaną z promocją oraz działalnością kulturową⁴. Ponadto wskazano na potrzebę budowania wspólnej strategii z poszanowaniem programów państwowych.

Proces ustawienie nowej Komisji podzielony był na dwa etapy. W pierwszym została ustanowiona Papieska Komisja ds. Ochrony Dziedzictwa Historycznego i Artystycznego Kościoła, która była rozwinięciem Papieskiej Komisji Sztuki Sakralnej we Włoszech. Zadania dotyczące kościelnych dóbr kultury znajdujących się na terenie Republiki Włoskiej zostały powierzone instytucjom ustanowionym przez Konferencję Episkopatu Włoch. Jednocześnie obowiązek ustanowienia instytucji odpowiedzialnych za kościelne dobra kultury został nałożony na wszystkie konferencje episkopatów⁵.

W Konstytucji *Pastor Bonus* Komisji powierzono zadanie przewodniczenia w inicjatywach mających na celu ochronę historycznego i artystycznego dziedzictwa Kościoła (nr 99). Ochronie podlegały wszystkie historyczne dzieła sztuki, również te, które nie były już wykorzystywane zgodnie ze swoim przeznaczeniem (nr 100). Do dóbr historycznych zaliczono dokumenty i akty prawne potwierdzające działalność duszpasterską (nr 102). W Konstytucji wskazano również na konieczność współdziałania z Kościołami partykularnymi oraz Kongregacją ds. Edukacji Katolickiej i Kongregacją ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Działalność Komisji zmierzała do tego, aby „lud Boży stawał się coraz bardziej świadomy znaczenia historycznego i artystycznego dziedzictwa Kościoła oraz konieczności jego zachowania” (nr. 103)⁶.

³ Por. *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, w: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#Istituzione_della_Pontificia_Commissione_per_i_Beni_Culturali_della_Chiesa (dostęp: 22.01.2016).

⁴ Por. Konstytucja Apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus*, 28 VI 1988, AAS 1988, vol. 80, s. 885-886, art. 99-103.

⁵ Por. *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

⁶ Konstytucja Apostolska Jan Pawła II *Pastor Bonus*, dz. cyt., art. 103.

W pierwszej fazie instytucjonalnego tworzenia Komisji wskazano również na zasadnicze zadanie, jakim miała być ochrona dóbr kultury we wszystkich obszarach sztuki. W tym celu zwrócono uwagę na konieczność tworzenia archiwów, bibliotek i muzeów, które chronią dobra kultury i zapewniają do nich dostęp. Powszechny dostęp do dóbr kultury przy zachowaniu zasad ochrony miał służyć podnoszeniu wrażliwości wspólnoty kościelnej. Jej konsekwencją było rosnące zainteresowanie dobrami kultury.

W drugim etapie rozwoju Komisji rozszerzone jej kompetencje. Powierzono jej również troskę o dobra kultury współczesnej. Tak sformułowane zasadnicze cele Komisji doprowadziły do kolejnego kroku w instytucjonalnym kształtowaniu się dykasterii. Wraz z motu proprio *Inde a Pontificatus Nostri initio*, z dnia 25 marca 1993 roku, Komisja otrzymała nową aktualną nazwę Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury⁷. W ten sposób rozpoczął się nowy okres prac Komisji, polegający na promocji dziedzictwa historyczno-artystycznego Kościoła oraz wspieraniu współczesnej działalności kulturowej w celach duszpasterskich.

Kierunki działalności Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Pozostawiając w mocy cele określone w Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus*, papież Jan Paweł II w programowym przemówieniu skierowanym do członków pierwszego plenarnego zgromadzenia Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, dnia 12 października 1995 roku, wezwał do wznowienia działań na rzecz dziedzictwa kultury⁸. Działalność Komisji miała być prowadzona w różnych kierunkach. Pierwszy, o charakterze kryteriologicznym, polegał na wyróżnieniu działań oraz dóbr, które będą im podlegać. Działania te prowadzić miały do odnowienia, zabezpieczenia, katalogowania, obrony oraz promowania dóbr kultury. Drugi kierunek określał filozofię rozumienia dóbr kultury zgodnie z zamysłem Kościoła. Upowszechnianie dóbr kultury ma przede wszystkim sprzyjać lepszemu poznaniu oraz odpowiedniemu wykorzystywaniu ich w katechezie i liturgii. Trzeci kierunek skierowany był na działania formacyjne. Prowadzenie badań innowacyjnych nad dobrami kultury miało dostarczać artystom treści teologicznych, liturgicznych i ikonograficznych oraz promować ich działalność w nowych i stosownych pracach, pogłębiając więź między artystami i Kościołem. Ostatni kierunek dotyczył instytucjonalnej organizacji Komisji. Zobowiązano ją do wskazania podmiotów w Kościele, które podejmą zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kultury. W ten sposób zaangaż-

⁷ Por. Motu proprio *Inde a pontificatus nostri initio*, 25 III 1993, AAS 1993, vol. 85, s. 549-550, art. 3-4, *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

⁸ Por. *Discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti alla Prima Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dnia 12 października 1995, w: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1995/october/documents/hfjpiispe19951012_commissione-beni-cult.html (dostęp: 10.03.2017).

zowano Konferencje Episkopatów, biskupów diecezjalnych, Kongregację ds. Edukacji Katolickiej, Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz Papieską Radę ds. Kultury⁹.

Zobowiązania te zostały przypomniane przez Jana Pawła II dnia 28 września 1997 roku w przesłaniu skierowanym do członków II Zgromadzenia Plenarnego¹⁰. Papież wskazał ponadto, że działania Komisji powinny prowadzić do ożywienia kulturowego oraz duszpasterskiego wspólnot kościelnych poprzez docenianie różnorodnych form wypowiedzi, które Kościół stworzył i nadal tworzy w służbie nowej ewangelizacji narodów. Działania te mają więc na celu zachowanie pamięci o przeszłości i ochronę widocznych zabytków tego, co duchowe. Stąd konieczność ustawicznego katalogowania, konserwacji, renowacji i przechowywania tych znaków pamięci. Ponadto papież wskazał na konieczność wspierania nowej twórczości poprzez bardziej uważny kontakt interpersonalny z twórcami, aby również współczesna epoka pozostawiła po sobie dzieła dokumentujące obecność Kościoła w historii¹¹.

Obszary działalności Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Działalność Komisji skupiona jest wokół następujących obszarów: sztuka w celu sprawowania kultu (architektura, rzeźba, malarstwo), biblioteki kościelne, archiwa kościelne, muzea sztuki sakralnej, muzyka sakralna oraz inne sektory sztuki¹².

W zakresie sztuki służącej kultowi, Komisja wykorzystuje każdą okazję, aby zwrócić się do architektów, artystów i twórców sztuki kościelnej w celu przedstawienia własnych propozycji odnośnie do sztuki i architektury w liturgii. Dla przykładu można wspomnieć o inicjatywie, która miała miejsce podczas Synodu Eucharystycznego w daniach od 15 do 23 października 2006 roku. Z tej okazji grupa architektów i artystów stworzyła projekt kaplicy eucharystycznej, która spełniała wszystkie kryteria doktryny oraz pobożności¹³.

W celu kontynuowania dzieła promocji kultury konieczne jest tworzenie bibliotek, które będą organizowane i zarządzane w odpowiedni sposób uwzględniający specyfikę misji Kościoła. Należy wykorzystywać aktualne technologie komputerowe oraz sieciowe. Ponadto biblioteki kościelne muszą przystąpić do systematycznego nabywania nowych woluminów. Ważne jest również, aby poszczególne jednostki współpracowały między sobą w celu ułatwienia dostępu do ich zasobów: wyszukiwania i wypożyczania oraz przesyła-

⁹ Por. *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

¹⁰ Por. *Messaggio di Giovanni Paolo II in occasione della II Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dnia 25 września 1997, w: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/pont_messages/1997/documents/hf_jp-ii_mes_19970925_beni-culturali.html (dostęp: 10.03.2017).

¹¹ Por. *Istituzione della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, dz. cyt.

¹² Por. tamże.

¹³ Por. tamże.

nia ich w celach badawczych. Ponadto Komisja kładzie nacisk na odpowiednie przygotowanie pracowników bibliotek. Zwrócono również uwagę na korzyści płynące z powoływania stowarzyszeń, których celem jest ożywienie kulturowe na danym obszarze, przepływ informacji oraz integracja systemów¹⁴.

W zakresie archiwów kościelnych podkreślono, że ochrona dziedzictwa dokumentalnego wymaga kompleksowych działań, które prowadzą do ustanowienia lub wspierania historycznych archiwów diecezjalnych, współpracy z instytucjami cywilnymi oraz planowania na poziomie Konferencji Episkopatów i zatrudniania wykwalifikowanych pracowników. Archiwa służą ochronie materiału dokumentalnego, który w swojej istocie jest nie do odtworzenia, dlatego wymaga odpowiedniej przestrzeni, właściwego zarządzania, ochrony oraz starannego katalogowania również w systemach informatycznych. Dokumentacja archiwalna ma fundamentalne znaczenie dla poznania historii oraz misji Kościoła. Jest też świadectwem jego działalności na rzecz ludzkości¹⁵.

Działalność Kościoła w różnych epokach na różnych kontynentach sprzyjała tworzeniu dzieł sztuki. Wiele z nich nie jest już używanych jako przedmioty kultu. Wszystkie jednostki organizacyjne Kościoła, począwszy od najmniejszych stowarzyszeń, poprzez parafie, a skończywszy na diecezjach powinny zapewnić dziełom sztuki sakralnej właściwe miejsce do ich przechowywania i eksponowania. Szczególną rolę w tym zakresie pełnią diecezje, na które nałożony obowiązek tworzenia muzeów, w których mniejsze jednostki organizacyjne Kościoła mogłyby deponować należące do nich dobra kultury. Muzea diecezjalne powinny stać się centrum organizacji inicjatyw kulturalnych, które służą integracji wspólnoty diecezjalnej. Muzea są również miejscem badań i prac związanych z dobrami kultury. Nie można pozwolić, aby jakiegokolwiek dzieła sztuki sakralnej pozostawało bez odpowiedniej ochrony i opieki. W tym celu muzea diecezjalne powinny również przyjmować dobra kultury nienależące do nich terytorialnie, jeśli inne podmioty nie są w stanie zapewnić im opieki¹⁶.

Muzyka sakralna w okresie posoborowym przeżyła pewną dezorientację. Tworzono wiele utworów, które miały swoją wartość artystyczną, ale nie zawsze były spójne z muzyką kościelną i formami kultu. W takich okolicznościach troska o tradycyjne utwory muzyczne stała się jeszcze bardziej istotna. Jedność wyrażona w muzyce ma być wyrazem uniwersalności Kościoła. Ponadto muzyka zawsze stanowiła formę ewangelizacji, dlatego konieczne jest, aby była zgodna z postanowieniami soborowymi oraz nawiązywała do tradycji Kościoła. Muzykę sakralną należy podporządkować kultowi¹⁷.

Troska o dziedzictwo kulturowe zakłada również otwartość na nowe zjawiska, które mogą być użyteczne dla misji Kościoła. Dlatego poza wymienio-

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Por. tamże.

¹⁶ Por. tamże.

¹⁷ Por. tamże.

nymi obszarami pamiętać należy o wielu innych lokalnych tradycjach, takich jak formy pobożności ludowej, teatru sakralnego, misterii, choreografii rytualnych, itp. Również środki masowego przekazu stanowią ważną formę promowania dziedzictwa kulturowego Kościoła¹⁸.

Realizacja zadań własnych Komisji

a) Współpraca z Kościołami partykularnymi

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury realizuje swoje zadania poprzez kierowanie wskazań dotyczących artystycznego i historycznego dziedzictwa kultury do Kościołów partykularnych.

Pierwszą inicjatywą było rozesłanie 10 lipca 1989 roku listu do przewodniczących konferencji episkopatów, w którym zaprezentowano Papieską Komisję ds. Ochrony Dziedzictwa Artystycznego i Historycznego Kościoła. Do listu dołączono kwestionariusz. Zadano 11 pytań, które miały posłużyć zebraniu informacji na temat form działalności na rzecz ochrony kościelnych dóbr kultury. Zapytano o istnienie analogicznych Komisji przy poszczególnych konferencjach episkopatu oraz, czy w przypadku ich braku podejmowane są inicjatywy w celu ich utworzenia. Kolejne pytanie dotyczyło osób, które przewodniczą tym komisjom oraz o ich relacje z poszczególnymi biskupami diecezjalnymi. Istotnym zagadnieniem było również ustalenie, czy komisje te mają relację z władzą państwową zarówno w zakresie ochrony, promocji jak i publicznego dostępu do kościelnego dziedzictwa kultury. Ponadto postawiono pytanie, czy w przepisach państwowych istnieją normy odnoszące się do ochrony sztuki, bibliotek, archiwów oraz budownictwa sakralnego. Podniesiono również zagadnienie współpracy między Stolicą Apostolską, a poszczególnymi państwami na rzecz kościelnych dóbr kultury.

W liście wezwano przewodniczących episkopatów do przedstawienia własnych zaleceń służących skutecznej ochronie dziedzictwa kultury Kościoła. Poproszono o wskazanie ewentualnych trudności związanych ze współpracą z organami państwowymi. Zapytano o to, czy strona państwowa wspiera Kościół w ochronie dóbr kultury. Przewodniczący mieli wypowiedzieć się również na temat konieczności tworzenia nowych szkół kościelnych, w których można kształcić nowych profesjonalistów w zakresie ochrony i promocji dóbr kultury. Ostatnie pytania poświęcono istnieniu przepisów ustanowionych przez poszczególne Kościoły partykularne oraz ogólnemu stanowi dziedzictwa kultury w krajach, w których wypełniają swoją misję¹⁹.

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ Por. Lettera ai Presidenti delle Conferenze episcopali *Presentazione della nuova Pontificia Commissione per la Conservazione del Patrimonio artistico e storico della Chiesa e invio di un questionario sui beni culturali nelle varie nazioni*, dnia 10 kwietnia 1989, w: M. Renna, V.M. Sessa, M. V. Missiroli, *Codice dei Beni Culturali di Interesse Religioso*, Milano 2003, s. 679-683.

Zwrócenie się do poszczególnych konferencji episkopatów stworzyło podstawy do realnej i faktycznej współpracy Komisji z Kościołami partykularnymi. Komisja otrzymała informacje o stanie dziedzictwa artystycznego i historycznego Kościoła wraz z zaleceniami Kościołów partykularnych, a poszczególne konferencje zapewniły wsparcie ze strony centralnych organów Kościoła. Dostarczone odpowiedzi pozwoliły na sformułowanie szeregu wniosków i wytycznych, które znalazły swój wyraz kolejnych dokumentach i inicjatywach Komisji.

b) Kierowanie wytycznych

Drugim dokumentem Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kultury był list skierowany do przewodniczących konferencji episkopatów wydany 15 czerwca 1991 roku z okazji otwarcia granic we Wspólnocie Europejskiej. Wraz z tym wydarzeniem pojawiło się niebezpieczeństwo nielegalnego handlu dziełami sztuki. W dokumencie Komisji wskazano zarówno na szanse promocji dzieł sztuki jak i istniejące zagrożenia. W odpowiedzi na nową sytuację polityczną w Europie, Komisja skierowała wytyczne do konferencji episkopatów, które miały zapewnić skuteczną ochronę dóbr kultury. Zalecono, aby w diecezjach i wspólnotach parafialnych sporządzono spis wszystkich dzieł sztuki. Prowadzenie dokumentacji wraz fotografiami ma posłużyć ich identyfikacji w razie zaginięcia. Przypomniano o konieczności przechowywania dóbr kultury w odpowiednich miejscach zgodnie z państwowymi przepisami. Służyć temu mają archiwa historyczne, w których przechowywane będą oryginały. Komisja zachęca również do okresowej wymiany informacji pomiędzy poszczególnymi konferencjami episkopatów. Obowiązkiem stało się zgłaszanie wszelkich kradzieży dzieł sztuki. Dokument przypominał również o konieczności ścisłej współpracy z państwem oraz, o ile to możliwe, zawieranie porozumień w celu skuteczniejszej ochrony dóbr kultury²⁰.

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury od początku swej działalności troszczyła się o kształtowanie świadomości w zakresie dziedzictwa kultury. Wyrazem tego jest dokument Komisji z dnia 15 października 1992 roku skierowany do biskupów diecezjalnych, którego przedmiotem jest formacja przyszłych kapłanów do troski o dobra kultury Kościoła.²¹ W dokumencie podkreślono, że o sztuce sakralnej należy nauczać tak szeroko jak to możliwe: w nauczaniu o liturgii, o historii Kościoła – zapoznając kandydatów z archiwami kościelnymi oraz w nauczaniu prawa kanonicznego – poprzez przedstawienie zasad ochrony dóbr kultury. Wiele konferencji episkopatów zdecydowało się wprowadzić do programu nauczania nowy przedmiot z tego zakresu.

²⁰ Por. Lettera ai Presidenti delle Conferenze episcopali europee *L'apertura delle frontiere nella Comunità Europea a il pericolo di traffico di opere d'arte* z dnia 15 czerwca 1991, w: M. Renna, dz. cyt., s. 683-687.

²¹ Por. Lettera ai vescovi dicesani *La formazione dei futuri presbiteri all'attenzione verso i beni culturali della Chiesa* z dnia 15 października 1992, w: M. Renna, dz. cyt., s. 687-701.

Po niespełna trzech latach – dnia 3 lutego 1995 roku – Komisja zwróciła się do wszystkich konferencji episkopatów z pytaniem, jakie kroki zostały podjęte w zakresie formacji duchowieństwa do troski o dziedzictwo kultury²².

Podobną inicjatywę podjęto względem uniwersytetów katolickich. Dnia 10 września 1994 roku rozesłano List okólny do wszystkich uniwersytetów katolickich w celu wprowadzenia zagadnień z zakresu historii sztuki sakralnej i ochrony dziedzictwa Kościoła. Dnia 11 marca 2002 roku skierowano list okólny do wszystkich rektorów tych uniwersytetów w celu zebrania nowych danych na temat podjętych inicjatyw służących trosce o dziedzictwo kultury w instytucjach akademickich²³.

Porównując opisane wyżej formy działania Komisji widzimy, w jaki sposób realizuje ona swoje zadania. W pierwszej kolejności zbiera informacje dotyczące faktycznej sytuacji w poszczególnych krajach. Później poprzez centralne organy Kościołów partykularnych kieruje do nich wytyczne, a następnie nadzoruje, w jaki sposób są one wcielane w życie. Taka forma działania sprawia, że Komisja ma realny wpływ na ochronę dziedzictwa kultury Kościoła na całym świecie. Zadania, które zostały jej powierzone są rzeczywiście realizowane, a nie pozostają wyłącznie w formie postulatów.

Zgodnie z podstawowymi obszarami działalności Komisji, na szczególną uwagę zasługują dwa dokumenty. Pierwszym jest List okólny do biskupów diecezjalnych o bibliotekach kościelnych w misji Kościoła z 19 marca 1994 roku, a drugim List do biskupów diecezjalnych o funkcji pastoralnej muzeów kościelnych z 15 sierpnia 2001²⁴. W pierwszym z nich zwrócono uwagę, że biblioteki kościelne nie są tylko przechowalnią książek, ale instytucjami edukacji kulturowej. Reprezentują one zainteresowanie Kościoła kulturą każdego narodu i proces inkulturacji wiary. Ponadto ukazują procesy edukacji filozoficznej, teologicznej, katechetycznej, liturgicznej, duszpasterskiej, duchowej, prawnej duszpasterzy i zakonników. W ten sposób dają poczucie powszechności i jedności myśli inspirowanej chrześcijaństwem w różnych językach.

Dokument poświęcony bibliotekom kościelnym to nie tylko ogólne sformułowania podkreślające znaczenie zgromadzonych przez wieki woluminów, ale konkretny instruktarz, jak powinny być zarządzane. Szczegółowe wytyczne znajdziemy również w dokumencie poświęconym muzeom kościelnym, mimo że jego celem było podkreślenie ich funkcji pastoralnej. Komisja korzystając z własnego globalnego doświadczenia oraz doświadczenia poszczególnych Kościołów partykularnych sformułowała oraz przedłożyła podmiotom odpo-

²² Por. *La formazione degli operatori suggerita dalla Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, w: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/ccchc/documents/rccom_pcchc_pro_20011008_it.html#La_formazione_dei_candidati_al_sa_cerdozio (dostęp: 10.03.2017).

²³ Por. tamże.

²⁴ Por. *Lettera circolare ai vescovi diocesani Le biblioteche ecclesiastiche nella Chiesa* z dnia 19 marca 1994, w: M. Renna, dz. cyt., s. 701-713; *La lettera ai vescovi diocesani La funzione pastorale dei musei ecclesiastici* z dnia 15 sierpnia 2001, w: M. Renna, dz. cyt., s. 785-832.

wiedzialnym za prowadzenie bibliotek i muzeów konkretne zalecenia. Przesyłając szczegółowe wytyczne w tym zakresie Komisja realizuje swoje zadania zgodnie z głównymi obszarami działalności. Ponadto precyzyjne wytyczne są lepiej weryfikowalne. Podobne inicjatywy zostały podjęte w zakresie inwentaryzacji i katalogowania dóbr kultury²⁵.

Oprócz wytycznych skierowanych do wszystkich konferencji episkopatów podkreślono szczególną rolę niektórych podmiotów kościelnych. Wyrazem tego jest list adresowany do biskupów diecezjalnych miast należących do dziedzictwa światowego czy prezydentów konferencji episkopatów w zakresie ochrony miejsc kościelnych wpisanych na listę dziedzictwa światowego UNESCO²⁶. Zwrócono również uwagę na dobra kultury instytutów religijnych w liście do przełożonych generalnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołowego²⁷. Komisja na przykładzie Kościoła we Włoszech podjęła także tematykę wypożyczania dóbr kultury o szczególnej wartości dla Kościoła²⁸. Każdy z tych dokumentów jest wyrazem zainteresowania Komisji dobrami kultury Kościoła oraz realnym wpływem na formy ich ochrony.

c) Współpraca z instytucjami cywilnymi

Jednym z zadań Komisji jest uwrażliwianie zarówno osób fizycznych jak i odpowiednich instytucji na kościelne dziedzictwo kultury. Dlatego tak istotny jest dialog z władzami cywilnymi, a zwłaszcza z organizacjami międzynarodowymi, w celu podjęcia działań na rzecz zachowania dziedzictwa kultury Kościoła oraz jego docenienie przez instytucje cywilne. W celu realizacji tych zadań Komisja współpracuje z organizacjami międzyrządowymi takimi jak UNESCO, OVPM, UNIROYT, a w przestrzeni europejskiej z Radą Europy i Unią Europejską. Ważną częścią tej działalności jest również współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu korzystania z ich specjalistycznej wiedzy. Wymienić tu należy głównie ICCROM oraz ICOMOS i ICOM²⁹.

²⁵ Por. Lettera ai presidenti delle conferenze episcopali *L'inventariazione dei beni culturali ecclesiastici* z dnia 2 maja 1994, w: M. Renna, dz. cyt., s. 728-731; Lettera ai vescovi diocesani *Necessità e urgenza dell'inventariazione e catalogazione dei beni culturali* z dnia 8 grudnia 1999, w: M. Renna, dz. cyt., s. 757-785.

²⁶ Por. Lettera ai vescovi delle città del patrimonio mondiale *I beni culturali ecclesiastici delle città del patrimonio mondiale* z dnia 30 kwietnia 1994, w: M. Renna, dz. cyt., s. 724-728; Lettera ai presidenti delle conferenze episcopali *Raccomandazione alla tutela dei siti ecclesiastici iscritti nella Lista del patrimonio mondiale* dell'UNESCO z dnia 15 lipca 1999, w: M. Renna, dz. cyt., s. 754-757.

²⁷ Por. Lettera ai superiori e alle superiori generali degli istituti di vita consecrata e delle società di vita apostolica *I beni culturali degli istituti religiosi* z dnia 10 kwietnia 1994, w: M. Renna, dz. cyt., s. 713-724.

²⁸ Por. Lettera ai vescovi diocesani dell'Italia *Disposizioni sui prestiti di beni culturali di pertinenza ecclesiastica in Italia* z dnia 24 marca 1999, w: M. Renna, dz. cyt., s. 750-754.

²⁹ Por. *Rapporto con gli Organismi nazionali e internazionali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa* [w:] http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commis

Współdziałanie z organizacjami międzynarodowymi ma na celu nie tylko zachowanie dziedzictwa kultury Kościoła, ale także tworzenie odpowiednich warunków do publicznego dostępu. Współpraca z instytucjami cywilnymi to również podejmowanie wspólnych wysiłków w dziedzinie polityki bezpieczeństwa, ochrony i promocji dóbr kultury. W ten sposób możliwe jest zdobywanie środków i dotacji w celu zachowanie dziedzictwa kultury Kościoła, które jest dobrem wspólnym całej ludzkości. Udział Stolicy Apostolskiej w organizacjach międzynarodowych polega również na szerzeniu świadomości roli religijnego dziedzictwa kultury w obrębie dziedzictwa kultury każdego narodu a tym samym i dziedzictwa światowego. Odnajdujemy je zarówno w zabytkach architektonicznych (nieruchome dobra kultury), w przedmiotach liturgicznych o wartości artystycznej i historycznej (ruchome dobra kultury), archiwach i bibliotekach kościelnych. Komisja w zakresie swoich kompetencji zmierza również do przezwyciężenia wszelkich trudności w relacjach z instytucjami cywilnymi. Jej rolą jest ukazywanie władzom cywilnym korzyści zachowania i promocji dziedzictwa kultury Kościoła dla wszystkich obywateli. W celu skutecznego działania w obrębie krajowym i międzynarodowym Komisja współpracuje z innymi związkami wyznaniowymi³⁰.

d) Udział i organizowanie wydarzeń kulturowo-artystycznych

Na poziomie globalnym Komisja stara się kształtować, a gdzie to konieczne odzyskać świadomość sacrum i piękna u wszystkich wiernych. W celu realizacji tego zadania przełożeni oraz urzędnicy Komisji uczestniczą w zjazdach, konferencjach, spotkaniach wystawach, koncertach w celu wspierania tych inicjatyw oraz prezentowania ścisłego powiązania między dziedzictwem kultury, a ewangelizacją i wypełnianiem misji Kościoła. Kościelne dobra kultury mają być zachętą do spotkania z chrześcijaństwem. Działa sztuki są często wyrazem religijności, dzięki czemu stają się nośnikiem do przekazania Dobrej Nowiny wszystkim ludziom dobrej woli.

Zgodnie z kierunkami działalności Komisji podjęto również zadanie wspierania kultury współczesnej. Jego urzeczywistnieniem jest powołanie przez papieża Jana Pawła II Fundacji ds. Dóbr i Działalności Artystycznej Kościoła. Fundacja ta, poprzez współpracę z Komisją ma za zadanie realizację celów instytucjonalnych Komisji w zakresie promocji dóbr kultury oraz działalności artystycznej³¹. Komisja podjęła również bardziej zdecydowane działania ukierunkowane na promocję wydarzeń artystycznych i kulturalnych, które mogą być przykładem i bodźcem dla całego Kościoła.

sions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html#La_formazione_dei_candidati_al_sacerdozio (dostęp: 10.03.2017).

³⁰ Por. tamże.

³¹ Por. Jan Paweł II, *Rescriptum ex Audientia Sanctissimi*, dnia 21 października 2004, w: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_pro_20011008_it.html (dostęp: 12.12.2016).

Zakończenie

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury powstała w celu udoskonalenia działań na rzecz opieki i ochrony dziedzictwa historycznego i artystycznego Kościoła oraz wspierania inicjatyw dotyczących sztuki współczesnej. Analizując prace Komisji pod kątem wyznaczonych kierunków przez Jana Pawła II oraz obszarów jej działalności możemy uznać, że realizuje swoje zadania. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że jest to działalność bardzo konkretna. Bezpośrednia wymiana informacji oraz doświadczeń z Kościołami partykularnymi sprawia, że Komisja swoją działalnością obejmuje wszystkie kościelne dobra kultury. Kierowanie określonych i konkretnych zaleceń jest wyrazem kompetencji Komisji oraz realnej troski o te dobra. Ścisła współpraca z organizacjami państwowymi oraz pozapaństwowymi o zasięgu międzynarodowym, kontynentalnym i krajowym jest zachętą dla Kościołów partykularnych do wykorzystania wszystkich dostępnych metod w celu skutecznego wypełniania powierzonych im zadań w zakresie troski o dziedzictwo kultury. Komisja zabiega również o przyszłość zarówno poprzez nacisk na właściwą formację osób odpowiedzialnych za dobra kultury jak i wspieranie sztuki współczesnej. Szeroka, a jednocześnie konkretna działalność Komisji oraz jej oddziaływanie na różne podmioty jest dowodem na zasadność jej ustanowienia i istnienia. Bez wątpienia można uznać, że w sposób znaczący przyczynia się do ochrony i opieki nad historycznym i artystycznym dziedzictwem Kościoła.

ACTIVITY OF THE PONTIFICAL COMMISSION FOR CULTURAL HERITAGE OF THE CHURCH

Summary

This article presents the activities of the of Pontifical Commission for Cultural Heritage of the Church. The Commission was established in 1993 with John Paul II's *Motu Proprio Inde a Pontificatus Nostri Initio*, substituting the Pontifical Commission for the Conservation of the Artistic Patrimony of the Church, created five years earlier within the Congregation for the Clergy with Apostolic Constitution *Pastor Bonus*.

The Commission for Cultural Patrimony thus became an independent organization with duties: presiding over the guardianship of the historical and artistic patrimony of the entire Church, collaborating in the conservation of this patrimony with the individual Churches and their respective episcopal organizations; and promoting an ever greater awareness in the Church about these riches.

Throughout the year the Commission for Cultural Patrimony maintains contacts with international organizations. The representatives of the commis-

sion participate in congresses and meetings on issues concerning ecclesiastical cultural goods.

The Commission published Letters-Documents, in which guidelines for intensifying the commitment of the ecclesial community to protection and promotion of its goods of culture and also calls greater attention to the care and appraisal of the cultural patrimony of the Church in evangelization.

Key words: pontifical commission, cultural heritage of the church.

KS. GRZEGORZ KARWOWSKI*

MĘKA CHRYSYTA W ŚPIEWACH WIELKIEGO PIĄTKU

Dawne śpiewniki kościelne to relikwiarze, dzięki którym poznajemy wiarę naszych ojców. Nasi przodkowie pozostawili na nich odciski swych dłoni, którymi z ufnością przekładali strony pierwszych modlitewnych skarbnic. Wiekowe pieśni do dziś są śpiewane w kościołach parafialnych. Słusznie można więc doszukiwać się związku między tekstami staropolskich pieśni a współczesnym przeżywaniem Męki Pańskiej.

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie wartości pieśni wielkopiątkowych. Ich analiza zostanie przeprowadzona na podstawie najnowszego wydania śpiewnika ks. Jana Siedleckiego¹.

„Snopek mirry z Ogrodu Gethsemańskiego”

Mękę Chrystusa rozważamy w pieśniach i modlitwach. W nich wyraża się współczucie umęczonemu Zbawicielowi². Wyraźnie widać to w Gorzkich Żalach. To nabożeństwo pasyjne ma polskie korzenie³. Powstało ono przez zastąpienie psalmów nieszpornych pieśniami pasyjnymi⁴. W ich tekstach rozważa się mękę Jezusa, dziękuje Bogu, że dał swojego Syna, by poniósł śmierć krzyżową i czci się Maryję jako Matkę Bolesną. Gorzkie Żale stały się ulubioną przez polski Kościół modlitwą. Określa się je „polską pasją”⁵.

* ks. mgr lic. Grzegorz Karwowski – doktorant na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: gkarwos@o2.pl

¹ Zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik Kościelny*, wyd. XLI, Kraków 2015, [dalej: Siedlecki 2015]. Siedlecki wzorował się na śpiewniku ks. M. M. Mioduszeńskiego. W niniejszym artykule będą również odwołania do wcześniejszych wydań tego śpiewnika.

² Por. W. Smereka, *Studium pasyjne, rys historyczny i teksty Drogi Krzyżowej*, Kraków 1968, s. 102.

³ Por. M. Chorzępa, *Gorzkie Żale, ich geneza i rozwój historyczny*, „Nasza Przyszłość” 12(1960), s. 232, 224.

⁴ Por. H. D. Wojtyńska, *Męka Chrystusa w religijności polskiej XVI-XVIII w.*, w: *Męka Chrystusa wczoraj i dziś*, red. H. D. Wojtyńska, J. Kopeć, Lublin 1981, s. 67.

⁵ Zob. Siedlecki 2015, s. 1233, por. Siedlecki, Kraków 2004, s. 725.

Ksiądz Stanisław Wawrzyniec Benik (1674-1720) ułożył polski tekst nabożeństwa w roku 1707⁶. Pierwotnie nazwane było *Snopkiem mirry*⁷. Znano to nabożeństwo też pod nazwą *Żałosne Gorzkie Żale Męki Syna Bożego*⁸. Pełna nazwa brzmiała: *Snopek Mirry z Ogrodu Gethsemańskiego, albo Żałosne Gorzkiej Męki Syna Bożego, Co Piątek, a mianowicie pod czas Passyey w Niedziele Postu wielkiego po południu, około godzin Nieszpornych Rozpamiętywanie a Przydatkiem Króciuchnego nabożeństwa do Najsświętszego Sakramentu, Za staraniem y kosztem Ich Mościów PP. Braci y Siostr Konfraterniy Rocha S. przy kościele Farnym S. Krzyża w Warszawie założoney zebrany, y do druku Podany. Roku Pańskiego 1707. Miesiąca Lutego. za dozwoleнием Starszych. Warszawie, w Drukarni OO. Schyl. Piarum*⁹.

Gorzkie Żale wzorowane są na jutrzni brewiarzowej, średniowiecznych misteriach i dialogach pasyjnych, oraz na zbiorach, zawierających rozmyślenia, modlitwy i pieśni o Męce Pańskiej. Najstarsze teksty zebrane przez ks. Benika powstały w XVII w. i były nazwane tytułem łacińskim *Fasciculus mirrhæ*¹⁰. Gorzkie Żale mają trzy części. Każda z nich odpowiada trzem nokturnom. Rozpoczynają się Pobudką, w której rozbrzmiewa płacz natury nad śmiercią Chrystusa. Inspiracją do napisania tekstu Pobudki były trzy pieśni: *Jezus Chrystus, Bóg człowiek*; *Jezusa Judasz pszedał*; *Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie*. Jej melodia opiera się na hymnie *Iam lucis orto sidere*. Hymn *Żal duszę ściska* nawiązuje do pieśni: *Racz skłonić knam swe uszy, miły Panie* oraz *Wszyscy mieszkańcy dworu niebieskiego*. Kolejny śpiew *Lament duszy* zawiera tekst zbliżony do pieśni: *Wszchemogący nasz Panie* i *Jezusa Judasz pszedał*, a także do Litanii o Męce Pańskiej. Rozmowa duszy z Matką Bolesną treściowo i muzycznie nawiązuje do średniowiecznej sekwencji *Stabat Mater dolorosa*. Nabożeństwo kończy się antyfoną *Któryś za nas cierpiał rany*¹¹.

Po raz pierwszy nabożeństwo to zostało wykonane w kościele Świętego Krzyża w Warszawie przez członków Bractwa św. Rocha¹². Szybko rozpowszechniło się na całą Polskę dzięki Księżom Misjonarzom¹³, którzy w XVIII w. kierowali dwudziestoma dwoma seminariami diecezjalnymi i mieli duży wpływ na duchowieństwo polskie¹⁴. Gorzkie Żale doczekały się przekładów na języki obce, np. litewski, czy angielski.

⁶ Por. M. Chorzępa, *Gorzkie Żale*, dz. cyt., s. 227, por. Siedlecki 2015, s. 1233.

⁷ Por. J. Michalak, *Zarys liturgiki*, Płock 1939, s. 190.

⁸ Por. M. Bańbuła, B. Bartkowski, *Gorzkie Żale*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, Lublin 1989, kol. 1310.

⁹ Por. M. Chorzępa, *Gorzkie Żale*, dz. cyt., s. 233, 239.

¹⁰ Zob. K. Mrowiec, *Liturgia i muzyka u Księżych Misjonarzy w Polsce*, „Nasza Przeszłość” 13(1961), s. 185.

¹¹ Zob. M. Bańbuła, B. Bartkowski, *Gorzkie Żale*, dz. cyt., kol. 1310.

¹² Por. J. Siedlecki, Kraków 2004, s. 724.

¹³ Por. tenże, Kraków 1987, s. 776.

¹⁴ Por. K. Mrowiec, *Liturgia i muzyka u Księżych Misjonarzy w Polsce*, „Nasza Przeszłość” 13(1961), s. 187.

Pierwotna melodia Gorzkich Żalów nie jest znana. Jej autor wzorował się na średniowiecznych sekwencjach i melodiach gregoriańskich. Pierwsze wydania nie były zaopatrzone w nuty. Można jednak przyjąć za pewnik, że najbardziej zbliżony do pierwotnego brzmienia zapis melodii można znaleźć w Śpiewniku J. Siedleckiego z 1959 r., który jest przeredagowaną wersję śpiewnika ks. M. M. Mioduszeńskiego z roku 1838¹⁵.

W Wielki Piątek przy Grobie Pańskim były śpiewane wszystkie trzy części Gorzkich Żali¹⁶. Rozpamiętywanie Męki Pańskiej odbywało się przed Najświętszym Sakramentem¹⁷. Na rozpoczęcie śpiewano Pobudkę, która miała wzbudzić żal w wiernych nad cierpieniami Zbawiciela. Później smutek ten przybierał charakter osobistego żalu za popełnione grzechy. Cała Pobudka była tak skonstruowana, by podkreślić wartość wyrażenia *upał serca* i nadać mu osobisty autentyzm¹⁸. Dlatego śpiewano:

„Rozpłyńcie się me źrenice,
toczcie smutnych łez krynice”¹⁹.

Żal coraz bardziej miał ogarniać duszę w miarę rozwijania się medytacji. Ogrom smutku i żalu napędliał serce:

„Upał serca mego chłódzę,
gdy w przepaść męki Twej wchodzę”²⁰.

Gorzkie Żale przejmują swą treścią i rzewną melodią²¹. Całe nabożeństwo wypełnia kontemplacja męki Chrystusa²².

Geneza Gorzkich Żali sięga do tekstu luźnej przeróbki łacińskiej pieśni godzinowej *Patris sapientia veritas divina*²³. Jest ona znana jako pieśń *Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie*, z XVI w. Posiada trzynaście zwrotek ułożonych przez ks. Jakuba Wujka²⁴.

„Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie,
jako Pan Chrystus za nas cierpiał rany.
...Matuchna Jego Ciało piastowała,
rzewnie płakała.
Płacmy i my też dzisiaj, wierni chrześcijanie,

¹⁵ Por. Siedlecki 2015, s. 1233.

¹⁶ J. Zawitkowski, *Polska pieśń liturgiczna*, „Ateneum Kapłańskie” 427(1980), s. 236.

¹⁷ Por. J. Michałak, *Podręcznik do nabożeństw dodatkowych dla Diecezji Płockiej*, Płock 1912, s. 75.

¹⁸ S. Dąbrowski, *Pobudka Gorzkich Żalów*, „Znak” 35(1983), nr 5-6, s. 962-964.

¹⁹ Siedlecki 2015, s. 1233, por. J. Zeman, *Śpiewaj Polsko cała, wybór modlitw i pieśni religijnych*, Kraków 1946, s. 208.

²⁰ Siedlecki 2015, s. 1234, por. W. Lewkowicz, *Śpiewnik parafialny*, Kraków 1961, s. 196.

²¹ Por. H. Pagiewski, *W obronie pozaliturgicznych nabożeństw i modlitw*, „Homo Dei” 1(1979), s. 27.

²² Por. W. Smoleń, *Ilustracje świąt kościelnych w polskiej sztuce*, Lublin 1987, s. 101.

²³ *Polskie pieśni pasyjne. Średniowiecze i wiek XVI*, t. 1, red. J. Nowak-Dłużniewski, Warszawa 1977, s. 264.

²⁴ Siedlecki 2015, s. 217, por. F. Rączkowski, *Śpiewajmy Bogu. Śpiewnik parafialny*, Warszawa 1988, s. 346.

dziękując Panu za najdroższe rany,
iż, by nas zbawić, lejąc krew obficie,
dał za nas życie”²⁵!

W śpiewie lud prosił Boga o siły do rozmyślania cierpienia Jego Syna. Miał świadomość, że za ludzkie grzechy cierpiał i odkupił nas spod władzy szatana. Wierni prosili Boga o siły by wytrwać w poście i przezwyciężyć grzeszną naturę ludzką. Opowiada o tym pieśń *Racz, Boże, ku nam skłonić twoje uszy*, która jest przekładem hymnu brewiarzowego *Ad preces nostras deitatis aures*.

„Dodaj i oczom źródła ku płakaniu,
Przydaj i siły ku postu wytrwaniu,
Grzechy cielesne obrzeż, użyj twego
Miecza ostrego”²⁶.

Po odśpiewaniu jednej części nabożeństwa pasyjnego śpiewano trzykrotnie:

„Któryś za nas cierpiał rany,
Jezu Chryste zmiłuj się nad nami”²⁷.

Była to przetłumaczona przez M. M. Mioduszeńskiego antyfona: *Qui passus est pro nobis*²⁸. Śpiew ten był wprowadzeniem do kazania pasyjnego²⁹. Po kazaniu odbywa się procesja eucharystyczna ze śpiewem *Święty Boże*³⁰. Po nim śpiewano pieśń *Jezu Chryste Panie miły*³¹, której tekst ułożył A. Różniewski w 1610 r.³²

„Płacz Go, człowiecze mizerny,
patrząc, jak jest miłosierny;
Jezus, Jezus na krzyżu umiera,
słońce, słońce jasność swą zawiera.
...żał nasz, żał nasz dziś wyznajem łzami,
Jezu, Jezu, zmiłuj się nad nami”³³!

²⁵ Siedlecki 2015, s. 217, 219, por. J. Surzyński, *Cantionale Ecclesiasticum*, Poznań 1892, s. 185, por. *Katolicki Kancjonał, czyli zbiór pieśni kościelnych na cały rok wybranych z ksiąg przez cenzurę duchowną aprobowanych*, Warszawa, Winterberg i Nowy-York [brw], s. 87. Inne zakończenie tej pieśni podaje M. Mioduszeński, *Śpiewnik kościelny, czyli pieśni nabożne z melodyjami w Kościele katolickim używane*, Kraków 1842, s. 77.

²⁶ *Polskie pieśni pasyjne*, t. 1, s. 306-307.

²⁷ Siedlecki 2015, s. 1238, por. *Służba Boża Diecezji Łomżyńskiej*, opr. J. Sołowianiuk, Łomża 2013, s. 116, por. V. Gieburowski, *Cantionale Ecclesiasticum*, Katowice 1933, s. 491.

²⁸ Siedlecki 2015, s. 199.

²⁹ Por. J. Zawitkowski, *Polska pieśń liturgiczna*, dz. cyt., s. 236.

³⁰ J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, Warszawa 1985, s. 42.

³¹ *Rozmyślanie Męki i Śmierci Jezusa Chrystusa, Syna Bożego Zbawiciela i Odkupiciela rodzaju ludzkiego*, Warszawa 1898, s. 13.

³² Siedlecki 2015, s. 124, por. G. Skop, *Exultate Deo*, Kraków 2004, s. 239.

³³ Siedlecki 2015, s. 190, por. *Najświętsze Serce Jezusa. Książeczka do nabożeństwa dla chrześcijan katolików płci obojga*, Częstochowa 1927, s. 270, por. *Katolicki Kancjonał*, dz. cyt., s. 74.

Na zakończenie nabożeństwa śpiewano pieśń *Wisi na krzyżu*³⁴. Jej tekst i melodię ułożył M. M. Mioduszewski w XVIII w.³⁵.

„Rozbrat ci, świecie, dziś wypowiadam,
z grzechów się swoich szczerze wypowiadam.
Ach, ach, serdecznie żałuję,
bo Cię, Boże mój, miłuję”³⁶!

Pieśń ta ma jeszcze trzy zwrotki, których nie ma w późniejszych wydaniach śpiewnika Siedleckiego, a które były w śpiewniku wydanym w Krakowie w 1881 r.

„Ten pokarm ciała twego, Chryste panie,
Niech nas wolnemi od grzechu zastanie,
Ach! ach! daruj wszelkie skazy
grzechu, do najmniejszej zmazy”³⁷.

Znawca śpiewu M. Machura podkreślał, że nabożeństwo Gorzkich Żali jest pięknym klejnotem w skarbcu polskich pieśni. Jest ono kochane przez wierny lud i potężnym tonem rozbrzmiewa w świątyniach naszej Ojczyzny³⁸.

„Stacyje Jerozolimskie”

W średniowieczu rozwinął się kult upadków Chrystusa w drodze na Golgotę. Nabożeństwo takie było bardzo popularne w XV w. w wielu krajach Europy Północnej³⁹. W XVI i XVII w. wykształciły się inne formy tego nabożeństwa⁴⁰.

Od dawnych czasów znane było nabożeństwo *Stacyje Jerozolimskie*⁴¹. Wpisało się ono w tradycyjną pobożność chrześcijan. Nabożeństwo to uwypukla medytacyjny wyraz wiary⁴². Jest to typowo ludowe nabożeństwo⁴³. Wspomina miejsca i wydarzenia związane z Męką Chrystusa. Odwołuje się do wydarzeń ostatnich dni życia Jezusa w Jerozolimie⁴⁴. Wierni rozmyślają nad tajem-

³⁴ M. Bańbula, *Liturgia na misjach ludowych i w duszpasterstwie parafialnym zgromadzenia Księża Misjonarzy w Polsce 1651-1864*, „Nasza Przyszłość” 45/1976, s. 278.

³⁵ Siedlecki 2015, s. 227; wcześniejsze wydanie wzmiankuje o dwóch melodiach wykonywania tej pieśni warszawskiej i krakowskiej, por. J. Siedlecki, *Śpiewniczek*, Kraków 1881, s. 84.

³⁶ Siedlecki 2015, s. 227, por. V. Gieburowski, *Cantionale Ecclesiasticum*, dz. cyt., s. 393.

³⁷ Siedlecki, Kraków 1881, s. 85.

³⁸ M. Machura, *Ciebie Boże chwalimy*, Kraków 2005, s. 5.

³⁹ Por. J. Kopeć, *Dzieje nabożeństwa Drogi Krzyżowej w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 21(1974), nr 1, s. 43.

⁴⁰ Por. tenże, *Droga Krzyżowa, dzieje nabożeństwa i antologia współczesnych tekstów*, Poznań 1985, s. 40-41.

⁴¹ Por. *Modlitewnik i śpiewnik*, [bmw] 1889, s. 287.

⁴² Por. J. Kopeć, *Droga Krzyżowa kontemplacją mądrości krzyża i paschalnej ofiary Jezusa Chrystusa*, „Anamnesis” 25(2001), nr 2, s. 65.

⁴³ Por. tenże, *Aspekty teologiczno-pastoralne nabożeństwa Drogi Krzyżowej*, „Summarium” 24(1975), nr 4, s. 106.

⁴⁴ Por. tenże, *Droga Krzyżowa*, dz. cyt., s. 56.

nicą Męki Pańskiej przy równoczesnym chodzeniu od stacji do stacji⁴⁵. Przyjął się zwyczaj obchodzenia tych stacji w piątki Wielkiego Postu⁴⁶.

Nabożeństwo Drogi Krzyżowej wyrosło z trzech dewocji kultu partykularnego: upadków Chrystusa pod krzyżem, z czci do Jego przejść podczas męki i wspomnienia ważniejszych wydarzeń na tej drodze⁴⁷. Dopiero w XVII w. ujednolicono to nabożeństwo i na stałe weszło do niego czternaście stacji⁴⁸. Przy obchodzeniu tych stacji śpiewano pieśni, najbardziej popularnymi były śpiewy: *Zastanów się człowiecze; Boska dobroci; O, Aniołowie, Boga kochający; Po krwawych ranach*⁴⁹. Zwyczaj śpiewania przetrwał do dzisiejszych czasów. Przy stacjach dziś śpiewa się pieśni wielkopostne⁵⁰. Najbardziej znaną pieśnią śpiewaną podczas Drogi Krzyżowej był utwór: *Boska dobroci*⁵¹:

„Boska dobroci, uderz w serce moje
Łaską skuteczną, by obfite zdroje
Łez wytrysnęły nad panem cierpiącym,
Krzyż dźwigającym⁵²”.

Pieśń tę śpiewano na melodię; *Rozmyślajmy dziś*⁵³ lub *Jeden w naturze*⁵⁴. Wykonywano pierwszą zwrotkę na rozpoczęcie nabożeństwa, a następne przy kolejnych stacjach⁵⁵:

„Niech te strumienie, które grzech głęboko
Zamulił w sercu, spławią nasze oko:
Bo inszych Jezus, zmęczony tak srodze,
Nie chce w swej drodze⁵⁶”.

W tej pieśni specyficzny jest związek pasji z Eucharystią w tematach: źródło życia i tłocznia mistyczna⁵⁷. Tematy te znalazły swoje miejsce w innych pieśniach o Męce Pańskiej, w których znaleźć można zachętę do czynienia pokuty. Wyrażają też prośbę skierowaną do *Boskiej dobroci* o owocne przeży-

⁴⁵ *Śłużba Boża Diecezji Łomżyńskiej*, dz. cyt., s. 197.

⁴⁶ W. Smereka, *Studium pasyjne, rys historyczny i teksty Drogi Krzyżowej*, Kraków 1968, s. 102.

⁴⁷ J. Kopeć, *Aspekty teologicznopastoralne nabożeństwa Drogi Krzyżowej*, dz. cyt., s. 107.

⁴⁸ Por. tenże, *Dzieje nabożeństwa Drogi Krzyżowej w Polsce*, dz. cyt., s. 57.

⁴⁹ Por. tenże, *Droga Krzyżowa*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk, Lublin 1985, kol. 219.

⁵⁰ Por. M. Maciejewski, *Nabożeństwa. Modlitwy. Błogosławieństwa. Agenda parafialna*, Ząbki 2002, s. 93.

⁵¹ *Śłużba Boża Diecezji Łomżyńskiej*, dz. cyt., s. 198.

⁵² *Śpiewnik Kościelny katolicki, czyli największy podręcznik dla organistów w Kościołach katolickich zebrany staraniem Towarzystwa wzajemnej pomocy organistów diecezji Krakowskiej*, cz. 1, [bmw] 1903, s. 79.

⁵³ Siedlecki, Kraków 1947, s. 402.

⁵⁴ Tenże, Kraków 2004, s. 713.

⁵⁵ Por. *Rozmyślanie Męki i Śmierci Jezusa Chrystusa Syna Bożego Zbawiciela i Odkupiciela rodzaju ludzkiego*, Warszawa 1898, s. 52.

⁵⁶ Siedlecki, Kraków 1947, s. 402.

⁵⁷ Por. J. Kopeć, *Nurt pasyjny w średniowiecznej religijności polskiej*, w: *Męka Chrystusa...*, dz. cyt., s. 55.

cie naszej drogi po śladach Jezusa⁵⁸. Przy czternastej stacji śpiewano ostatnią zwrotkę tej pieśni:

„Płacz i ty duszo, wszak ta śmierć dla ciebie,
Żebyś wiecznością żyła z Bogiem w niebie
Żałuj za grzechy, proś o zmiłowanie:
Odpuść mi Panie”⁵⁹.

Chrystus króluje z krzyża

Od starożytności w Wielki Piątek Kościół nie sprawuje Eucharystii⁶⁰. Szczytem wielkopiątkowej liturgii jest adoracja krzyża. Uroczyście wnosi się krzyż. Kapłan, odsłaniając go, śpiewa trzykrotnie antyfonę⁶¹:

„Oto drzewo krzyża, na którym zawisło zbawienie świata”⁶².

Podczas adoracji członkowie zgromadzenia śpiewają hymny i pieśni, sławiąc drzewo życia. Wierni pojedynczo podchodzą do krzyża. Oddają cześć krzyżowi przez przyklęknienie lub ucałowanie tego znaku zbawienia⁶³. Temu obrzędowi towarzyszy śpiew *Improperiiów* - skarg Zbawiciela. Jezus wchodzi w dialog ze swoimi oprawcami. Skargi te są wzorowane na tekstach ze Starego Testamentu: Am 2, 6-10; Iz 5, 1-7; Mi 6, 3-5. Śpiew ten wszedł do liturgii w V-VI w. razem ze śpiewem: *Trishagion*, czyli *Święty Boże*⁶⁴. Dziś *Improperia* znane są jako pieśni: *Ludu mój ludu*; *Krzyżu święty*; *Sławcie usta tajemnicę*⁶⁵; *Wielbimy krzyż*; *Święty Boże*⁶⁶. W tych pieśniach, śpiewanych podczas adoracji, krzyż ukazany jest nie tylko jako objawienie boskiej miłości, lecz także jako objawienie gniewu Bożego zwracającego się przeciw grzechowi. Zbawiciel wisząc na krzyżu wypomina wszystkie dobrodziejstwa, jakimi obdarzył naród wybrany. Pokazuje także jego niewdzięczność i sposób odpłaty za własną liłość, dobroć. Kieruje zarzuty pod adresem żydów i grzeszników⁶⁷. Wyraźnie ukazuje to ostatnia zwrotka pieśni *Ludu mój*:

„Ludu mój, ludu, cóżem ci uczynił?
W czymem zasmucił albo w czym zawinił?
Jam cię wywyższył między narodami,
Tyś mnie na krzyżu podwyższył z łotrami”⁶⁸.

⁵⁸ Tenże, *Droga Krzyżowa kontemplacją mądrości krzyża...*, dz. cyt., s. 56.

⁵⁹ *Modlitewnik i śpiewnik*, dz. cyt., s. 311.

⁶⁰ *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, wyd. II, Poznań 2013, s. 133.

⁶¹ J. Sroka, *Liturgia Wielkiego Piątku Męki Pańskiej*, „Anamnesis” 25(2001), nr 2, s. 26-27.

⁶² *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 141.

⁶³ Por. tamże, s. 142.

⁶⁴ J. Sroka, *Liturgia Wielkiego Piątku*, dz. cyt., s. 27.

⁶⁵ W. Danielski, *Męka Pańska w odnowionej liturgii*, w: *Męka Chrystusa...*, dz. cyt., s. 210-211.

⁶⁶ W. Nowak, *Liturgia Świętego Triduum Paschalnego. Nabożeństwa i błogosławieństwa kościoła domowego*, Olsztyn 1999, s. 45.

⁶⁷ Por. Siedlecki, Kraków 1987, s. 125.

⁶⁸ Siedlecki 2015, s. 202, por. *Skarbiec modlitw i pieśni*, bez autora, Katowice 1959, s. 381.

W niezwykle sposób pieśni ukazują uczucia: współcierpienia ze Zbawicielem, głęboki ból Męża boleści i wiarę w Jego moc. Jezus Chrystus przez swoje cierpienie wysłużył zbawienie całemu światu. Kult krzyża związany jest nierozdzielnie z triumfem życia nad śmiercią. W nim łączy się to, co z wysokości z tym, co z niskości; wymiar ziemski - z wymiarem nadprzyrodzonym. Wyrażnie widać to w przekładzie trzech początkowych strof hymnu *Crux Fidelis Inter omnes*⁶⁹. Pieśń ta dziś jest bardzo popularna i znana pod tytułem *Krzyżu święty, nade wszystko*. Pochodzi ona z XVI w.⁷⁰.

„Skoń gałązki drzewo święte,
ulżyj członkom tak rozpiętym.
odmień teraz oną srogość,
którąś miało z urodzenia,
spuść lekkuchno i cichuchno
ciało Króla niebieskiego”⁷¹.

Triumf Krzyża obrazuje hymn niesporny *Vexilla regis*, z VI w.⁷² autorstwa Wenancjusza Fortunata⁷³. W źródłach średniowiecznych i szesnastowiecznych występuje kilkadziesiąt polskich redakcji tego hymnu. Dziś używany jest w liturgii przekład Arcybiskupa P. Mańkowskiego do którego muzykę ułożył A. Odrobina⁷⁴. Znany jest pod tytułem *Króla wznoszą się znamiona*:

„Króla wznoszą się znamiona,
tajemnica krzyża błyska,
na nim Życie śmiercią kona,
lecz z tej śmierci życie tryska”⁷⁵.

Godność królewską ukrzyżowanego Chrystusa potwierdza starotestamentowe proroctwo, w którym Chrystus Król zostaje zwycięzcą nad śmiercią, grzechem i szatanem.

„Już się spełnia wieczne słowo
pieśni, co ja Dawid śpiewa,
głośną na świat cały mową,
oto Bóg królował z drzewa”⁷⁶.

W tajemnicy odkupienia Jezus był posłuszny Bogu Ojcu, aż do bolesnej śmierci. Na drzewie krzyża królował i jako ziemski władca zasiadł na swoim tronie. Ale tron Chrystusa jest jedyny w swoim rodzaju, jest nim krzyż. Opo-

⁶⁹ *Polskie pieśni pasyjne*, s. 157-158.

⁷⁰ Siedlecki 2015, s. 198, por. *Dominikański Ośrodek Liturgiczny, Śpiewnik liturgiczny, Niepojęta Trójco*, Kraków 1998, s. 183.

⁷¹ Siedlecki 2015, s. 198.

⁷² J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Kraków 1947, s. 76, por. F. Rączkowski, *Śpiewajmy Bogu...*, dz. cyt., s. 336.

⁷³ Por. *Polskie pieśni pasyjne*, dz. cyt., s. 111, por. *Śpiewnik Kościelny Katolicki z 1903 r.*, s. 79, gdzie utwór ten zaopatrzony jest tytułem *Chorągiew Króla*.

⁷⁴ Siedlecki, Opole 1985, s. 67.

⁷⁵ Tenże 2015, s. 195.

⁷⁶ Tamże, por. Siedlecki, Kraków 1994, s. 120.

wiada o tym tekst pieśni *Zawitaj ukrzyżowany*, pochodzący z XVIII w.⁷⁷. Jej melodia powstała około 1600 r.⁷⁸.

„Zawitaj, Ukrzyżowany,
cierniem ukoronowany;
w takiej koronie, zbolale skronie,
mieście nas w swojej obronie”⁷⁹.

Męka Ukrzyżowanego to jeden z największych dramatów. Pomimo, że dokonał się raz na Golgocie jest przeżywany do tej chwili. Staje się największym wydarzeniem w całej historii ludzkości, w którą wkroczył Boski Król.

Baranek Boży

Mszał Rzymski wskazuje konkretne utwory, które należy wykonywać podczas adoracji krzyża w Wielki Piątek. Mszał proponuje pieśń *Krzyżu Święty*. W jej tekście Chrystus utożsamiany jest z Barankiem, który został zabity za nasze grzechy na drzewie krzyża. Opowiada o tym hymn *Krzyżu święty*⁸⁰:

„Widząc Stworzyciela swego
na krzyżu zawieszonego,
na słońcu upieczonego
Baranka wielkanocnego”⁸¹.

Inne pieśni wskazują na związek Eucharystii z ofiarą krzyża. Chrystus to Baranek Boży, który dobrowolnie oddaje swoje życie, jako ofiara prześlągalna. Prezentuje to pieśń *Jezu Chryste, Panie miły* z 1610 r.⁸².

„Jezu Chryste, Panie miły,
o Baranku bardzo cierpliwy.
...Na koniec Mu bok przebito,
krew płynie z wodą obfito”⁸³.

Pieśni wykonywane podczas adoracji krzyża rozwijają też paralelę między drzewem poznania, a drzewem życia. Czyn Adama przy pierwszym drzewie przyniósł śmierć, z drugiego tryska życie. Chrystus – Drugi Adam wybrał krzyż, jako drzewo życia. Swoim czynem przywrócił porządek natury i dał życie wieczne. Opowiada o tym hymn brewiarzowy *Ślaw, języku, bój chwalebny*, z melodią ks. Z. Bernata⁸⁴:

„...Z własnej woli przyjął mękę;
wypełniając zbawcze dzieło

⁷⁷ F. Rączkowski, *Śpiewajmy Bogu...*, dz. cyt., s. 352.

⁷⁸ Siedlecki, Kraków 2004, s. 149.

⁷⁹ Siedlecki 2015, s. 234, por. W. Lewkowicz, *Śpiewnik parafialny*, dz. cyt., s. 214.

⁸⁰ *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 144.

⁸¹ Siedlecki 2015, s. 198, por. *Rozmyślanie męki i śmierci Jezusa Chrystusa...*, dz. cyt., s. 19.

⁸² Siedlecki, Kraków 1987, s. 113.

⁸³ Siedlecki 2015, s. 190.

⁸⁴ Tamże, s. 220. Hymn ten znany jest też pod nazwą *Pange lingua gloriosi* i został przetłumaczony na język polski jako *Ślaw języku sławnego*, por. L. Schwann, *Księga Graduału Rzymskiego*, Dusseldorf 1910, s. 161.

na krzyżowej zawisł belce
jak baranek przebłagalny⁸⁵.

Inne pieśni w adoracji uwielbiają mękę Chrystusa. Wierni składają hołd Bogu za ofiarę na krzyżu. Z głęboką pokorę dziękują za krew odkupienia i cierpliwość nad grzesznikiem w pieśni *Ojcze Boże wszechmogący* z XVI w.⁸⁶.

„Wisiał na krzyżu zraniony,
zbity, skluty, zakrwawiony
...Chryste, Panie miłościwy,
Czemuś tak bardzo cierpliwy⁸⁷?

Zgodnie z wielowiekową tradycją liturgia Męki Pańskiej kończy się przeniesieniem Najświętszego Sakramentu do Grobu Pańskiego. Gdzie wystawia się Go wiernym do adoracji⁸⁸. Podczas tej procesji śpiewano pieśń: *Odszedł Pasterz od nas*⁸⁹ lub *Odszedł Pasterz nasz*⁹⁰ ułożoną przez ks. W. Lewkowicza.

„Oto Boski Zbawca zamki śmierci skruszył,
zburzył straszne odrzwia, duszom życie zwrócił⁹¹.”

W Wielki Piątek błagania i modlitwy wiernych mają szczególny błagalny charakter. Męka Chrystusa obnaża całą naszą grzeszność. Świadomość tego staje się głębsza u wiernych adorujących Jezusa obecnego w Najświętszym Sakramencie⁹². Lud śpiewa w tym czasie specjalne pieśni⁹³ – wierni płaczą, wraz z aniołami i całą naturą, nad śmiercią Zbawcy. Uwypukla to pieśń *Płaczcie Anieli* z XVII w.⁹⁴.

„Płacz i ty ziemio, którą człowiekowi
Bóg oddał w darze jak swemu Synowi;
ten, który niegdyś powstał z mułu Twego,
dziś ukrzyżował Stworzyciela swego⁹⁵.”

Na zakończenie wspólnej adoracji Chrystusa w symbolicznym grobie wierni śpiewali pieśń *Dobranoc, głowo święta*, z XVII w.⁹⁶. W niej żegnają się z każdą częścią umęczonego ciała Zbawcy. Ogrom męki został podkreślony przez wymienianie zbitych, zbolałych członków ciała, kończąc na sercu.

„Dobranoc, Serce święte, włócznią otworzone,
Bądź po wszystkie wieczności mile pozdrowione⁹⁷.”

⁸⁵ Siedlecki 2015, s. 221.

⁸⁶ Tenże, Kraków 2004, s. 133.

⁸⁷ Siedlecki 2015, s. 210, por. Siedlecki, Kraków 1947, s. 86.

⁸⁸ *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 147.

⁸⁹ Siedlecki 2015, s. 253, por. Siedlecki, Kraków 2004, s. 167.

⁹⁰ M. Jankowski, *Śpiewajmy Panu*, Warszawa 1971, s. 183.

⁹¹ Siedlecki 2015, s. 253, por. F. Rączkowski, *Śpiewajmy Bogu...*, dz. cyt., s. 373.

⁹² W. Nowak, *Liturgia Świętego Triduum Paschalnego...*, dz. cyt., s. 54.

⁹³ Por. F. Walczyński, *Śpiewnik kościelny*, Tarnów 1910, s. 90.

⁹⁴ Siedlecki, Kraków 1987, s. 137.

⁹⁵ Siedlecki 2015, s. 215.

⁹⁶ Tamże, s. 187, por. F. Rączkowski, *Śpiewajmy Bogu...*, dz. cyt., s. 333.

⁹⁷ Siedlecki 2015, s. 188.

Z pieśni pasyjnych, które rozbrzmiewają podczas wielkopiątkowego nabożeństwa wyłania się obraz człowieka pokładającego nadzieję w Krzyżu Chrystusa. Wierni odwiedzają Boży Grób i czuwają przy nim aż do rezurekcji⁹⁸. Wymowne milczenie, przepełniające serca ludzkie jest oczekiwaniem chwili, w której Jezus pokona moc śmierci i zmartwychwstanie, by na nowo królować.

Podsumowanie

Staropolskie śpiewy o Męce Pańskiej wpisują się w wielką tradycję chrześcijaństwa. Można w nich uchwycić ton pobożności ludowej. Utwory te zawierają wielkie bogactwo motywów i symboli religijnych powiązanych z liturgią. Śpiewniki, w których zebrano pieśni śpiewane przez lud są źródłem poznania tradycji zastosowania pieśni nabożnej podczas liturgii. Przez to, że posiadają aprobatę władzy kościelnej są dowodem uprawomocnienia pieśni pasyjnej w liturgii. Wykonywanie danej pieśni w konkretnym momencie liturgii jest głęboko przemyślane i ma ścisły związek z jej przebiegiem. Teksty pieśni głębiej i intensywniej wyjaśniały znaczenie wykonywanych czynności liturgicznych. Od samego początku towarzyszyły one obrzędowi liturgicznemu, przez co i uświetniały modlitwę zebranego ludu i nadawały uroczysty charakter świętym obrzędom.

Pieśni, obok dramatów liturgicznych i kazań, są podstawową formą rozpowszechniania nauki Kościoła. Fenomen ich żywotności polega m.in. na tym, że zawierają fragmenty Pisma Świętego. Nie bez znaczenia jest i to, że pieśni pasyjne budzą w nas całą gamę uczuć i empatię dla cierpiącego Zbawiciela.

THE PASSION OF CHRIST IN GOOD FRIDAY SONGS

Summary

The article discusses an important matter of singing traditional Polish Lenten songs in the contemporary liturgical celebrations. The author raises the problem of continuous topicality of these old Polish melodies and simultaneously presents their today's value. The whole teaching of the Church and the dogmas are focused in all these liturgical chants and hymns. The author would like to protect all these pearls of sacred music from falling into the oblivion. In the presented article the attention is focused on the fact that the typical Polish traditions such as: devotion of Lenten Lamentations, the chants which are sung during the Stations of the Cross and the Cross adoration should be cultivated. Their great popularity and the unique atmosphere they create is achieved by the artistic value of the songs and their undoubted prayer charm.

Key words: The Passion of Christ, songs for lent, traditional Polish songs.

⁹⁸ W. Schenk, *Rok liturgiczny*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki, W. Schenk, R. Zielasko, Poznań-Warszawa-Lublin 1967, s. 451.

KS. RYSZARD SAWICKI*

**APOSTOLAT MARYJNY I ESCHATYCZNY
JAKO DOMINANTA DUSZPASTERSKIEGO CHARYZMATU
ŚW. STANISŁAWA PAPCZYŃSKIEGO (1631-1701)**

Św. Stanisław Papczyński należał do najwybitniejszych osobowości Rzeczypospolitej XVII w. Świadczą o tym jego życie, praca duszpasterska i pozostawiona spuścizna literacka. Był świątobliwym zakonnikiem, cenionym wykładowcą, wielkim czcicielem Maryi, kaznodzieją i spowiednikiem zatroskanym o głęboki rozwój duchowy człowieka, założycielem Zgromadzenia Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny – pierwszego męskiego zgromadzenia w Polsce.

Niniejszy artykuł prezentuje duszpasterski charyzmat św. Stanisława Papczyńskiego, którego dominantą był apostołat maryjny i eschatyczny – aktualny również dzisiaj, w dobie wielu zagrożeń duchowych prowadzących człowieka do zniewalania cywilizacją śmierci.

Rys biograficzny

Stanisław Papczyński urodził się 18 maja 1631 r. w Podegrodziu na Sądecczyźnie. Tego samego dnia został ochrzczony w miejscowym kościele parafialnym pw. św. Jakuba Apostoła. Na chrzcie św. otrzymał imię Jan. Pochodził z wielodzietnej, zamożnej rodziny rzemieślniczo-chłopskiej – miał brata i sześć siostr. Jego ojcem był Tomasz Papka – miejscowy kowal, sołtys i zarządca dóbr kościelnych, a matką Zofia Tacikowska – osoba wrażliwa, pobożna i życiowo zaradna, która w zdecydowany sposób wpłynęła na formację duchową i intelektualną swojego syna¹.

* ks. dr Ryszard Sawicki – Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej; e-mail: rysiek-skarzyn@o2.pl

¹ Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów. Ojciec Stanisław Papczyński*, Warszawa 1986, s. 7-8; J. Wałaszek, *Święty Ojciec Stanisław Papczyński – życie i jego dzieło*, w: J. Wałaszek, P. Drożdżik, R. Ślusarek, *Parafia i kościół św. Jakuba Apostoła w Podegrodziu*, Nowy Sącz 2016, s. 19.

W latach 1640-1643 młody Jan uczęszczał do parafialnej szkoły elementarnej w Podegrodziu. Z wielkim trudem ukończył klasę pierwszą (infima) i rozpoczął naukę w Nowym Sączu w zakresie klasy drugiej gramatyki (media), którą przerwał w wyniku konfliktu z miejscowym nauczycielem. W roku 1646 kontynuował edukację w kolegium jezuickim w Jarosławiu, skąd udał się do Lwowa. Nie został tam jednak przyjęty ze względu na brak dostatecznego wykształcenia i protekcji. Podjął się pracy korepetytora wśród mieszczańskiej młodzieży. Ciężko zachorował wskutek panującej zarazy i został pozbawiony wszelkich środków na utrzymanie. Z pomocą przyszła mu rodzina Snopek. Cudownie uzdrowiony w 1649 r. wrócił do Podegrodzia. Dalsze nauki pobierał w kolegium pijarów w Podolińcu, gdzie ukończył trzecią klasę gramatyki (suprema). W obliczu panującej zarazy zamknięto szkołę, co stało się powodem jego przeniesienia do kolegium jezuickiego we Lwowie, gdzie zwięńczył edukację w zakresie poetyki i rozpoczął naukę retoryki. Klęska wojsk Rzeczypospolitej pod Batochem (1652) i zagrożenie ze strony Kozaków wpłynęły na jego decyzję opuszczenia Lwowa i udania się do kolegium jezuickiego w Rawie Mazowieckiej, gdzie ukończył retorykę i przez dwa lata studiował filozofię².

Poznawszy pijarów, w wieku 23 lat wstąpił do tego zgromadzenia³. 2 lipca 1654 r. rozpoczął nowicjat w Podolińcu. Przyjął imię Stanisław od Jezusa i Maryi. W nowicjacie zetknął się z Dominikiem Franco – cenionym kierownikiem duchowym, który wcześniej był uczniem założyciela pijarów św. Józefa Kalasantego. Wybitne zdolności i pracowitość sprawiły, że władze kościelne postanowiły skierować go na dalsze studia do Warszawy, gdzie zgłębiał nauki teologiczne u franciszkanów reformatów. Dnia 22 lipca 1656 r. złożył śluby zakonne w atmosferze zagrożenia i niepewności wynikających z aktualnych wydarzeń polityczno-militarnych związanych z „potopem szwedzkim”⁴. W latach 1658-1662 był nauczycielem retoryki w Podolińcu, a następnie w Rzeszowie. 12 marca 1661 r. otrzymał święcenia kapłańskie w Brzozowie k. Rzeszowa z rąk biskupa przemyskiego obrządku łacińskiego Stanisława Sarnowskiego⁵.

W latach 1663-1667 pracował jako duszpasterz i wychowawca w Warszawie. Dał się poznać jako wybitny wykładowca retoryki, autor podręcznika *Prodromus Reginae Artium* (*Zwiastun królowej sztuk*). Był cenionym spowiednikiem i kaznodzieją. Z jego posługi w konfesjonale korzystali m.in. król Jan

² Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 8-11; J. Wałaszek, *Święty Ojciec Stanisław Papczyński...*, dz. cyt., s. 19.

³ Założone w 1597 r. w Rzymie przez św. Józefa Kalasantego Zgromadzenie Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych zajmowało się zakładaniem szkół i odegrało ogromne znaczenie na polu edukacji w XVII-wiecznej Europie. Pijarzy przybyli do Polski w 1633 r. za sprawą króla Władysława IV i księcia Stanisława Lubomirskiego.

⁴ Por. W. Makoś, *Udział Stanisława Papczyńskiego w ocaleniu Polski i chrześcijańskiej Europy*, Puszca Mariańska 2012, s. 11.

⁵ Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 11-14; *Święty o. Stanisław Papczyński. Założyciel Zgromadzenia Księżąt Marianów*, Licheń 2016, s. 19.

III Sobieski i nuncjusz apostolski Antoni Pignatelli (przyszły papież Innocenty XII)⁶. Temu bardzo aktywnemu okresowi życia towarzyszył narastający konflikt z przełożonymi w zakonie pijarów. Ojciec Stanisław Papczyński domagał się przestrzegania reguły zakonnej, bronił prowincję polską przed wpływami niemieckimi i narastającą laicyzacją członków zakonu. Wreszcie otwarcie krytykował brak prawnej i moralnej predyspozycji aktualnych przełożonych do wypełniania swoich funkcji. W konsekwencji zaistniałych zdarzeń o. Stanisław został wezwany do Rzymu. 20 października 1667 r., przed wyjazdem do Wiecznego Miasta, opublikował *Protestatio Romam abeuntis* (*Oświadczenie odchodzącego do Rzymu*). W 1668 r. został posłany do prowincji niemieckiej z siedzibą w Nikolsburgu (Mikulov). W maju 1669 r. ponownie wrócił do Warszawy. Od września przebywał już w Kazimierzu w Krakowie⁷.

W trosce o nieopogłębianie kryzysu w zakonie podjął decyzję o jego opuszczeniu. Władze zakonne doprowadziły do jego uwięzienia w styczniu 1670 r. Został zwolniony po trzech miesiącach. Dzięki interwencji biskupa krakowskiego i za zgodą generała zakonu 11 grudnia 1670 r. otrzymał dyspensę papieską i odszedł od pijarów. Jednocześnie dokonał aktu „Oblatio” („Ofiarowanie siebie”) z intencją założenia nowego Zgromadzenia Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP⁸. Miało ono realizować następujące cele: szerzyć kult Niepokalanego Poczęcia NMP, modlić się za dusze w czyśćcu cierpiące i apostołować pośród ludzi ubogich. Jego sprzymierzeńcami w trudnym położeniu byli m.in. biskup płocki Jan Gębicki i biskup poznański Stefan Wierzbowski. Uzyskawszy stosowne pozwolenia przywdział biały habit zakonny na cześć Niepokalanego Poczęcia NMP. Ceremonia obłóczyn, której przewodniczył bp Stefan Wierzbowski, odbyła się 8 września 1671 r. przed obrazem Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w kaplicy Karskich w Luboczy k. Nowego Miasta nad Pilicą⁹. Stanisław Papczyński jako kapelan spędził w Luboczy dwa lata, poświęcając się pracy duszpasterskiej i piśarskiej, której owocem były dwa dzieła: *Templum Dei Mysticum* (*Mistyczna Świątynia Boga*) i *Norma Vitae* (*Reguła życia*)¹⁰.

Idąc za radą kameduły o. Franciszka Wilgi¹¹, Papczyński zwrócił uwagę na pustelnię znajdującą się w Puszczy Korabiewskiej, gdzie postanowił założyć pierwszy mariański klasztor. Ważnym momentem w historii nowej rodziny zakonnej była wizytacja pasterska bp. Stanisława Jacka Święcickiego, która

⁶ Por. F. Koneczny, *Święci w dziejach narodu polskiego*, Warszawa 1985, s. 177.

⁷ Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 14-19; *Święty o. Stanisław Papczyński. Założyciel...*, dz. cyt., s. 20-24.

⁸ Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 19-21.

⁹ Por. tamże, s. 22-23.

¹⁰ Por. *Święty o. Stanisław Papczyński. Założyciel...*, dz. cyt., s. 28.

¹¹ Ojciec Franciszek Wilga był przeorem Eremus Montis Regii (Eremitu Góry Królewskiej) – dzisiejsze Bielany w Warszawie, a późniejszym przeorem Eremus Insulae Wigrensis (Eremitu Wyspy Wigierskiej). Por. L. Zarewicz, *Zakon Kamedułów. Jego fundacje i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*, Kraków 1871, s. 36, 47-48, 62.

miała miejsce 24 października 1673 r. i zdecydowała o jej dalszych losach. Cztery lata później o. Papczyński zyskał aprobatę dla swojego zgromadzenia od Sejmu Królestwa Polskiego¹². W 1677 r. pojawiła się propozycja założenia drugiej placówki mariańskiej w Nowej Jerozolimie (dziś Góra Kalwaria)¹³. Marianie otrzymali od bp. Stefana Wierzbowskiego kościół Wieczerzy Pańskiej. Zakonnicy mieli opiekować się przybywającymi tu licznie pątnikami. Po dwóch latach od objęcia nowej placówki duszpasterskiej bp Stefan Wierzbowski zatwierdził Zgromadzenie Księży Marianów jako instytut na prawie diecezjalnym (1679)¹⁴.

W 1690 r. o. Stanisław udał się do Rzymu w celu otrzymania papieskiej aprobaty dla mariańskiego zgromadzenia. Jego starania zostały zwieńczone dopiero w 1699 r. za sprawą papieża Innocentego XII¹⁵. Zmarł w opinii świętości 17 września 1701 r. w klasztorze w Górze Kalwarii¹⁶. Pozostawił po sobie nie tylko regulę zakonną, ale także wiele pism poświęconych duchowości.

Sylwetka duchowa i charyzmat w posłudze duszpasterskiej

Św. Stanisław od Jezusa i Maryi Papczyński należał do najwybitniejszych osobowości XVII wieku. Świadcą o tym jego życie, praca duszpasterska, działalność jako założyciela zakonu i pozostawiona spuścizna literacka¹⁷. Obrazu tego dopełnia niemniej bogata sylwetka duchowa. Autoportret nakreślił przed śmiercią w testamencie: „Zostawiam obraz mej osoby ciekawym do oglądania, obraz zaś Pana mojego, Jezusa Chrystusa, [zakonnikom] do naśladowania”¹⁸.

Liczni biografowie podkreślają, że już w domu rodzinnym robił szybkie postępy w cnocie, a w czasie nauki odznaczał się skromnością i innymi duchowymi zaletami. Już u pijarów wyróżniał się wielką gorliwością w życiu duchowym. Był przykładem wzorowego życia zakonnego i doskonałości

¹² Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 27-30; *Święty o. Stanisław Papczyński. Założyciel...*, dz. cyt., s. 32-33.

¹³ Miasto Góra Kalwaria zostało założone przez bp. Stefana Wierzbowskiego (1620-1687), biskupa poznańskiego. W latach 1666-1667 nabył on wieś Góra od braci Mikołaja i Konstantego Górskich oraz Anny Niemierzyny. Góra Kalwaria, zbudowana w nawiązaniu do tradycyjnego planu Jerozolimy, zgodnie z zamiarem fundatora stanowiła sanktuarium pasyjne. W 1670 r. król Michał Korybut Wiśniowiecki, potwierdzając znaczenie i niezwykłą wartość tego miejsca pielgrzymkowego, nadał mu prawa miejskie oraz nazwę Nowa Jerozolima. Por. E. Meissner, P. Rytko, R. Walczyński, *Góra Kalwaria. Tradycja i nowoczesność*, Góra Kalwaria 2015, s. 8-11.

¹⁴ Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 39-43.

¹⁵ Por. tamże, s. 50-57.

¹⁶ Por. tamże, s. 60-61.

¹⁷ Pozostawił po sobie wiele pism, ale większość z nich nie zachowała się do dziś. Te, które znamy, są świadectwem nie tylko jego ogromnej wiedzy teologicznej, ale przede wszystkim jego żywej więzi z Bogiem.

¹⁸ S. Papczyński, *Testament drugi*, tłum. K. Krzyżanowski, w: *Pisma zebrane*, red. A. Pakuła, Warszawa 2007, s. 1497.

chrześcijańskiej. Wieść o jego pobożności i świętości znana była w Puszczy Korabiewskiej, Nowej Jerozolimie i wielu innych miejscach, w których mieszkał i posługiwał duszpastersko. Wiara pomogła mu przetrwać liczne trudności. Z wielką miłością śpieszył zawsze do ludzi z posługą w konfesjonale, na ambonie i w kontaktach indywidualnych, świadcząc miłosierdzie wobec ubogich i sierot. Zawsze cierpliwie, choć niekiedy z surowością, upominał swoich współbraci zakonnych, wielkodusznie przebaczał swoim wrogom i prześladowcom. Odznaczał się cnotą pokory, duchem pokuty i umartwienia¹⁹.

Św. Stanisław Papczyński podkreślał, że każdy z nas został stworzony przez miłosiernego Boga i powołany do świętości. Zachwycił się pięknem życia i widział w nim dar Trójcy Świętej: „Wiedz, że zostałeś stworzony z niczego, uformowany z lichej materii, lecz jednak dzięki mądrości Boskiego Artysty zostałeś uczyniony tak piękny, że oprócz niebian wyglądem zewnętrznym przewyższasz wszystkie stworzenia”²⁰. Pisma o. Stanisława akcentują, że Bóg wspomaga nas na drogach osiągnięcia doskonałości. Pobudza On człowieka do trwania przy Nim, ale ten, kto pragnie czynić postępy w świętości, powinien współdziałać z Jego łaską. Z tego względu założyciel marianów przywiązuje wielką wagę do modlitwy i życia sakramentalnego, pamięci na obecność Bożą i korzystania z Eucharystii umacniającej nas na drodze do świętości. W Jubileuszowym Roku Miłosierdzia Episkopat Polski przypomniał, że i dzisiaj wzywa on nas do kontemplacji miłosierdzia Boga: „Głoś, że serce Boga jest dla wszystkich otwarte, i zapewnij, że przed żadnym grzesznikiem, dopóki gotów jest pokutować, nie jest zamknięta droga do zbawienia”²¹. Pragnąc wszystkich prowadzić do świętości, założyciel Marianów napisał swego rodzaju podręcznik życia duchowego dla osób świeckich i duchownych – *Templum Dei mysticum* (*Mistyczna świątynia Boga*). Rozpoczął go stwierdzeniem, że „człowiek przez Boga stworzony i przez sakrament chrztu Jemu poświęcony jest Jego mistyczną świątynią”²².

Czciciel Niepokalanego Poczęcia NMP – apostołat maryjny

Charakterystycznym rysem duchowości i posługi duszpasterskiej św. Stanisława od Jezusa i Maryi Papczyńskiego jest kult NMP Niepokalanie Poczętej. Od początku był on przeświadczony o tym, że Maryja ze szczególną troską czuwała nad jego życiem i wzrostem duchowym. Za życia wielokrotnie wspominał o niezwykłych łaskach, jakich doświadczył za przyczyną Matki Bożej, np. cudownym ocaleniu jego matki podczas przeprawy przez Dunajec, kiedy

¹⁹ Por. T. Rogalewski, *Założyciel Marianów...*, dz. cyt., s. 62-64.

²⁰ S. Papczyński, *Wejrzenie w głębi serca*, tłum. W. Makoś, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., s. 982.

²¹ Tamże, s. 768; por. Konferencja Episkopatu Polski, List Pastorski przed kanonizacją Ojca Stanisława Papczyńskiego *Ojciec Stanisław Papczyński – orędownik godności i świętości życia* (5.06.2016).

²² S. Papczyński, *Mistyczna świątynia Boga*, tłum. W. Makoś, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., s. 1079.

nosiła go jeszcze w swym łonie; o nagłym obdarowaniu łaską zdolności intelektualnych, które umożliwiły mu naukę w szkole; o łaskach otrzymywanych podczas modlitwy czy licznych uzdrowieniach z chorób. W różnych okolicznościach swego życia uciekał się pod Jej opiekę, często powtarzając krótką modlitwę: „Immaculata Virginis Mariae Conceptio, sit nobis salus et protectio” („Niepokalane Poczęcie Maryi Dziewicy niech nam będzie ocaleniem i obroną”)²³. Należy zauważyć, że kult Niepokalanego Poczęcia NMP głosił św. Stanisław Papczyński prawie dwieście lat przed ogłoszeniem dogmatu (1854). Założyciel marianów wyprzedzał swoją epokę, a historia potwierdziła słuszność jego myśli teologicznej.

Św. Stanisław Papczyński był zafascynowany duchowym pięknem Matki Bożej. Dał temu wyraz w *Inspectio cordis (Wejrzenie w głębi serca)*: „Duszo moja, dotychczas korzystałaś z książek uwzględniających różne dziedziny nauki, dzisiaj przejrzyj Księgę nową, świeżą, niewidzianą, Najświętszą Bożą Rodzicielkę, Księgę – mianowicie – przez samego Boga wykonaną, napisaną i ozdobioną. Czy mógłbyś gdzie indziej znaleźć coś, czego nie miałbyś w Maryi? Czy ktokolwiek mógłby ci więcej dostarczyć z tego, co posiada Maryja? Jest to księga cnót i wszelkich doskonałości: dzieli się na tyle rozdziałów, ile cnót posiada”²⁴. Ojciec Stanisław Papczyński dobitnie podkreśla, że Maryja jest arcydziełem Boga i najdoskonalszym odbiciem Jego piękna i dobroci. Na tej samej fundamentalnej zasadzie mariologicznej o. Stanisław opiera swoje przekonanie o tajemnicy Jej Niepokalanego Poczęcia jako szczególnej łasce udzielonej Bożej Rodzicielce, pierwszej zbawionej. Jednocześnie wzywał do jej naśladowania: „Niech nie liczy na ujrzenie Maryi w niebiańskim przybytku ktoś, kto tu, na ziemi Jej nie naśladował, kto nie służył Jej z całkowitym oddaniem”²⁵.

W duszpasterstwie, inspirowanym tajemnicą Niepokalanego Poczęcia, szczególną uwagę należałoby poświęcać temu, by przeciwstawiać się współczesnym formom pelagianizmu, czyli przekonaniu, że łaska Boża nie jest konieczna, a człowiek potrafi o własnych siłach uczynić nie mniej, niż z pomocą łaski Bożej. Należy jednak pamiętać, że zewnętrzna gorliwość bez współpracy z łaską Bożą staje się jedynie bezpłodnym aktywizmem. Najważniejszym orędziem w praktyce pastoralnej staje się zatem orędzie łaski i obietnica Boga dane św. Pawłowi Apostołowi: „Wystarczy ci mojej łaski” (2 Kor 12, 9). To właśnie łaska określa sposób dorastania do pełni człowieczeństwa, jako dojrzewanie do pełni harmonii miłości z Bogiem. Na tak rozumianą łaskę, czyli miłość Bożą, należy odpowiadać naszą miłością²⁶.

²³ Por. *Mocny wiarą. Biografia duchowa Ojca Stanisława Papczyńskiego*, http://www.marianie.pl/pliki/bio_duchowa_papczynski.pdf (dostęp: 10.03.2017).

²⁴ S. Papczyński, *Wejrzenie w głębi serca*, tłum. W. Makoś, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., s. 934-935.

²⁵ S. Papczyński, *Zwiastun królowej sztuk*, tłum. B. Kupis, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., s. 224.

²⁶ Por. J. Kumala, *Misterium Niepokalanego Poczęcia NMP. Bogactwo daru i jego aktualność*, „Ephemerides Marianorum. Studia historyczno-teologiczne” 1(2012), s. 245.

Pierwszeństwo łaski, jakie dostrzegamy w tajemnicy Niepokalanego Pojęcia, według św. Stanisława Papczyńskiego, wskazuje najważniejszy warunek owocnego apostołstwa. Podobnie jak „pełnia łaski” Maryi była ukierunkowana na Jej misję w historii zbawienia, tak trwanie człowieka w łasce Bożej wiąże się z jego życiowym posłannictwem. Nie można zatem zapominać, że skuteczne apostołstwo nie tyle zależy od intensyfikacji działania i stosowanych adekwatnych narzędzi ewangelizacyjnych, co od jakości życia duchowego duszpasterzy. Im ściślejsza będzie nasza współpraca z łaską Bożą, tym owocniejszy będzie nasz apostołat. Wynika stąd, że życie duchowe jest warunkiem autentycznego duszpasterstwa²⁷.

Trzy wieki później jeszcze dobitniej ujmie to św. Jan Paweł II w książce *Dar i Tajemnica*: „W świetle długiego doświadczenia, pośród tylu różnych sytuacji, nabrałem przekonania, że tylko z gleby kapłańskiej świętości może wyrastać skuteczne duszpasterstwo – cura animarum. Najgłębszym sekretem prawdziwych sukcesów duszpasterskich nie są bowiem środki materialne, zwłaszcza środki bogate. Trwałe owoce duszpasterskich trudów rodzą się na podłożu świętości kapłańskich serc. To jest podstawa! (...). Konieczne są również środki materialne, także i te, których dostarcza nam współczesna technika. Sekretem pozostaje jednak zawsze świętość kapłańskiego życia, wyrażająca się w modlitwie i medytacji, w duchu ofiary i gorliwości misyjnej”²⁸.

Orędownik dusz czyścowych i sługa konających – apostołat eschatyczny

Istotny rys duchowości i pracy duszpasterskiej założyciela marianów stanowią silne akcenty eschatyczne. W XVII w. Polska zajęta była licznymi wojnami i cierpiała z powodu najazdów. Wielokrotnie doświadczyła głodu i epidemii. Wiązało się to ze spustoszeniem kraju i śmiercią jego mieszkańców²⁹. Wielu ludzi umierało niespodziewanie i często było nieprzygotowanych na spotkanie z Bogiem w wieczności. Św. Stanisław Papczyński towarzyszył królowi Janowi III Sobieskiemu w wyprawie na Ukrainę przeciw Turkom (1675). Prawdopodobnie był z polską husarią pod Wiedniem (1683). Marianie drugiej połowy XVIII w. byli przekonani o „umowie”, co do niesienia pomocy „mnóstwu ludzi poległych na wojnach”, jaką o. Papczyński zawarł z królem Sobieskim i wielkim hetmanem koronnym, Stanisławem Jabłonowskim, dowodzącym podczas wyprawy wiedeńskiej³⁰.

Łączność ze światem zmarłych była charyzmatem duszpasterskim o. Papczyńskiego. Dwukrotnie doznał intensywnego przeżycia tajemnicy czyśćca.

²⁷ Por. tamże.

²⁸ Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę święceń kapłańskich*, Kraków 1996, s. 87-88.

²⁹ Por. S. Sydry, *Czcigodny Sługa Boży o. Stanisław od Jezusa Maryi Papczyński i jego dzieło w świetle dokumentów*, Warszawa 1937, s. 103.

³⁰ Por. M. Pisarz, *Bl. Stanisław Papczyński – Orędownik zmarłych i Sługa konających*, „Ephemerides Marianorum. Studia historyczno-teologiczne” 1(2012), s. 254-255.

Wizja cierpiących dusz czyśćcowych była dla niego wstrząsem, dlatego też często modlił się w intencji dusz czyśćcowych, sprawował Eucharystię, ofiarowywał posty i umartwienia³¹. Taka pomoc ma charakter bezinteresownej miłości, bo od zmarłych w zasadzie nie oczekuje się rekompensaty. Pisał: „Niewątpliwie, najskuteczniej modli się ten, kto chcąc dostąpić miłosierdzia Bożego, świadczy je człowiekowi. Jakże zaś może być większe miłosierdzie, niż okazać zmarłym, od których nie oczekujesz żadnej nagrody, żadnej wdzięczności i żadnej pochwały. Ci, którzy to czynią, na pewno przygotowują sobie nieśmiertelne życie”³². W swoim testamencie zamieścił następujące słowa: „Moim najmilszym Braciom w Chrystusie polecam najmocniej i jak najusilniej [praktykować] miłość do Boga i bliźniego, [...], należyta cześć dla Dziewicy bez Zmazy Poczętej, pełne zapału wspieranie zmarłych”³³.

W pierwszych dokumentach założyciel mariańskiej wspólnoty powierza swoim współbraciom opiekę także nad ludźmi żyjącymi, lecz znajdującymi się w niebezpieczeństwie śmierci na skutek pewnych okoliczności życia czy wieku. Z wielką gorliwością należy pomagać ludziom w oczyszczaniu się z grzechów i zdobywaniu świętości, spieszyć im z pomocą zwłaszcza wtedy, gdy – jak mówił o. Papczyński – znajdują się już blisko piekielnej przepaści³⁴.

Tradycja mówi również o św. Stanisławie Papczyńskim, że w Górze Kalwarii (gdzie przebywał w latach 1677-1701) szczególną opieką otaczał ludzi chorych i w podeszłym wieku. Do tej troski należała z pewnością posługa sakramentalna: namaszczenie chorych i Wiatyk dla konających. Mało wiarygodnie brzmi jednak pogląd, że założył on w tym mieście przytułek (hospicjum), ponieważ ówczesny dom opieki dla ubogich, określony jako „xenodochium” i wzmiankowany w dokumentach archiwalnych górskiej parafii, był związany raczej z wymienioną placówką duszpasterską i kalwaryjskim ruchem pielgrzymkowym. Natomiast funkcjonujący obecnie w Górze Kalwarii dom opieki społecznej, był założony w roku 1840 na terenie popijarskim, jako zakład opiekuńczy³⁵.

Kard. Tarcisio Bertone, podczas homilii wygłoszonej na mszy św. beatyfikacyjnej 16 września 2007 r., przypomniał, że: „Myśl o śmierci, perspektywa raju, czyśćca i piekła pomagają mądrze wykorzystać czas, jaki spędzamy na ziemi. Zachęca nas, byśmy uważali śmierć za konieczny etap naszej drogi ku Bogu. Pobudza nas, byśmy przyjmowali i szanowali zawsze życie jako dar Boga, od poczęcia aż do naturalnego końca”³⁶. Założyciel marianów nie ogra-

³¹ Por. tamże, s. 255.

³² S. Papczyński, *Mistyczna świątynia Boga*, tłum. W. Makoś, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., s. 1158.

³³ Tenże, *Testament pierwszy*, tłum. K. Krzyżanowski, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., s. 1487.

³⁴ Por. tenże, *Reguła życia*, tłum. K. Krzyżanowski, w: *Pisma zebrane*, dz. cyt., rozdz. I, § 3; W. Makoś, *Skarby mariańskiego charyzmatu*, „Ephemerides Marianorum. Studia historyczno-teologiczne” 1(2012), s. 427-428.

³⁵ Por. M. Pisarszak, *Bl. Stanisław Papczyński...*, dz. cyt., s. 263.

³⁶ T. Bertone, *Sekretem życia jest miłość*, „L'Osservatore Romano” [wydanie polskie] 28 (2007), nr 10-11, s. 57.

niczał przedmiotu duszpasterstwa wyłącznie do zmarłych, ale przypominał, że z pomocą należy spieszyć do każdego, kto znajduje się w drodze do wiecznej ojczyzny. Charyzmat duszpasterski św. Stanisława Papczyńskiego wskazuje na to, aby każde ludzkie życie kształtowane było od młodości „sub specie aeternitatis” („z punktu widzenia wieczności”).

Świadcząc pomoc tym, którzy znajdują się na drodze ziemskiego pielgrzymowania, należy posługiwać się tradycyjnymi środkami i metodami, ale szukać również nowych, bardziej odpowiadających dzisiejszym „znakom czasu”. Należy zatem podejmować refleksję pastoralną nad skutecznymi sposobami głoszenia prawd ostatecznych oraz form towarzyszenia osobom bliskim śmierci i konającym. Istotnym celem każdego posługiwania duszpasterskiego jest zbawienie człowieka. Duszpasterstwo powinno zatem służyć godnemu życiu w doczesności i chwalebnemu życiu w wieczności. Zadaniem duszpasterza nie jest nauka sztuki umierania („ars moriendi”), lecz umiejętności życia z Bogiem i dla Boga („ars Deo Vivendi”)³⁷.

Podsumowanie

Św. Stanisław od Jezusa i Maryi Papczyński zaliczany jest do grona najwybitniejszych polskich teologów duchowości katolickiej i wielkich duszpasterzy doby XVII w. Analizując jego drogę życiową, duchowość i posługę duszpasterską oraz pozostawioną spuściznę o charakterze naukowym, homiletycznym i literackim, zauważamy, że wyraźnie dominują tu akcenty maryjne i eschatologiczne. W historii duszpasterstwa zapisał się jako jeden z najbardziej gorliwych duszpasterzy krzewiących kult Niepokalanego Poczęcia NMP. Przejęty wizją piekła i czyśćca z wielką gorliwością i oddaniem spieszył z pomocą ludziom u kresu ich życia – chorym i umierającym. To samo nakazywał swoim duchowym synom. Głosił słowo Boże i sprawował sakramenty święte. Szukał jednocześnie wszelkich możliwych środków i metod duszpasterskich, jakie można wykorzystać baczenie analizując „znaki czasu”. Miał świadomość tego, że istotą każdej posługi duszpasterskiej jest służba godnemu życiu w doczesności i chwalebnemu życiu w wieczności.

Jego kanonizacja wpisała się w obchodzony w 2016 r. Jubileusz Miłosierdzia. Prowadził on wiele dzieł miłosierdzia, jednak nawoływał do okazywania go nie tylko żyjącym. Miłosierdzie o. Papczyńskiego rozciągało się na całe życie człowieka: od momentu, kiedy jest jeszcze w planach Bożych, aż po zjednoczenie jego duszy w wieczności z Bogiem. Dlatego też teraz swojego patrona widzą w nim małżonkowie starający się o poczęcie dziecka, rodzice oczekujący na narodziny, ale także osoby modlące się za dusze zmarłych. Po-

³⁷ Por. M. Pisarszak, *Wspieranie zmarłych w charyzmie marianów. Aspekt historyczny i teologiczny*, w: *Błogosławiony Stanisław Papczyński Ojcem i Przewodnikiem mariańskiego powołania*, red. J. Rokosz, Warszawa-Rzym 2009, s. 94; tenże, *Bł. Stanisław Papczyński...*, dz. cyt., s. 265-266.

sługa pastoralna św. Stanisława Papczyńskiego może i powinna być inspiracją także dla współczesnych duszpasterzy, nie zawężając tego grona wyłącznie do marianów – jego duchowych synów.

**MARIAN AND ESCHATIC APOSTOLATE
AS THE DOMINANT CHARACTERISTIC
OF THE PASTORAL CHARISMA
OF SAINT STANISLAUS PAPCZYNSKI (1631-1701)**

Summary

Saint Stanislaus Papczynski has a place among the most remarkable Polish personalities of the 16th century, to which his life, pastoral work and literary legacy are all a testament. He was a holy monk, a valued teacher, a great worshipper of Virgin Mary, a preacher and a confessor who cared greatly for the profound spiritual development of the human being, as well as the founder of the Congregation of Marian Fathers of the Immaculate Conception of the Most Blessed Virgin Mary – the first religious order for men in Poland. The article presents the pastoral charisma of Saint Stanislaus Papczyński, whose dominant characteristic was Marian and eschatic apostolate.

Key words: St. Stanislaus Papczynski, Marian apostolate, eschatological apostolate.

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

**ZMIANY ADMINISTRACYJNE W DIECEZJI ELCKIEJ W LATACH
1992-2017 W ODNIESIENIU DO STANOWISK PROBOSZCZÓW**

Problem podjęty w niniejszym opracowaniu skupia się na przedstawieniu zmian administracyjnych w diecezji elckiej w odniesieniu do stanowisk proboszczów w latach 1992-2017, tj. w pierwszym 25-leciu funkcjonowania tej diecezji. Do tej pory problematyka ta nie budziła szerszego zainteresowania wśród badaczy. Podstawę do opracowania stanowiły „Kroniki Urzędowe Diecezji Elckiej” z lat 1992-2017, w których zamieszczano zwykle informacje na temat translokacji poszczególnych kapłanów. Uzupełnieniem informacji w kronikach (nie wszystkie bowiem dane zgadzały się ze stanem rzeczywistym lub niektórych przenosin w ogóle nie podawano) były akta osobowe poszczególnych księży, zgromadzone w Archiwum Diecezji Elckiej. W tym miejscu autor wyraża podziękowanie za pomoc w uzupełnianiu tych danych ks. dr. Dariuszowi Zalewskiemu oraz ks. dr. Marcinowi Maczanowi. Archiwum to jest jeszcze niedostępne ze względu na bieżący charakter zbiorów i ochronę danych osobowych. Podziękowania należą się także klerykom Wyższego Seminarium Duchownego w Elku, którzy w ramach ćwiczeń z historii Kościoła pomogli autorowi przetworzyć informacje zawarte w kronikach.

Opracowanie dotyczy wyłącznie parafii prowadzonych przez księży diecezjalnych (nie uwzględniono parafii prowadzonych przez zakonników). Tam, gdzie na przestrzeni 25 lat parafie zmieniały swoich zarządzających, uwzględniono zarówno księży diecezjalnych, jak i zakonnych. W wykazie umieszczono proboszczów, którzy faktycznie objęli stanowiska, nie zaś tych, którzy zostali wprowadzeni mianowani, ale dekrety te wycofano (anulowano) lub kandydaci nie objęli kanonicznie parafii (np. casus ks. Zdzisława Mazura i jego nominacja na rządcę parafii pw. św. Wojciecha w Elku). W pracy zestawiono proboszczów, którzy rzeczywiście otrzymali nominację na stanowisko z taką tytulaturą oraz tych, którzy pełnili podobną funkcję. Chodzi tu przede wszystkim o administra-

* ks. prof. zw. dr hab. Wojciech Guzewicz – dziekan Wydziału Studiów Technicznych i Społecznych UWM w Elku; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

torów parafii oraz tych, którzy zarządzali parafiami czy ośrodkami duszpasterskimi w zastępstwie proboszczów lub administratorów (np. rektorzy). W pracy z reguły nie uwzględniano zastępstw urlopowych czy zdrowotnych, mających charakter krótkookresowy.

I jeszcze jedna uwaga, a zarazem usprawiedliwienie. Niniejsze zestawienie, mimo korzystania z wielu źródeł (także opracowanej przez autora komputerowej bazy danych), nie jest z pewnością wolne od nieścisłości. Niełatwo bowiem ustalić wszystkie zmiany na przestrzeni 25 lat, tym bardziej, iż podstawowe źródła, czyli Akta Osobowe oraz „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej”, różnią się między sobą niekiedy bardzo znacząco. Dodatkowe dopracowanie tych dat wymagałoby powtarzania wielu kwerend i uściślenia dat, ale też nie zawsze spowodowałyby to pozytywny skutek, więc często z tego rezygnowano. Może też zdarzyć się, iż jakąś nominację pominięto, ale wynika to raczej z braku źródeł niż zaniedbań autora. Warto też dodać, iż zgromadzone informacje dotyczą prawie pół tysiąca kapłanów. Jeżeli więc zostaną dostrzeżone błędy i niedociągnięcia, będę bardzo wdzięczny za ich wskazanie; wszystkie uwagi zostaną uwzględnione w planowanym wydaniu książkowym.

AUGUSTÓW – MATKI BOŻEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ

ks. Antoni Kochański (1970/1980 – 1 VIII 2007); ks. Marian Jan Szewczyk (1 VIII 2007 –).

AUGUSTÓW – MIŁOSIERDZIA BOŻEGO¹

ks. Witold Tadeusz Bączyk (rektor samodzielnego ośrodka duszpasterskiego: 1 VII 1995 – 3 VI 2000; proboszcz: 3 VI 2000 – 1 IX 2015); ks. Waldemar Brodziak (1 IX 2015 –).

AUGUSTÓW – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSOWEGO

ks. Czesław Domel (1986 – 17 II 2004); ks. Waldemar Sawicki (administrator: 16 III 2004 – 1 VII 2004); ks. Jan Wróblewski (1 VII 2004 – 24 VIII 2015); ks. Wojciech Jabłoński (24 VIII 2015 –).

AUGUSTÓW – ŚW. JANA CHRZCICIELA²

ks. Jan Wróblewski (1990 – 1 VII 2004); ks. Stanisław Wysocki (1 VII 2004 – 15 VII 2009); ks. Wojciech Kalinowski (15 VII 2009 –).

¹ Samodzielny ośrodek duszpasterski utworzono tutaj 1 VII 1995 r. Kanonicznie erygowano parafię 3 VI 2003 r. Zob. W. Guzewicz, *W kręgu dziejów kościołów i parafii dekanatu Matki Bożej Królowej Polski w Augustowie*, Ełk 2016, s. 23-28.

² Parafię erygował bp Wojciech Ziemia 29 VI 1992 r. Zob. tenże, *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Ełk 2016, s. 11-18.

AUGUSTÓW – ŚWIĘTEJ RODZINY³

ks. Stanisław Wroński (odpowiedzialny za zorganizowanie samodzielnej placówki duszpasterskiej: 2 X – 24 XII 1994; proboszcz: 24 XII 1994 –).

BAJTKOWO⁴

ks. Kazimierz Błoński CRL (1990 – 30 VI 1993); ks. Witold Górski (1 VII 1993 – 17 XII 1998); ks. Marian Kazimierz Salamon (administrator: 19-22 XII 1998), ks. Andrzej Amielawski (administrator: 22 XII 1998 – 30 VI 1999; proboszcz: 30 VI 1999 – 2 IV 2002); ks. Jarosław Antoni Mierzejewski (13 IV 2002 – 31 VII 2007); ks. Waldemar Franciszek Barnak (administrator: 19 IX – 17 XI 2003), ks. Adam Łosiewski (1 VIII 2007 –).

BAKAŁARZEWO

ks. Zygmunt Sędziak (1981 – 25 IV 1992); ks. Jacek Zatorski (25 IV 1992 – 1 VIII 2014); ks. Waław Szymon Polowczyk (administrator: 25 V – 21 VII 1993); ks. Mieczysław Franciszek Banek (1 VIII 2014 –).

BANIE MAZURSKIE

ks. Tadeusz Adamczyk (1985 – 30 III 2000); ks. Andrzej Domański (administrator: 1 IV 2000 – 25 VIII 2000); ks. Zbigniew Łobaczewski (25 VIII 2000 – 14 I 2006); ks. Krzysztof Wiśniewski (administrator: 27 I – 22 VII 2006); ks. Władysław Łada (22 VII 2006 –).

BARANOWO⁵

ks. Stanisław Diaków SDS (1990 – 30 VI 2002); ks. Tadeusz Kulesza (1 VII 2002 – 18 VIII 2016); ks. Dariusz Jasiulewicz (18 VIII 2016 –).

BARGŁÓW KOŚCIELNY

ks. Franciszek Rogowski (1987 – 1 VIII 1999); ks. Andrzej Zienkiewicz (1 VIII 1999 – 1 VII 2008); ks. Janusz Mroczkowski (1 VII 2008 –).

BECEJŁY

ks. Hieronim Mojżuk (1990 – 22 IV 1994); ks. Jerzy Świtała OMI (administrator: 22 IV – 17 VI 1994); ks. Wiesław Jan Bednaruk (17 VI 1994 – 16 VIII 2011); ks. Antoni Bałtruszewicz (16 VIII 2011 –).

³ Kanonicznie parafia została erygowana 24 XII 1994 r. Zob. tenże, *W kręgu dziejów kościołów i parafii dekanatu Matki Bożej Królowej Polski w Augustowie*, s. 29-36.

⁴ Do 30 VI 1993 r. parafię w Bajtkowie prowadzili kanonicy regularni, następnie przekazali ją księżom diecezjalnym. Zob. tenże, *Kościoły i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008.

⁵ 30 VI 2002 r. księża salwatorianie wycofali się z duszpasterstwa i parafię Baranowo przekazali księżom diecezjalnym. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, red. A. Skowroński i inni, Elk 2012, s. 191.

BERŻNIKI

ks. Stefan Dmoch (1984 – 1 VI 2004); ks. Władysław Napiórkowski (proboszcz: 1 VI 2004 – 12 IX 2012; administrator: 12 IX 2012 –).

BIAŁA PISKA

ks. Stefan Nyc (1970 – 19 XI 1992); ks. Marian Jan Szewczyk (23 XI 1992 – 1 VIII 2007); ks. Klemens Janusz Litwin (1 VIII 2007 – 15 VIII 2012); ks. Piotr Butrymowicz (15 VIII 2012 –).

BIAŁOBRZEGI (SAMODZIELNY OŚRODEK DUSZPASTERSKI)⁶

ks. Czesław Bagan (skierowany do tworzenia ośrodka duszpasterskiego: 13 II – 1 VII 1995); ks. Jacek Wojciech Brzóska (rektor samodzielnego ośrodka duszpasterskiego: 1 VII 1995 – 15 VII 2008); ks. Arkadiusz Pietuszeński (rektor samodzielnego ośrodka duszpasterskiego: 15 VII 2008 – 24 VIII 2015); ks. Arkadiusz Orzeł (rektor samodzielnego ośrodka duszpasterskiego: 24 VIII 2015 –).

BORZYM⁷

ks. Jan Chrapowicki (4 VII 1992 – 1 VIII 1998); ks. Antoni Sawicki (1 VIII 1998 – 1 XII 2002); ks. Tadeusz Edward Machaj (1 XII 2002 – 1 VII 2005); ks. Mirosław Baranowski (administrator: 1 VII 2005 – 13 VI 2007; proboszcz: 13 VI 2007 –).

BUDRY

ks. Józef Adamczyk (1979 – 1 VII 2007); ks. Jarosław Baluta (1 VII 2007 –).

BYSTRY

ks. Klemens Janusz Litwin (1990 – 1 VIII 2007); ks. Mirosław Andrzej Sorbaj (1 VIII 2007 –).

CHELCHY

ks. Andrzej Amielawski (1991 – 17 VI 1994); ks. Andrzej Żychowski (17 VI 1994 – 1 VII 2007); ks. Dariusz Doliwa (administrator: 1 VII 2007 – 15 VII 2008); ks. Wojciech Luto (15 VII 2008 –).

⁶ Samodzielny Ośrodek Duszpasterski w Białobrzegach powołał bp Wojciech Ziemia 1 lipca 1995 r. Zob. W. Guzewicz, *Nasza historia*, s. 51.

⁷ Parafię w Borzymach-Łabętniku utworzył bp Wojciech Ziemia dnia 29 czerwca 1992 r. Należy ona do dekanatu Rajgród pw. NMP Matki Kościoła. Z powodu odmowy przynależenia do parafii w Borzymach mieszkańców wsi Kukowo, Łabętnik i Reszki bp ełcki W. Ziemia powierzył opiece duszpasterskiej księży w Rajgrodzie. Kanonicznie wyłączył te miejscowości z parafii Borzymy i włączył do parafii w Rajgrodzie bp Edward Samsel 12 listopada 2002 r. Zob. tenże, *Kościoły i parafie ziemi ełckiej*, Ełk 2008, s. 17-21.

CICHY

ks. Leon Szadkowski (proboszcz: 1970 – 25 VIII 2001; administrator: 25 VIII 2001 – 7 VIII 2003); ks. Tomasz Daukszewicz (15 VIII 2003 – 1 VII 2007); ks. Marek Duba (1 VII 2007 – 30 VIII 2012); ks. Jarosław Stopko (30 VIII 2012 –).

CIMOCHY

ks. Marian Buciński (1977 – 17 VIII 2006); ks. Jarosław Sutula (17 VIII 2006 –).

DRYGAŁY

ks. Mieczysław Bębenek (1989 – 15 VIII 2003); ks. Piotr Sulewski (15 VIII 2003 –).

DUBENINKI

ks. Edward Sadkowski (1983 – 1 VII 1995), ks. Stefan Karpiński (1 VII 1995 – 1 VIII 1998); ks. Gerard Paweł Śliwka (1 VIII 1998 – 21 VI 2010); ks. Dariusz Jasiulewicz (29 VI 2010 – 21 XI 2011); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (21 XI 2011 –).

ELK – BŁ. KAROLINY KÓZKÓWNY

ks. Andrzej Zienkiewicz (1991 – 1 IX 1992); ks. Marian Szczesny (1 IX 1992 – 1 IX 1993); ks. Stanisław Suwała CR (1 IX 1993 – 31 VII 1994); ks. Krzysztof Gieglis (1 VIII 1994 – 27 I 2016); ks. Dariusz Zalewski (19 II 2016 –).

ELK – CHRYSTUSA KRÓLA

ks. Mieczysław Brzóska (1 VII 1989 –).

ELK – DUCHA ŚWIĘTEGO⁸

ks. Andrzej Gajewski (26 VI 1992 –).

ELK – NMP KRÓLOWEJ APOSTOŁÓW

ks. Jerzy Owsianka (1 VII 1991 –).

ELK – OPATRZNOŚCI BOŻEJ⁹

ks. Jan Stanisław Ostrowski (29 VI 1992 – 18 VIII 2016); ks. Jerzy Szorc (18 VIII 2016 –).

⁸ Parafię erygował bp Wojciech Ziemia 29 VI 1992 r. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, s. 231.

⁹ Parafia powstała 29 VI 1992 r. Tamże, s. 249.

ELK – ŚW. JANA APOSTOŁA I EWANGELISTY

ks. Ryszard Gwiazdowski (1991 – 1 VII 2000); ks. Jan Skorupski (1 VII 2000 –).

ELK – ŚW. JANA PAWŁA II¹⁰

ks. Zbigniew Dziedzic SDB (administrator: 20 I 2005 – 2006); ks. Stanisław Marczak SDB (administrator: 2006 – 2009); ks. Tadeusz Jarecki SDB (administrator: 2009 – 16 VI 2012); ks. Tadeusz Białous (16 VI 2012 –).

ELK – ŚW. TOMASZA APOSTOŁA

ks. Jarosław Dąbrowski (1 VII 1991 –).

ELK – ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I MĘCZENNIKA

bp Józef Wysocki (1983 – 25 III 1992); ks. Andrzej Gajewski (administrator: 26 III 1992 – 26 VI 1992); ks. Stanisław Wysocki (26 VI 1992 – 1 VII 2004); ks. Janusz Mroczkowski (1 VII 2004 – 1 VII 2008); ks. Marek Janowski (1 VII 2008 –).

FILIPÓW

ks. Jan Jerzy Macek (proboszcz: 1991 – 22 VI 1993; administrator: 22 VI – 21 VII 1993); ks. Wacław Szymon Polowczyk (21 VII 1993 – 15 VII 2010); ks. Stanisław Kukowski (15 VII 2010 –).

GAWRYCH RUDA¹¹

ks. Waldemar Chachaj (29 VI 1992 –).

GĄSKI

ks. Wacław Karawaj (1990 – 29 VI 1992); ks. Zdzisław Kazimierz Lachowicz (29 VI 1992 – 16 VIII 1998); ks. Jerzy Szorc (1 IX 1998 – 1 VII 2004); ks. Adam Łosiewski (1 VIII 2004 – 1 VII 2006); ks. Tomasz Orłowski (administrator: 1 VII 2006 – 1 VII 2007; proboszcz: 1 VII 2007 – 1 VII 2008); ks. Waldemar Franciszek Barnak (2 VII 2008 –).

¹⁰ 20 stycznia 2005 r. bp Jerzy Mazur utworzył parafię pw. św. Faustyny. Jej granice biegły ul. Matki Teresy z Kalkuty, Jez. Elckim, wzdłuż terenu Szpitala Miejskiego, a dalej ul. Grajewską. W latach 2005-2012 administratorami parafii byli tymczasowo salezianie parafii pw. św. Rafała Kalinowskiego. 8 czerwca 2012 r. bp Jerzy Mazur zmienił wezwanie parafii na bł. Jana Pawła II (obecnie św. Jana Pawła II), a osiem dni później powierzył prowadzenie parafii ks. Tadeuszowi Białousowi, kapłanowi diecezjalnemu. Tamże, s. 237.

¹¹ Parafię erygował bp Wojciech Ziemia 29 VI 1992 r. Zob. W. Guzewicz, *My i historia. Kościoły i parafie dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach*, Elk 2014, s. 11-19.

GIBY¹²

ks. Jan Skorupski (29 VI 1992 – 16 VIII 1994); ks. Zenon Parakiewicz (16 VIII 1994 – 30 VI 1999); ks. Antoni Bałtruszewicz (12 VII 1999 – 1 VII 2008); ks. Jacek Wojciech Brzóska (15 VII 2008 –).

GIŻYCKO – DUCHA ŚWIĘTEGO POCIESZYCIELA¹³

ks. Kazimierz Gryboś (1991 – 16 VIII 2011); ks. Piotr Butrymowicz (16 VIII 2011 – 15 VIII 2012); ks. Grzegorz Przewrocki (15 VIII 2012 –).

GIŻYCKO – ŚW. ANNY

ks. Stanisław Adamowicz (1 VII 1991 –).

GIŻYCKO – ŚW. BRUNONA

ks. Kazimierz Stanisław Krzyżaniak (1980 – 30 VIII 1992); ks. Zdzisław Mazur (30 VIII 1992 –).

GIŻYCKO – ŚW. KAZIMIERZA KRÓLEWICZA

ks. Lech Norbert Janowicz (1991 – 6 VIII 2010); ks. Jerzy Fidura (6 VIII 2010 –).

GIŻYCKO – ŚW. MAKSYMILIANA MARII KOLBEGO

ks. Józef Gromek (1983 – 1 VII 2005); ks. Jerzy Katola (1 VII 2005 –).

GOLDAP – NMP MATKI KOŚCIOŁA

ks. Aleksander Smędzik (1984 – 7 VIII 2003); ks. Janusz Mroczkowski (7 VIII 2003 – 1 VII 2004); ks. Stanisław Gadomski (1 VII 2004 – 30 VIII 2012); ks. Marek Dąba (30 VIII 2012 –).

GOLDAP – ŚW. JÓZEFA ROBOTNIKA

ks. Waldemar Franciszek Barnak (1991 – 30 VI 2002); ks. Mirosław Sylwester Mściłchowski (administrator: 1 VII 2002 – 15 VIII 2003); ks. Andrzej Jarząbek (15 VIII 2003 – 18 VIII 2016); ks. Władysław Kleczkowski (18 VIII 2016 –).

GOLDAP – ŚW. LEONA I BONIFACEGO

ks. Mieczysław Kozik (1984 – 9 I 2009); ks. Czesław Król (17 II 2009 –).

¹² Parafię w Gibach erygował bp Wojciech Ziemia 29 czerwca 1992 r. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, s. 268.

¹³ Od 15 VIII 2012 r. parafią zarządzają księża z ordynariatu wojskowego (pierwszym proboszczem został ks. Grzegorz Przewrocki). Tamże, s. 277.

GÓRNE

ks. Wincenty Stanisław Zalewski (1982/1984 – 16 I 1995); ks. Adam Maciąg (zastępstwo: 15 V – 1 VII 1987); ks. Grzegorz Zwierzyński (16 I 1995 – 1 VII 2001); ks. Marek Duba (1 VII 2001 – 1 VII 2007); ks. Andrzej Żychowski (1 VII 2007 – 1 VIII 2015), ks. Krzysztof Kondratowicz (1 VIII 2015 –).

GRABNIK

ks. Stanisław Rogowski (1982 – 30 VI 2002); ks. Marek Janowski (1 VII 2002 – 1 VII 2008); ks. Stanisław Strękowski (1 VII 2008 – 1 VIII 2016); ks. Krzysztof Karski (1 VIII 2016 –).

GRABOWO

ks. Kazimierz Antoni Lewandowicz (1983 – 18 VIII 2016); ks. Tadeusz Kulesza (18 VIII 2016 –).

JAMINY

ks. Edward Cwalina (1971 – 15 VIII 2003); ks. Krzysztof Bronakowski (15 VIII 2003 –).

JANÓWKA

ks. Janusz Mroczkowski (1989 – 7 VIII 2003); ks. Wacław Izbicki (15 VIII 2003).

JELENIEWO

ks. Władysław Podeszwik (1982 – 23 XII 1995); ks. Tadeusz Antonowicz (23 XII 1995 – 18 VIII 2016); ks. Józef Majewski (18 VIII 2016 –).

JEŻE

ks. Gerard Paweł Śliwka (1987 – 30 VIII 1992); ks. Ryszard Edward Łąpieś (30 VIII 1992 – 30 X 1993); ks. Zbigniew Paliński (30 X 1993 – 1 IX 2013); ks. Jarosław Buchowiecki (1 IX 2013 –).

JUDZIKI

ks. Mieczysław Franciszek Banek (1991 – 23 VI 1993); ks. Czesław Król (23 VI 1993 – 1 VIII 2004), ks. Dariusz Jasiulewicz (administrator: 1 VIII 2004 – 5 VII 2005; proboszcz: 5 VII 2005 – 29 VI 2010); ks. Jarosław Stopko (29 VI 2010 – 15 VIII 2012); ks. Grzegorz Stankiewicz (15 VIII 2012 –).

KALETNIK

ks. Jan Wiktor Nadolny (1982 – 25 IX 1998); ks. Bernard Antonowicz (25 IX 1998 – 1 IX 2015); ks. Tomasz Lalak (1 IX 2015 –).

KALINOWO

ks. Kazimierz Antoni Włodarczyk (1982 – 30 III 1992); ks. Józef Majewski (administrator: 4 IV – 29 VI 1992); ks. Bogusław Józef Kossakowski (4 VII 1992 – 1 VII 1995); ks. Henryk Franciszek Kondraciuk (1 VII 1995 – 14 VIII 2010); ks. Albert Interewicz (14 VIII 2010 –).

KAMIONKI

ks. Wiesław Śliwczyński (1990 – 25 VIII 2000); ks. Marek Sewastynowicz (25 VIII 2000 – 1 VII 2002); ks. Henryk Dąbrowski (1 VII 2002 – 6 VIII 2010); ks. Andrzej Sienkiewicz (6 VIII 2010 –).

KAROLIN

ks. Tadeusz Antonowicz (1991 – 23 XII 1995); ks. Jerzy Ząbek (23 XII 1995 – 1 VIII 1998); ks. Stefan Karpiński (1 VIII 1998 – 1 VIII 2007); ks. Albert Interewicz (1 VIII 2007 – 14 VIII 2010); ks. Sławomir Remba (14 VIII 2010 –).

KLUSY

ks. Jacek Zatorski (1989 – 25 IV 1992); ks. Zygmunt Sędziak (administrator: 25 IV 1992 – 29 VI 1992); ks. Henryk Franciszek Kondraciuk (29 VI 1992 – 1 VII 1995); ks. Bogusław Józef Kossakowski (1 VII 1995 – 16 VIII 2014); ks. Dariusz Brozio (16 VIII 2014 –).

KOCIOLEK SZLACHECKI

ks. Bernard Antonowicz (1987 – 25 IX 1998); ks. Jan Wiktor Nadolny (25 IX 1998 – 1 X 2005); ks. Jan Chrapowicki (1 X 2005 –).

KOLNICA¹⁴

ks. Andrzej Jarząbek (rektor kościoła: 29 VI 1992 – 13 II 1995); ks. Czesław Bagan (rektor kościoła: 13 II 1995 – 1 VII 1995); ks. Jacek Wojciech Brzóska (rektor kościoła: 1 VII 1995 – 29 VI 1998; proboszcz: 29 VI 1998 – 15 VII 2008); ks. Arkadiusz Pietuszeński (15 VII 2008 – 24 VIII 2015); ks. Arkadiusz Orzeł (24 VIII 2015 –).

KOSEWO¹⁵

ks. Antoni Myśliwiec SDS (1990-1993), ks. Leszek Nowak SDS (1993-1994), ks. Marian Brzozowski SDS (1994-1996), ks. Antoni Zięba SDS (1996-1998); ks. Tadeusz Sołtys SDS (1998 – 1 VII 2002); ks. Artur Tomasz Śliwowski (1 VII 2002 – 1 VIII 2007); ks. Jarosław Salikowski (1 VIII 2007 –).

¹⁴ Samodzielny ośrodek duszpasterski powstał tu 29 VI 1992 r. Parafię erygowano dopiero 29 VI 1998 r. (bp Wojciech Ziemia). Zob. W. Guzewicz, *Nasza historia*, s. 65-72.

¹⁵ Z dniem 30 VI 2002 r. księża salwatorianie wycofali się z duszpasterstwa i przekazali parafię księżom diecezjalnym. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, s. 336-337.

KOWALE OLECKIE

ks. Władysław Urbanowicz (1985 – 1 VIII 2002); ks. Tomasz Mariusz Rożek (administrator: 1 – 25 VIII 2002); ks. Stanisław Krzysztof Włodarczyk (25 VIII 2002 – 18 VIII 2016); ks. Jan Adaszczyk (18 VIII 2016 –).

KRASNOPOL

ks. Albin Grajewski (1990 – 30 VI 2002); ks. Józef Majewski (1 VII 2002 – 18 VI 2016); ks. Witold Tadeusz Bączyk (18 VIII 2016 –).

KRASNYBÓR

ks. Wiesław Domitrz (1990 – 15 VIII 2012); ks. Maciej Maciejewski (15 VIII 2012 –).

KRUKLANKI

ks. Mieczysław Józef Śmiałek (1984 – 1 VII 2007); ks. Jerzy Fidura (1 VII 2007 – 6 VIII 2010); ks. Henryk Dąbrowski (6 VIII 2010 –).

KUMIELSK

ks. Franciszek Zdrodowski (1984 – 8 VI 2004); ks. Waldemar Sawicki (administrator: 1 VII 2004 – 1 VII 2005); ks. Tadeusz Edward Machaj (1 VII 2005 – 18 VIII 2016); ks. Andrzej Jarząbek (18 VIII 2016 –).

KUTY

ks. Franciszek Stosik (1979 – 30 VIII 1992); ks. Gerard Paweł Śliwka (30 VIII 1992 – 1 VIII 1998); ks. Jan Chrapowicki (1 VIII 1998 – 1 VII 2002); ks. Jan Kwiatkowski (1 VII 2002 – 1 VIII 2015); ks. Andrzej Żychowski (1 VIII 2015 –).

LIPSK

ks. Tadeusz Zajączkowski (1975 – 6 XI 1997); ks. Jerzy Dzieniszewski (administrator: 7 – 29 XI 1997); ks. Jerzy Lubak (29 XI 1997 –).

MIKASZÓWKA

ks. Antoni Bednarski (1985 – 13 II 1995); ks. Andrzej Jarząbek (13 II 1995 – 15 VIII 2003); ks. Mirosław Sylwester Mścichowski (15 VIII 2003 – 16 VIII 2011); ks. Andrzej Borkowski (16 VIII 2011 –).

MIKOŁAJKI – MATKI BOŻEJ RÓŻAŃCOWEJ

ks. Stanisław Bielawski (1975 – 22 II 1996); ks. Stanisław Gadomski (21 III 1996 – 1 VII 2004); ks. Jerzy Szorc (1 VII 2004 – 18 VIII 2016); ks. Tadeusz Edward Machaj (18 VIII 2016 –).

MIKOŁAJKI – ŚW. MIKOŁAJA

ks. Jarema Sykulski (1990 – 18 VIII 1993); ks. Stanisław Czaplicki (28 VIII 1993 – 5 III 1996); ks. Andrzej Bryg (9 III 1996 – 18 VIII 2016); ks. Marek Święch (18 VIII 2016 –).

MILKI

ks. Kazimierz Suchecki (1989 – 1 VIII 2000); ks. Wiesław Śliwczyński (25 VIII 2000 – 1 VIII 2014); ks. Marcei Ogar (1 VIII 2014 –).

MONKINIE

ks. Jan Kibis (1988 – 1 VIII 2014); ks. Jarosław Gosk (1 VIII 2014 –).

NOWA WIEŚ ELCKA

ks. Ryszard Grabowski (1991 – 1 VII 2002); ks. Krzysztof Brzostek (1 VII 2002 – 30 VII 2010); ks. Stanisław Józwiak (30 VII 2010 – 24 VIII 2013); ks. Andrzej Jaśko (24 VIII 2013 –).

OKARTOWO

ks. Jerzy Burzik (1984 – 8 VI 2004); ks. Dariusz Rogiński (8 VI 2004 – 1 VI 2009); ks. Marcin Nowik (1 VI 2009 –).

OLECKO – NMP KRÓLOWEJ POLSKI

ks. Edmund Szczepan Łagód (1987 – 6 VIII 2010); ks. Lech Norbert Janowicz (6 VIII 2010 –).

OLECKO – PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO

ks. Stanisław Tabaka (1989 – 3 VII 2006); ks. Marian Kazimierz Salamon (3 VII 2006 – 18 VIII 2016); ks. Andrzej Bryg (18 VIII 2016 –).

OLECKO – ŚWIĘTEJ RODZINY

ks. Jan Edmund Łapin (1990 – 1 VIII 1992); ks. Mieczysław Franciszek Banek (1 VIII 1992 – 1 VIII 2014); ks. Zdzisław Krzysztof Krupiński (1 VIII 2014 –).

OLECKO – WNIEBOWZIĘCIA NMP¹⁶

ks. Zdzisław Stanisław Grabowski (rektor samodzielnego ośrodka duszpasterskiego: 28 VI – 30 IX 1995); ks. Stanisław Tabaka (rektor samodzielnego ośrodka duszpaster-

¹⁶ Samodzielny Ośrodek Duszpasterski pw. Wniebowzięcia NMP w Lesku został formalnie utworzony przez biskupa elckiego 28 VI 1995 r. Trzy lata później (1 IX 1998) erygowana została tu parafia. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, s. 387.

skiego: 30 IX 1995 – 1 IX 1998; administrator: 1 IX 1998 – 14 VIII 2001); ks. Jarosław Sutula (14 VIII 2001 – 17 VIII 2006); k. Janusz Niedźwiecki (17 VIII 2006 – 1 V 2010); ks. Andrzej Żołnierowicz (1 V 2010 –).

OLSZEWO

ks. Zdzisław Kazimierz Lachowicz (1984 – 29 VI 1992); ks. Wacław Karawaj (29 VI 1992 – 27 VI 1994); ks. Marek Stanisław Gudan (27 VI 1994 – 1 X 1997); ks. Czesław Bagan (1 X 1997 – 15 IV 2000); ks. Marek Józef Fiut SDS (administrator: 15 IV 2000 – 25 VIII 2000); ks. Tadeusz Poteraj (25 VIII 2000 – 1 VII 2005); ks. Romuald Ciechowicz (1 VII 2005 – 30 VI 2014); Tadeusz Krzywiński (1 VII 2014 –).

ORŁOWO

ks. Ryszard Edward Łapieś (1989 – 30 VIII 1992); ks. Ireneusz Szymkiewicz (30 VIII 1992 – 1 VII 2005); ks. Andrzej Pieńkowski (1 VII 2005 – 30 VII 2010); ks. Paweł Piekarowicz (30 VII 2010 –).

ORZYSZ – MATKI BOŻEJ SZKAPLERZNEJ¹⁷

ks. Romuald Czajewski (1971 – 5 XII 1998; administrator: 6 XII 1998 – 25 VIII 2000); ks. Lech Gardocki (25 VIII 2000 –).

ORZYSZ – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA

ks. Romuald Czajewski (1971 – 14 VII 2003); ks. Janusz Warych (17 VII 2003 – 1 VIII 2016), ks. Stanisław Strękowski (1 VIII 2016 –).

PAWLÓWKA

ks. Edmund Burzyński (1987 – 1 X 1997); ks. Marek Stanisław Gudan (1 X 1997 – 1 VII 2007); ks. Andrzej Piotr Opanowski (1 VII 2007 –).

PISANICA

ks. Mirosław Andrzej Sorbaj (1991 – 1 VIII 2007); ks. Jarosław Antoni Mierzejewski (1 VIII 2007 – 16 VIII 2011); ks. Mirosław Sylwester Mścichowski (16 VIII 2011 –).

¹⁷ Po II wojnie światowej na potrzeby kultu katolickiego w Orzyszu został przejęty kościół poprotestancki (dziś kościół pw. Matki Bożej Szkaplerznej). Odtąd kaplica Serca Jezusowego stała się kościołem filialnym. Dopiero biskup ełcki W. Ziemia dekretem z dnia 5 XII 1998 r. przeprowadził podział administracyjny dotychczasowej parafii orzyskiej. Powstała wówczas parafia pw. Matki Bożej Szkaplerznej. Kościół filialny stał się świątynią parafialną parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Zob. W. Guzewicz, *Przeszłość i teraźniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padewskiego w Białej Piskiej*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2012, s. 55-74.

PISZ – MATKI BOŻEJ MIŁOSIERDZIA OSTROBRAMSKIEJ

ks. Zbigniew Bzdak (1990 – 1 VII 2008); ks. Andrzej Zienkiewicz (1 VII 2008 –).

PISZ – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSOWEGO¹⁸

ks. Zbigniew Bzdak (administrator: 6 XII 1998 – 16 V 2000); ks. Dariusz Drężek (16 V 2000 – 1 VIII 2010); ks. Jan Makowski (1 VIII 2010 –).

PISZ – ŚW. JANA CHRZCICIELA

ks. Stanisław Józef Kwarciański (1986 – 30 VII 2010); ks. Jan Karbowski (30 VII 2010 –).

PISZ – ŚW. JÓZEFA OBLUBIEŃCA NMP

ks. Jan Karbowski (1991 – 30 VII 2010); ks. Artur Gawrychowski (30 VII 2010 –).

POZEZDRZE

Ks. Zdzisław Mazur (1987 – 30 VIII 1992); ks. Franciszek Stosik (30 VIII 1992 – 15 VIII 2012); ks. Krzysztof Karbowski (15 VIII 2012 –).

PRAWDZISKA

ks. Józef Mieczysław Czajkowski (1989 – 6 VII 2000); ks. Kazimierz Mikołajczyk (6 VII 2000 – 6 II 2001); ks. Henryk Śmiarowski (30 VI 2001 – 1 VII 2005); ks. Edward Grabarek (1 VII 2005 – 26 VIII 2013); ks. Janusz Haraburda (26 VIII 2013 –).

PROSTKI

ks. Jerzy Henryk Szymerowski (1987 – 1 VII 1995); ks. Edward Sadkowski (24 VII 1995 – 30 VII 2010); ks. Waldemar Brodziak (30 VII 2010 – 1 VIII 2014); ks. Jacek Zatorski (1 VIII 2014 – 17 VII 2015); ks. Henryk Śmiarowski (24 VIII 2015 –).

PRUSKA

ks. Wacław Iżbicki (1989 – 15 VIII 2003); ks. Piotr Butrymowicz (15 VIII 2003 – 16 VIII 2011); ks. Jarosław Antoni Mierzejewski (16 VIII 2011 –).

PRZEROŚL

ks. Kazimierz Żelaźnicki (1985 – 26 VIII 1999); ks. Janusz Stanisław Chachulski (23 IX 1999 –).

¹⁸ Parafię pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piszcu erygował bp Wojciech Ziemia 6 XII 1998 r. Por. W. Guzewicz, R. Skawiński, *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Elk 2014.

PUŃSK

ks. Ignacy Dziermejko (1967 – 22 VI 1993); ks. Jan Jerzy Macek (22 VI 1993 – 15 IV 2000); ks. Czesław Bagan (15 IV 2000 –).

RACZKI

ks. Kazimierz Kaczorowski (1974 – 1 VII 2001); ks. Henryk Stanisław Polkowski (1 VII 2001 –).

RADZIEJE

ks. Aleksander Walczyk (1974 – 22 IV 1994); ks. Jerzy Kijowski (22 IV 1994 – 15 VII 2010); ks. Tomasz Lalak (15 VII 2010 – 1 IX 2015); ks. Bogdan Józef Brusiło (1 IX 2015 –).

RAJGRÓD

ks. Kazimierz Gacki (1986 – 26 X 1993); ks. Jerzy Kijowski (administrator: 26 X 1993 – 22 IV 1994); ks. Hieronim Mojżuk (22 IV 1994 –).

REGIELNICA¹⁹

ks. Andrzej Amielawski (24 VI 1994 – 12 XI 1995); ks. Tadeusz Herman (administrator: 12 XI 1994 – 1 VII 1995); ks. Antoni Sawicki (1 VII 1995 – 1 VIII 1998), ks. Władysław Łada (1 VIII 1998 – 22 VII 2006); ks. Robert Stanisław Leśniewski (administrator: 22 VII 2006 – 1 VIII 2007; proboszcz: 1 VIII 2007 –).

ROŻYŃSK WIELKI

ks. Edward Grabarek (1982 – 1 VII 2005); ks. Marek Waluś (1 VII 2005 –).

RUCIANE NIDA – MATKI BOŻEJ MIŁOSIERDZIA OSTROBRAMSKIEJ

ks. Stanisław Walerian Ławrynowicz (1 I 1990 –).

RUCIANE NIDA – TRÓJCY ŚWIĘTEJ

ks. Czesław Giza (1989 – 1 VII 2005); ks. Marek Święch (1 VII 2005 – 18 VIII 2016); ks. Jan Stanisław Ostrowski (18 VIII 2016 –).

RUTKA TARTAK

ks. Wacław Szymon Polowczyk (1985 – 21 VII 1993); ks. Stanisław Kukowski (21 VII 1993 – 15 VII 2010); ks. Jerzy Kijowski (15 VII 2010 – 4 IX 2012); ks. Jacek Marek

¹⁹ Parafię w Regielnicy erygował bp Wojciech Ziemia 24 VI 1994 r. Zob. W. Guzewicz, *Kościół i parafia ziemi elckiej*, s. 141-143.

Nogowski (administrator: 4 – 16 IX 2012); ks. Ireneusz Czyżewski (administrator: 16 IX 2012 – 1 VII 2014; proboszcz: 1 VII 2014 –).

RYDZEWO – ŚW. ANDRZEJA BOBOLI

ks. Alfons Karpiesiuk (1982 – 1 VII 2016); ks. Sławomir Kudrawiec (1 VII 2016 –).

RYDZEWO – ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I MĘCZENNIKA

ks. Lech Gardocki (1990 – 25 VIII 2000); ks. Artur Gawrychowski (25 VIII 2000 – 30 VII 2010); ks. Andrzej Pieńkowski (30 VII 2010 –).

RYGAŁÓWKA

ks. Henryk Stanisław Polkowski (1990 – 1 VII 2001); ks. Grzegorz Zwierzyński (1 VII 2001 –).

SEJNY

ks. Stanisław Rogowski (1964 – 30 X 1993); ks. Artur Gawrychowski (administrator: 21 – 26 X 1993); ks. Kazimierz Gacki (administrator: 30 X – 20 XII 1993; proboszcz: 20 XII 1993 – 1 VII 2008); ks. Zbigniew Bzdak (1 VII 2008 –).

SKARŻYN

ks. Aleksander Korczak (1988 – 15 VII 2008); ks. Dariusz Doliwa (administrator: 15 VII 2008 –).

SMOLANY²⁰

ks. Edward Ruszel OMI (1990 – 1 VII 1992); ks. Piotr Paweł Wójcik OMI (1 VII 1992 – 1 VII 1995); ks. Edward Anuszkiewicz (administrator: 1 VII – 23 XII 1995); ks. Jacek Chałko (23 XII 1995 – 1 IX 2005); ks. Andrzej Piotr Opanowski (administrator: 1 IX 2005 – 1 VII 2007); ks. Wojciech Jacek Stokłosa (1 VII 2007 –).

SMOLNIKI

ks. Stanisław Gadomski (1988 – 21 III 1996); ks. Ryszard Edward Łąpieś (21 III 1996 – 25 VIII 2009); ks. Jacek Chałko (administrator: 25 VIII 2009 –).

STARE JUCHY

ks. Edward Burczyk (1965 – 30 VI 2005); ks. Jan Adaszczyk (1 VII 2005 – 18 VIII 2016); ks. Stanisław Krzysztof Włodarczyk (18 VIII 2016 –).

²⁰ Do 1 VII 1995 r. parafię w Smolanach prowadzili księża oblaci. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, s. 482-483.

STERŁAWKI WIELKIE

ks. Adolf Jan Jaszczyk (1960 – 1 I 1995); ks. Wincenty Stanisław Zalewski (16 I 1995 – 1 VIII 2015); ks. Jan Kwiatkowski (1 VIII 2015 –).

STUDZIENICZNA

ks. Jerzy Lubak (1990 – 29 XI 1997); ks. Zygmunt Kopiczko (29 XI 1997 – 1 V 2010); ks. Wojciech Jabłoński (1 V 2010 – 24 VIII 2015); ks. Arkadiusz Pietuszewski (24 VIII 2015 –).

SUWAŁKI – BŁ. ANIELI SALAWY²¹

ks. Henryk Mańczuk (29 VI 1992 – 8 VII 2000); ks. Szymon Mirosław Klimaszewski (29 VII 2000 –).

SUWAŁKI – CHRYSTUSA KRÓLA²²

ks. Krzysztof Kaczyński (rektor ośrodka duszpasterskiego 1990 – 29 VI 1992; proboszcz: 29 VI 1992 –).

SUWAŁKI – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA²³

ks. Jerzy Jan Zawadzki (29 VI 1992 – 23 IV 2007); ks. Jarema Sykulski (administrator: 27 IV 2007 – 1 XI 2008; proboszcz: 1 XI 2008 –).

SUWAŁKI – ŚW. ALEKSANDRA

ks. Przemysław Kazimierz Rogowski (1986 – 1 VII 2000); ks. Ryszard Gwiazdowski (1 VII 2000 – 16 VIII 2011); ks. Kazimierz Gryboś (16 VIII 2011 –).

²¹ Parafię erygował bp Wojciech Ziemia 29 VI 1998 r. Zob. W. Guzewicz, *Nasza historia*, s. 41-49.

²² W maju 1990 r., po opuszczeniu terenu przez wojsko, plac wojskowy wraz z kaplicą został przekazany proboszczowi nowej parafii – księdzu Krzysztofowi Kaczyńskiemu. Dnia 1 lipca 1990 roku został poświęcony i wmurowany przez księdza prałata Tadeusza Śliwowskiego kamień węgielny. Tego samego dnia o godz. 11⁰⁰ została odprawiona pierwsza Msza Święta. Podczas Mszy Św. został odczytany dekret bpa Juliusza Paetza o utworzeniu ośrodka duszpasterskiego pw. Chrystusa Króla, który został wyłoniony z terenów dwóch suwalskich parafii – pw. Św. Aleksandra i p.w. Matki Bożej Miłosierdzia. Po dwóch latach, kiedy bullą Papieża Jana Pawła II została erygowana nowa diecezja ze stolicą w Elku, jej ordynariusz – bp Wojciech Ziemia – postanowił erygować parafię Chrystusa Króla w granicach dawnego ośrodka duszpasterskiego. Tenże, *Nasze korzenie*, s. 33-39.

²³ Parafia powstała na mocy dekretu bpa Wojciecha Ziembę 29 czerwca 1992 r. Tamże, s. 43-51.

SUWAŁKI – ŚW. BRATA ALBERTA²⁴

ks. Tadeusz Rynkiewicz (2 VIII 1992 – 25 VIII 2001); ks. Władysław Kleczkowski (25 VIII 2001 – 18 VIII 2016); ks. Tadeusz Antonowicz (18 VIII 2016 –).

SUWAŁKI – ŚW. KAZIMIERZA KRÓLEWICZA²⁵

ks. Lech Łuba (organizacja samodzielnego ośrodka duszpasterskiego 1990 – 29 VI 1992; proboszcz 29 VI 1992 –).

SUWAŁKI – ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I MĘCZENNIKA²⁶

ks. Zdzisław Krzysztof Krupiński (rektor kościoła: 23 IV – 12 IX 1999; proboszcz: 12 IX 1999 – 1 VIII 2014); ks. Wiesław Śliwczyński (1 VIII 2014 –).

SUWAŁKI – ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

ks. Władysław Świątek (1966/1979 – 25 VIII 2001); ks. Tadeusz Rynkiewicz (25 VIII 2001 –).

SZAREJKI

ks. Piotr Mikłusz (1990 – 28 VIII 1999); ks. Marcei Ogar (28 VIII 1999 – 17 II 2009); ks. Marek Sewastynowicz (12 II 2009 – 1 VIII 2011); ks. Henryk Śmiarowski (1 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Krzysztof Wiśniewski (24 VIII 2015 –).

SZCZECINKI

ks. Jerzy Kijowski (1990 – 26 X 1993); ks. Ryszard Edward Łąpieś (30 X 1993 – 30 IX 1995); ks. Zdzisław Stanisław Grabowski (30 IX 1995 – 1 VII 1998); ks. Jarosław Szczepan Pierzgalski (1 VII 1998 – 25 VIII 2001); ks. Jerzy Galiński (25 VIII 2001 – 1 VII 2006); ks. Dariusz Smoleński (administrator: 1 VII 2006 – 1 VII 2007; proboszcz: 1 VII 2007 – 5 VII 2011); ks. Janusz Niedźwiecki (5 VII – 16 XI 2011); ks. Tomasz Gajda (16 XI 2011 –).

SZCZEPKI

ks. Jan Ołdak (1978 – 1 X 1997); ks. Edmund Burzyński (1 X 1997 – 12 VIII 1999); ks. Kazimierz Żelaźnicki (26 VIII 1999 – 14 XI 2005); ks. Henryk Śmiarowski (administrator: 16 XI 2005 – 20 VI 2006); ks. Mieczysław Załuska (1 VII 2006 –).

²⁴ Parafię erygował bp Wojciech Ziemia 2 VIII 1992 r. Wyloniona została z części parafii pw. Chrystusa Króla w Suwałkach i z części parafii wigierskiej. Tamże, s. 67- 71.

²⁵ Parafię erygował bp Wojciech Ziemia 29 VI 1992 r. Tamże, s. 75-83.

²⁶ Parafia powstała 12 września 1999 r. i została wydzielona w znacznej części z terytorium parafii pw. św. Aleksandra i częściowo z parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz parafii pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Suwałkach. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, s. 528.

SZTABIN

ks. Mieczysław Załuska (1990 – 1 VII 2006); ks. Jerzy Galiński (1 VII 2006 –).

ŚWIĘTAJNO

ks. Marian Szczęsny (1991 – 1 IX 1992); ks. Andrzej Zienkiewicz (1 IX 1992 – 1 VIII 1999); ks. Marek Janowski (administrator: 1 – 28 VIII 1999); ks. Piotr Mikłusz (28 VIII 1999 – 1 XII 2002); ks. Antoni Sawicki (1 XII 2002 – 1 VII 2005); ks. Wojciech Jabłoński (1 VII 2005 – 1 V 2010); ks. Janusz Niedźwiecki (1 V 2010 – 5 VII 2011); ks. Dariusz Smoleński (5 VII 2011 – 1 VII 2014); ks. Romuald Ciechowicz (1 VII 2014 –).

TUROŚL

ks. Mieczysław Pykało (1969 – 1 VII 2001); ks. Jerzy Ząbek (1 VII 2001 – 1 VII 2008); ks. Tomasz Orłowski (1 VII 2008 –).

UKTA

ks. Henryk Frączkowski (1984 – 1 IX 2007); ks. Waldemar Sawicki (1 IX 2007 –).

UŻRANKI²⁷

ks. Józef Stachoń SDS (1990 – 30 VI 2002); ks. Marek Sewastynowicz (administrator: 1 VII 2002 – 1 VII 2003; proboszcz: 1 VII 2003 – 17 II 2009); ks. Kazimierz Mikołajczyk (17 II – 8 III 2009); ks. Tadeusz Poteraj (8 III 2009 – 29 X 2013); ks. Roland Waluś (administrator: 29 X 2013 – 1 VII 2014; proboszcz: 1 VII 2014 – 18 VIII 2016); ks. Wojciech Kuprewicz (18 VIII 2016 –).

WĘGIELSZTYN

ks. Jerzy Katola (1 I 1992 – 1 VII 2005); ks. Ireneusz Szymkiewicz (1 VII 2005 – 28 IV 2008); ks. Henryk Śmiarowski (administrator: 15 X 2007 – 15 VII 2008); ks. Aleksander Korczak (15 VII 2008 – 1 VIII 2014); ks. Zbigniew Chmielewski (1 VIII 2014 –).

WĘGORZEWO – ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

ks. Józef Pietruszka (1968 – 31 VII 2002); ks. Maciej Maciejewski (1 VIII 2002 – 15 VIII 2012); ks. Klemens Janusz Litwin (15 VIII 2012 –).

WIARTEL²⁸

ks. Stanisław Józef Kwarciański (administrator: 3 VII 1998 – 29 VI 1999); ks. Jan Makowski (29 VI 1999 – 1 VII 2002); ks. Władysław Napiórkowski (1 VII 2002 – 9 VIII

²⁷ Z dniem 30 VI 2002 r. księża salwatorianie wycofali się z duszpasterstwa i przekazali parafię księżom diecezjalnym. Tamże, s. 554.

²⁸ Parafia w Wiartlu została erygowana 3 VII 1998 r. Zob. W. Guzewicz, R. Skawiński, *Pisz i okolice*, s. 83-89.

2003); ks. Jarosław Baluta (9 VIII 2003 – 1 VII 2007); ks. Andrzej Borkowski (1 VII 2007 – 16 VIII 2011); ks. Arkadiusz Brozio (16 VIII 2011 –).

WIELICZKI

ks. Zdzisław Stanisław Grabowski (1990 – 1 VII 1995); ks. Marek Święch (1 VII 1995 – 1 VII 2005); ks. Antoni Sawicki (1 VII 2005 –).

WIGRY

ks. Zygmunt Bialuk (1987 – 1 VIII 2007); ks. Artur Tomasz Śliwowski (1 VIII 2007 – 21 II 2009); ks. Henryk Śmiarowski (1 III – 30 V 2009); ks. Dariusz Rogiński (1 VI 2009 –).

WIŚNIOWO ELCKIE

ks. Zdzisław Franciszek Świniarski (1968 – 7 VII 2001); ks. Dariusz Smoleński (administrator: 7 VII – 25 IX 2001); ks. Waldemar Brodziak (25 IX 2001 – 30 VII 2010); ks. Krzysztof Brzostek (30 VII 2010 –).

WIŻAJNY

ks. Józef Drażba (1990 – 13 II 1995); ks. Antoni Bednarski (administrator: 13 II 1995 – 27 IV 1995; proboszcz: 27 IV 1995 – 1 VII 2008); ks. Antoni Bałtrusiewicz (1 VII 2008 – 16 VIII 2011); ks. Ryszard Gwiazdowski (16 VIII 2011 –).

WOŹNICE

ks. Janusz Stanisław Chachulski (1988 – 23 IX 1999); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (23 IX 1999 – 21 XI 2011); ks. Dariusz Jasiulewicz (21 XI 2011 – 18 VIII 2016); ks. Roland Waluś (18 VIII 2016 –).

WYDMINY

ks. Stanisław Antoni Nowak (1976 – 1 VII 2002); ks. Ryszard Grabowski (1 VII 2002 –).

ZELKI

ks. Stanisław Kowalski (1971 – 30 VI 2010); ks. Krzysztof Mulewski (1 VII 2010 –).

ŻABIN

ks. Jerzy Ząbek (1981 – 23 XII 1995); ks. Zbigniew Łobaczewski (23 XII 1995 – 25 VIII 2000); ks. Andrzej Domański (25 VIII 2000 –).

ŻARNOWO²⁹

ks. Józef Majewski (rektor samodzielnego ośrodka duszpasterskiego: 1 VII 1995 – 29 VI 1998; proboszcz: 29 VI 1998 – 1 VII 2002); ks. Jan Makowski (1 VII 2002 – 1 VI 2004); ks. Stefan Dmoch (1 VI 2004 – 1 VIII 2011); ks. Dariusz Drężek (1 VIII 2011 – 1 III 2012); ks. Arkadiusz Orzeł (1 III 2012 – 24 VIII 2015); ks. Dariusz Drężek (24 VIII 2015 –).

ŻYLINY

ks. Witold Górski (1990 – 1 VII 1993); ks. Antoni Bałtrusiewicz (1 VII 1993 – 12 VII 1999); ks. Jan Adaszczyk (12 VII 1999 – 1 VII 2005); ks. Krzysztof Żbikowski (administrator: 1 VII 2005 – 1 VII 2007; proboszcz: 1 VII 2007 –).

ŻYTKIEJMY

ks. Wiesław Jan Bednaruk (1983 – 27 VI 1994); ks. Wacław Karawaj (27 VI 1994 – 30 VI 1995); ks. Mirosław Sylwester Mścichowski (30 VI 1995 – 1 VII 2002); ks. Jan Chrapowicki (1 VII 2002 – 1 VIII 2004); ks. Czesław Król (1 VIII 2004 – 17 II 2009); ks. Marcei Ogar (17 II 2009 – 1 VIII 2014); ks. Aleksander Korczak (1 VIII 2014 –).

ADMINISTRATIVE CHANGES OF PARISH PRIESTS IN THE DIOCESE OF ELK IN THE YEARS 1992-2017

Summary

The article discusses the administrative changes concerning parish priests in the diocese of Elk in the years 1992-2017, ie in the first 25 years of its functioning. The information gathered included nearly half a thousand names of priests and 150 parishes. The proposed changes only included parishes led by diocesan priests.

Key words: administration, the diocese of Elk, parish priests.

²⁹ Najpierw w Żarnowie powstał samodzielny ośrodek duszpasterski (30 VI 1995), parafię erygowano dopiero 15 VI 1998 r. Zob. W. Guzewicz, *Nasza historia*, s. 73-80.

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

ZMIANY ADMINISTRACYJNE W DIECEZJI ELCKIEJ W LATACH 1992-2017. STANOWISKA WIKARIUSZY

W artykule zostaną przedstawione zmiany administracyjne w diecezji elckiej w odniesieniu do stanowisk wikariuszy w latach 1992-2017, tj. w pierwszym 25-leciu funkcjonowania tej diecezji. Do tej pory problematyka ta nie budziła zainteresowania wśród badaczy. Podstawę do opracowania stanowiły „Kroniki Urzędowe Diecezji Elckiej” z lat 1992-2017, w których zamieszczano zwykle informacje na temat translokacji poszczególnych kapłanów. Uzupełnieniem informacji w kronikach (nie wszystkie bowiem dane zgadzały się ze stanem rzeczywistym lub niektórych przenosin w ogóle nie podawano) były akta osobowe poszczególnych księży zgromadzone w Archiwum Diecezji Elckiej. W tym miejscu autor wyraża podziękowanie za pomoc w uzupełnianiu tych danych ks. dr. Dariuszowi Zalewskiemu. Archiwum to jest jeszcze nieudostępniane ze względu na bieżący charakter zbiorów i ochronę danych osobowych. Podziękowania należą się także klerikom Wyższego Seminarium Duchownego w Elku, którzy w ramach ćwiczeń z historii Kościoła pomogli autorowi stworzyć informacje zawarte w kronikach.

Opracowanie dotyczy wyłącznie parafii prowadzonych przez księży diecezjalnych (nie uwzględniono zatem parafii prowadzonych przez zakonników). Tam, gdzie na przestrzeni 25 lat parafie zmieniały swoich zarządzających, uwzględniono zarówno księży diecezjalnych, jak i zakonnych. Nietypową sytuację pod względem administracyjnym odnajdziemy w parafii pw. Ducha Świętego Pocieszyciela w Giżycku. Od 15 sierpnia 2012 r. parafią zarządzają księża z ordynariatu wojskowego, jednakże wikariuszami pozostają nadal księża diecezjalni. W wykazie umieszczono wikariuszy, którzy faktycznie objęli stanowiska, nie zaś tych, którzy zostali wprawdzie mianowani, ale dekrety te wycofano (anulowano) lub kandydaci nie objęli powierzonych stanowisk (np. ks. Roman Cichocki 29 VI 1993 r. miał objąć wikariat w Wiżajnach, ale go nie

* ks. prof. zw. dr hab. Wojciech Guzewicz – dziekan Wydziału Studiów Technicznych i Społecznych UWM w Elku; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

objął, ponieważ przeszedł do archidiecezji warmińskiej i od 1 VII 1993 r. został proboszczem w Kłębowie). W pracy z reguły nie uwzględniano zastępstw urlopowych czy zdrowotnych, mających charakter krótkotrwały.

I jeszcze jedna uwaga, a zarazem usprawiedliwienie. Niniejsze zestawienie, mimo korzystania z wielu źródeł (także opracowanej przez autora komputerowej bazy danych), nie jest z pewnością wolne od nieścisłości. Nielatwo bowiem ustalić wszystkie zmiany na przestrzeni 25 lat, tym bardziej, iż podstawowe źródła, czyli Akta Osobowe oraz „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” różnią się między sobą niekiedy bardzo znacząco, np. w *Kronikach* ks. Jacek Uchan pod datą 24 VI 2003 r. został przedstawiony jako zwolniony ze stanowiska wikariusza parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Elku i mianowany wikariuszem parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Augustowie (faktycznie objął stanowisko wikariusza parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Augustowie), a ks. Arturowi Wyrzykowski przypisano w 2011 roku parafię św. Piotra i Pawła w Suwałkach (tymczasem został on wikariuszem w parafii pw. bł. Anieli Salawy w Suwałkach). Dodatkowe dopracowanie dat oraz translokacji wymagałoby powtarzania wielu kwerend i uściślenia informacji, ale też nie zawsze spowodowałyby to pozytywny skutek, więc często z tego rezygnowano. Może też zdarzyć się, iż jakąś nominację pominięto, ale wynika to raczej z braku źródeł niż zaniedbań autora. Warto też dodać, iż zgromadzone informacje dotyczą prawie pół tysiąca kapłanów. Jeżeli więc zostaną dostrzeżone błędy i niedociągnięcia, będę bardzo wdzięczny za ich wskazanie; wszystkie uwagi zostaną uwzględnione w planowanym w najbliższym czasie wydaniu książkowym.

AUGUSTÓW – MATKI BOŻEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ

ks. Jan Skorupski (1989 – 29 VI 1992); ks. Stanisław Czaplicki (1990 – 28 VIII 1993); ks. Jerzy Galiński (1 VII 1992 – 24 VI 1996); ks. Jarosław Baluta (1 IX 1993 – 28 VI 1997); ks. Dariusz Rogiński (29 VI 1996 – 25 VIII 2001); ks. Tomasz Lalak (28 VI 1997 – 1 VII 2002); ks. Tomasz Gajda (25 VIII 2001 – 15 VI 2003); ks. Ireneusz Czyżewski (1 VII 2002 – 25 VIII 2008); ks. Jacek Uchan (24 VI 2003 – 25 VI 2004); ks. Karol Sołowski (25 VI 2004 – 25 VI 2007); ks. Mariusz Tomasz Niedziałkowski (30 VI 2007 – 25 VIII 2009); ks. Łukasz Różycki (25 VIII 2008 – 25 VIII 2012); ks. Bogdan Chmielewski (25 VIII 2009 – 24 VIII 2011); ks. Tomasz Lewoc (pomoc duszpasterska: 30 VI – 23 VIII 2012; wikariusz: 24 VIII 2012 – 24 VIII 2013); ks. Przemysław Milewski (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Emil Raczkowski (24 VIII 2013 – 25 VIII 2016); ks. Łukasz Kaczmarek (25 VIII 2016 –); ks. Przemysław Jermak (25 VIII 2016 –).

AUGUSTÓW – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSOWEGO

ks. Witold Tadeusz Bączyk (1991 – 18 VIII 1993); ks. Stanisław Wroński (1991 – 2 X 1994); ks. Jacek Chałko (1 II 1992 – 1 VII 1992); ks. Józef Majewski (8 II – 4 IV 1992 oraz 2 VIII 1992 – 1 VII 1995); ks. Andrzej Jarząbek (29 VI 1992 – 1 XII 1993);

ks. Jacek Wojciech Brzóska (18 VIII 1993 – 1 VII 1995); ks. Dariusz Smoleński (27 VIII 1994 – 19 VI 1995); ks. Sławomir Kazimierz Szelański (1 VII 1995 – 24 VI 1996); ks. Wojciech Jabłoński (21 VIII 1995 – 29 VI 1999); ks. Mirosław Wachowski (29 VI 1996 – 13 X 1997); ks. Jarosław Stopko (20 X 1997 – 29 VI 1999); ks. Bogdan Józef Brusilo (pomoc duszpasterska: 10 IV – 29 VI 1999; wikariusz: 29 VI 1999 – 19 VI 2000); ks. Waldemar Sawicki (29 VI 1999 – 16 III 2004); ks. Waldemar Brodziak (1 VII 1999 – 25 VIII 2000); ks. Wojciech Jacek Stokłosa (24 VI 2000 – 1 VII 2005); ks. Tomasz Kopiczko (25 VI 2004 – 1 VII 2005); ks. Radosław Grzegorz Góralski (1 VII 2005 – 30 VI 2007); ks. Piotr Przemielewski (1 VII 2005 – 10 III 2007); ks. Zbigniew Chmielewski (3 II 2007 – 24 VII 2011); ks. Krzysztof Krasnobajew (30 VI 2007 – 24 VIII 2011); ks. Wiesław Górski (30 VI 2007 –); ks. Krzysztof Wiśniewski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2014); ks. Krzysztof Zubrzycki (24 VIII 2011 – 23 VI 2014); ks. Adam Kolbusz (24 VIII 2014 – 8 II 2016); ks. Marcin Mackiewicz (24 VIII 2014 –); ks. Marcin Nowalski (8 II 2016 –).

AUGUSTÓW – ŚW. JANA CHRZCIELA

ks. Jan Makowski (1 II 1992 – 19 VI 1993); ks. Janusz Warych (1 VII 1993 – 28 VI 1997); ks. Arkadiusz Pietuszeński (28 VI 1997 – 25 VIII 2002); ks. Jarosław Gosk (30 VI 2001 – 3 VII 2003); ks. Tomasz Mariusz Rożek (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Janusz Niedźwiecki (1 VII 2003 – 17 VIII 2006); ks. Arkadiusz Leczkowski (22 VI 2004 – 30 VI 2007); ks. Wojciech Kuprewicz (26 VI 2006 – 25 VIII 2010); ks. Sylwester Rędziński (30 VI 2007 – 9 IX 2009); ks. Marcin Mackiewicz (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Przemysław Przekop (25 VIII 2010 – 24 VIII 2014); ks. Sławomir Hońko (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Robert Wielgat (24 VIII 2014 – 25 VIII 2016); ks. Piotr Mozyro (24 VIII 2015 –); ks. Karol Nowikowski (25 VIII 2016 –).

AUGUSTÓW – ŚWIĘTEJ RODZINY

ks. Waldemar Brodziak (29 VI 1999 – 1 VII 1999); ks. Andrzej Żołnierowicz (25 VIII 2000 – 25 VIII 2002); ks. Grzegorz Stankiewicz (25 VIII 2002 – 1 VII 2005); ks. Adam Konopko (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Grzegorz Kunko (25 VIII 2008 – 24 VIII 2012); ks. Marcin Jakubowski (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Maksymilian Barwikowski (25 VIII 2016 –).

BAKAŁARZEWO

ks. Antoni Sawicki (1990 – 29 VI 1992); ks. Antoni Markowski MAfr (3 VIII – 22 XI 1993); ks. Zbigniew Łobaczewski (3 VI 1994 – 16 I 1995); ks. Andrzej Amielawski (16 I 1995 – 22 XII 1998); ks. Tadeusz Poteraj (10 X 1999 – 25 VIII 2000); ks. Cezary Arkadiusz Rozmus (1 IX 2002 – 25 VI 2004); ks. Andrzej Sienkiewicz (25 VI 2004 – 26 VI 2006); ks. Konrad Klepacki (25 VI 2006 – 25 VIII 2010); ks. Michał Hańczyc (25 VIII 2010 – 24 VIII 2014); ks. Bogdan Józef Brusilo (24 VIII 2014 – 1 IX 2015); ks. Przemysław Michałak (24 VIII 2015 –).

BANIE MAZURSKIE

ks. Tadeusz Poteraj (29 VI 1992 – 18 VIII 1993); ks. Piotr Jarosław Łuński (18 VIII 1993 – 27 VIII 1994); ks. Tomasz Daukszewicz (27 VIII 1994 – 1 VII 1995); ks. To-

masz Lalak (1 VII 1995 – 28 VI 1997); ks. Andrzej Domański (28 VI 1997 – 1 IV 2000); ks. Janusz Haraburda (pomoc duszpasterska: 10 VI – 25 VIII 2000; wikariusz: 25 VIII 2000 – 30 VI 2001); ks. Jarosław Stopko (25 VIII 2001 – 1 VII 2002); ks. Andrzej Żołnierowicz (25 VIII 2002 – 24 VI 2003); ks. Krzysztof Wiśniewski (24 VI 2003 – 27 I 2006); ks. Andrzej Sienkiewicz (26 VI 2006 – 25 VIII 2008); ks. Tomasz Mariusz Rożek (25 VIII 2008 – 24 VIII 2012); ks. Krzysztof Kondratowicz (24 VIII 2012 – 1 VIII 2015); ks. Wojciech Kuprewicz (24 VIII 2015 – 18 VIII 2016); ks. Cezary Dziekanowski (25 VIII 2016 –).

BARGŁÓW KOŚCIELNY

ks. Tadeusz Poteraj (1989 – 29 VI 1992); ks. Kazimierz Mikołajczyk (1990 – 29 VI 1992); ks. Zdzisław Krzysztof Krupiński (29 VI 1992 – 23 VIII 1997); ks. Jarosław Gosk (1 VIII 1996 – 30 VI 2001); ks. Marek Wróblewski (23 VIII 1997 – 28 VIII 1998); ks. Tadeusz Baranowski (27 VI 1998 – 31 III 1999); ks. Adam Kolbusz (pomoc duszpasterska: 19 IV – 26 VI 1999; wikariusz: 29 VI 1999 – 24 VI 2003); ks. Janusz Haraburda (30 VI 2001 – 4 II 2004); ks. Wojciech Kuprewicz (24 VI 2003 – 25 VI 2004); ks. Tomasz Sikorski (4 II 2004 – 25 VIII 2008); ks. Radosław Jan Rybarski (25 VII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Rafał Wierciszewski (1 VII 2010 – 1 XI 2012); ks. Karol Sokołowski (2 XI 2012 – 24 VIII 2015); ks. Radosław Grzegorz Góralski (24 VIII 2015 – 8 II 2016); ks. Adam Kolbusz (8 II 2016 –).

BIAŁA PISKA

ks. Czesław Król (1990 – 29 VI 1992); ks. Marek Wróblewski (29 VI 1992 – 3 VI 1994); ks. Wojciech Guzewicz (3 VI 1994 – 24 VIII 1996); ks. Tadeusz Kulesza (24 VI 1996 – 1 VII 2002); ks. Kazimierz Mikołajczyk (24 VIII 1996 – 6 VII 2000); ks. Marek Waluś (25 VIII 2000 – 24 VI 2003); ks. Paweł Zajko (1 VII 2002 – 1 VII 2005); ks. Mariusz Graszak (3 VII 2003 – 26 VI 2006); ks. Sławomir Cimochoński (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Tomasz Zawadzki (24 VI 2006 – 31 X 2006); ks. Jacek Chałko (23 IX 2006 – 25 VIII 2009); ks. Dariusz Łoboda (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Michał Tokarzewski (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Roland Waluś (24 VIII 2011 – 24 VII 2013); ks. Karol Czaplicki (4 VIII 2012 – 24 VIII 2013); ks. Szymon Sobolewski (24 VIII 2013 – 24 VIII 2014); ks. Wojciech Kuprewicz (24 VIII 2013 – 24 VIII 2014); ks. Wojciech Pojawa (24 VIII 2014 –); ks. Marek Barszczewski (24 VIII 2014 –).

CICHY

ks. Marceli Ogar (27 VI 1998 – 28 VIII 1999).

ELK – CHRYSTUSA KRÓLA

ks. Piotr Wszelaki (1991 – 1 VII 1992); ks. Marek Sewastynowicz (1 VII 1992 – 18 VIII 1993); ks. Antoni Jucewicz SVD (23 VI 1993 – 30 VI 1995); ks. Adam Łosiewski (18 VIII 1993 – 1 X 1997); ks. Tomasz Daukszewicz (1 VII 1995 – 27 VI 1998); ks. Waldemar Brodziak (1 X 1997 – 29 VI 1999); ks. Grzegorz Stankiewicz (15 VI 1998 – 1 VII 2002); ks. Arkadiusz Paciorko (27 VI 1998 – 25 VIII 2000); ks. Mariusz

Sztok (25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Andrzej Stokłosa (25 VIII 2001 – 1 VII 2002); ks. Zbigniew Chmielewski (1 VII 2002 – 1 XII 2002); ks. Janusz Warych (1 XII 2002 – 17 VII 2003); ks. Radosław Kwarciński (3 VII 2003 – 26 VI 2006); ks. Bogdan Kulik (1 VII 2005 – 9 VI 2008); ks. Grzegorz Kunko (26 VI 2006 – 25 VIII 2008); ks. Tomasz Sikorski (25 VIII 2008 – 24 VIII 2012); ks. Łukasz Kordowski (25 VIII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Dariusz Konopko (25 VIII 2010 – 24 VIII 2014); ks. Maciej Cieślukowski (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Kamil Jasiński (24 VIII 2014 – 24 VIII 2015); ks. Jacek Łukaszewicz (24 VIII 2015 – 25 VIII 2016); ks. Robert Galicki (25 VIII 2016 –); ks. Paweł Zaskowski (25 VIII 2016 –).

ELK – DUCHA ŚWIĘTEGO

ks. Krzysztof Brzostek (3 X 1992 – 24 VI 1996); ks. Romuald Ciechowicz (1 VII 1993 – 23 VIII 1997); ks. Henryk Śmiarowski (24 VI 1996 – 27 VI 1998); ks. Dariusz Jasiulewicz (23 VIII 1997 – 1 VII 2002); ks. Dariusz Doliwa (27 VI 1998 – 25 VIII 2000); ks. Tomasz Daukszewicz (25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Krzysztof Mulewski (25 VIII 2001 – 1 VII 2005); ks. Mirosław Baranowski (25 VIII 2002 – 1 VII 2005); ks. Paweł Zajko (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Sławomir Remba (1 VII 2005 – 25 VIII 2009); ks. Ireneusz Czyżewski (25 VIII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Jarosław Stopko (25 VIII 2009 – 29 VI 2010); ks. Cezary Dziekanowski (25 VIII 2010 – 1 XI 2011); ks. Maciej Mackiewicz (25 VIII 2010 –); ks. Zbigniew Chmielewski (1 XI 2011 – 1 VIII 2014); ks. Szymon Sobolewski (24 VIII 2014 – 25 VIII 2016); ks. Paweł Markowski (25 VIII – 24 X 2016); ks. Emil Raczkowski (7 XI 2016 –).

ELK – NMP KRÓLOWEJ APOSTOŁÓW

ks. Stanisław Józwiak (29 VI 1992 – 27 VI 1994); ks. Tadeusz Edward Machaj (18 VI 1994 – 29 VI 1999); ks. Wojciech Jabłoński (18 VI 1994 – 21 VIII 1995); ks. Piotr Jarosław Łuński (21 VIII 1995 – 23 VIII 1997); ks. Piotr Butrymowicz (23 VIII 1997 – 15 VIII 2003); ks. Romuald Ciechowicz (29 VI 1999 – 30 VI 2001); ks. Jarosław Antoni Mierzejewski (30 VI 2001 – 13 IV 2002); ks. Krzysztof Karbowski (1 VII 2002 – 25 VI 2004); ks. Szymon Sobolewski (3 VII 2003 – 1 VII 2005); ks. Krzysztof Zubrzycki (25 VI 2004 – 26 VI 2006); ks. Michał Stankiewicz (1 VII 2005 – 30 VI 2007); ks. Tomasz Mariusz Rożek (26 VI 2006 – 25 VIII 2008); ks. Jarosław Buchowiecki (1 VIII 2007 – 16 VI 2010); ks. Adam Konopko (25 VIII 2008 – 24 VIII 2012); ks. Tomasz Kopiczko (25 VIII 2010 – 1 VIII 2011); ks. Tomasz Różański (24 VIII 2011 – 24 VIII 2013); ks. Tomasz Bondzio (23 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Jacek Graszko (24 VIII 2013 – 24 VIII 2014); ks. Eryk Szamatowicz (24 VIII 2004 – 25 VIII 2016); ks. Ryszard Sawicki (24 VIII 2015 –); ks. Marcin Jan Oleksy (25 VIII 2016 –).

ELK – OPATRZNOŚCI BOŻEJ

ks. Albert Interewicz (18 VI 1994 – 24 VIII 1996); ks. Arkadiusz Pietuszewski (25 VIII 1996 – 28 VI 1997); ks. Marek Waluś (28 VI 1997 – 25 VIII 2000); ks. Andrzej Sienkiewicz (25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Bogdan Józef Brusilo (31 VIII 2001 – 24 VI 2003); ks. Jan Dargiewicz (1 VIII 2003 – 24 VI 2005); ks. Arkadiusz Brozio (1 VII 2005 – 30 VI 2007); ks. Dariusz Łoboda (30 VI 2007 – 25 VIII 2008); ks. Sławomir Cimochoński (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Sławomir Kudrawiec (24 VIII

2011 – 24 VIII 2013); ks. Cezary Dziekanowski (24 VIII 2013 – 25 VIII 2016); ks. Jacek Grasz (25 VIII 2016 –).

ELK – ŚW. JANA APOSTOŁA I EWANGELISTY

ks. Robert Paweł Maciejewski (4 IV – 27 IX 1993); ks. Andrzej Bryg (27 IX 1993 – 9 III 1996); ks. Władysław Łada (1 IX 1995 – 1 VIII 1998); ks. Szymon Mirosław Klimaszewski (1 IX 1996 – 29 VI 1999); ks. Tadeusz Edward Machaj (29 VI 1999 – 25 VIII 2001); ks. Jerzy Fidura (1 IX 2000 – 1 VII 2004); ks. Paweł Krzysztof Tober (25 VI 2004 – 1 VII 2005); ks. Tadeusz Białous (1 VII 2005 – 16 VI 2012); ks. Łukasz Kaczmarski (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Piotr Sieradzki (24 VIII 2015 –).

ELK – ŚW. TOMASZA APOSTOŁA

ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (30 VI 2007 – 25 VIII 2008); ks. Grzegorz Stankiewicz (25 VIII 2008 – 15 VIII 2012); ks. Paweł Makarewicz (24 VIII 2012 – 24 VIII 2014); ks. Wojciech Serowik (24 VIII 2014 –).

ELK – ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I MĘCZENNIKA

ks. Andrzej Gajewski (1989 – 26 III 1992); ks. Jan Stanisław Ostrowski (1991 – 29 VI 1992); ks. Roman Szewczyk (1991 – 1 VII 1992); ks. Krzysztof Brzostek (19 VI – 3 X 1992); ks. Adam Łosiewski (29 VI 1992 – 18 VIII 1993); ks. Jacek Chałko (1 VII 1992 – 23 VI 1993); ks. Andrzej Jaśko (1 VII 1993 – 27 VI 1994); ks. Witold Tadeusz Bączek (18 VIII 1993 – 1 VII 1995); ks. Paweł Tarasiewicz (18 VI 1994 – 24 VI 1996); ks. Stanisław Pankiewicz CR (1 IX 1995 – 28 VIII 1997); ks. Waldemar Sawicki (24 VI 1996 – 29 VI 1999); ks. Sławomir Remba (23 VIII 1997 – 25 VIII 2000); ks. Marcin Nowik (pomoc duszpasterska: 19 IV – 26 VI 1999; wikariusz: 29 VI 1999 – 24 VI 2000); ks. Jacek Uchan (pomoc duszpasterska: 10 VI – 25 VIII 2000; wikariusz: 25 VIII 2000 – 24 VI 2003); ks. Henryk Śmiarowski (24 VI 2000 – 30 VI 2001); ks. Piotr Przemielewski (30 VI 2001 – 1 VII 2002); ks. Tomasz Sikorski (1 VII 2002 – 24 VI 2003); ks. Andrzej Borkowski (24 VI 2003 – 1 VII 2005); ks. Maciej Mackiewicz (24 VI 2003 – 1 VII 2005); ks. Marcin Sieńkowski (1 VII 2005 – 20 VI 2007); ks. Artur Hałucha (1 VII 2005 – 25 VIII 2010); ks. Maciej Maciukiewicz (26 VIII 2007 – 13 VII 2009); ks. Karol Sokołowski (25 VIII 2009 – 24 VIII 2011); ks. Marcin Jan Oleksy (25 VIII 2010 – 25 VIII 2016); ks. Karol Buziewicz (24 VIII 2011 – 24 VIII 2012); ks. Łukasz Malinowski (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Tomasz Bondzio (24 VIII 2015 – 25 VIII 2016); ks. Arkadiusz Dardziński (25 VIII 2016 –); ks. Adrian Sadowski (25 VIII 2016 –).

FILIPÓW

ks. Robert Paweł Maciejewski (1991 – 4 IV 1993); ks. Kazimierz Mikołajczyk (29 VI 1992 – 3 VI 1994); ks. Marek Wróblewski (3 VI 1994 – 23 VIII 1997); ks. Romuald Ciechowicz (23 VIII 1997 – 27 VI 1998); ks. Jarosław Buchowiecki (27 VI 1998 – 24 VI 2000); ks. Maciej Maciukiewicz (pomoc duszpasterska: 24 VI – 25 VIII 2000; wikariusz: 25 VIII 2000 – 23 VI 2002); ks. Andrzej Stokłosa (1 VII 2002 – 25 VI 2004); ks. Paweł Piekarczyk (25 VI 2004 – 25 VIII 2009); ks. Sławomir Remba (25 VIII

2009 – 14 VIII 2010); ks. Cezary Arkadiusz Rozmus (25 VIII 2010 – 24 VIII 2015); ks. Paweł Zaskowski (24 VIII 2015 – 25 VIII 2016); ks. Emil Raczkowski (25 VIII – 7 XI 2016); ks. Robert Wielgat (7 XI 2016 –).

GIŻYCKO – DUCHA ŚWIĘTEGO POCIESZYCIELA¹

ks. Jarosław Antoni Mierzejewski (29 VI 1992 – 11 I 1997); ks. Jan Kwiatkowski (1 IX 1995 – 29 VI 1999); ks. Andrzej Pieńkowski (11 I 1997 – 15 VI 1998); ks. Dariusz Sańko (15 VI 1998 – 30 X 2000); ks. Tomasz Daukszewicz (29 VI 1999 – 25 VIII 2000); ks. Dariusz Brozio (25 VIII 2000 – 15 VI 2003); ks. Krzysztof Kondratowicz (8 X 2000 – 25 VI 2004); ks. Jarosław Stopko (24 VI 2003 – 25 VIII 2009); ks. Dariusz Doliwa (25 VI 2004 – 1 VII 2007); ks. Arkadiusz Leczkowski (30 VI 2007 – 24 VIII 2011); ks. Adam Harasim (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Szymon Sobolewski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2013); ks. Adam Konopko (24 VIII 2012 –); ks. Wojciech Pojawa (24 VIII 2013 – 24 VIII 2014); ks. Tomasz Daukszewicz (24 VIII 2014 – 24 VIII 2015); ks. Michał Stankiewicz (24 VIII 2015 – 21 V 2016); ks. Kondrat Sęk (25 VIII 2016 –).

GIŻYCKO – ŚW. ANNY

ks. Jan Kwiatkowski (1 VII 1993 – 7 III 1994); ks. Tadeusz Kulesza (3 VI 1994 – 24 VI 1996); ks. Jerzy Galiński (24 VI 1996 – 27 VI 1998); ks. Marceli Ogar (23 VIII 1997 – 27 VI 1998); ks. Jarosław Baluta (27 VI 1998 – 29 VI 1999); ks. Romuald Ciechowicz (27 VI 1998 – 29 VI 1999); ks. Henryk Dąbrowski (29 VI 1999 – 1 VII 2002); ks. Marek Sewastynowicz (29 VI 1999 – 25 VIII 2000); ks. Dariusz Doliwa (25 VIII 2000 – 25 VIII 2002); ks. Tadeusz Krzywiński (1 VII 2002 – 3 I 2003); ks. Robert Stanisław Leśniewski (25 VIII 2002 – 15 VII 2006); ks. Szymon Klimaszewski (1 VIII 2003 – 1 VII 2005); ks. Paweł Makarewicz (9 VII 2005 – 10 VII 2009); ks. Mariusz Graszko (26 VI 2006 – 9 VI 2008); ks. Ryszard Sawicki (25 VIII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Tomasz Masłowski (25 VIII 2009 – 25 VIII 2010); ks. Kamil Jasiński (24 VI 2010 – 24 VIII 2014); ks. Konrad Klepacki (25 VIII 2010 – 19 III 2014); ks. Wojciech Kuprewicz (24 VIII 2014 – 24 VIII 2015); ks. Krzysztof Wiśniewski (24 VIII 2014 – 24 VIII 2015); ks. Krzysztof Krasnobajew (24 VIII 2015 –); ks. Piotr Swędrowski (24 VIII 2015 –).

GIŻYCKO – ŚW. BRUNONA

ks. Zbigniew Łobaczewski (1990 – 18 VIII 1993); ks. Sławomir Kazimierz Szelągowski (1991 – 29 VI 1992); ks. Antoni Sawicki (29 VI 1992 – 3 IX 1993); ks. Andrzej Bryg (24 VIII 1993 – 27 IX 1993); ks. Robert Paweł Maciejewski (27 IX 1993 – 7 III 1994); ks. Piotr Drąg (3 IX – 12 XII 1993); ks. Dariusz Dręzek (7 III 1994 – 24 VI 1996); ks. Jan Adaszczyk (24 VI 1996 – 12 VII 1999); ks. Edward Zakrzewski (1 VIII 1996 – 30 VI 2004); ks. Ireneusz Czyżewski (29 VI 1999 – 1 VII 2002); ks. Paweł Piekarczyk (1 VII 2002 – 3 II 2003); ks. Piotr Sulewski (3 II – 15 VIII 2003);

¹ Od 15 VIII 2012 r. parafią zarządzają księża z ordynariatu wojskowego (pierwszym proboszczem został ks. Grzegorz Przewrocki). Jednakże stanowiska wikariuszy pełnią nadal księża diecezjalni. *Schematyzm diecezji elckiej 2012*, red. A. Skowroński i inni, Elk 2012, s. 277.

ks. Marcin Jan Oleksy (1 VIII 2003 – 1 VII 2005); ks. Sławomir Kudrawiec (25 VI 2005 – 25 VIII 2008); ks. Krzysztof Kondratowicz (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Krzysztof Pachucki (25 VIII 2008 – 22 VII 2009); ks. Przemysław Michałak (25 VIII 2008 – 24 VIII 2012); ks. Krzysztof Karski (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Michał Tokarzewski (24 VIII 2012 – 24 VIII 2014); ks. Sylwester Rędziński (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Adam Kolenkiewicz (24 VIII 2014 –); ks. Rafał Małota (25 VIII 2016 –).

GIŻYCKO – ŚW. KAZIMIERZA KRÓLEWICZA

ks. Piotr Jarosław Łuński (1991 – 18 VIII 1993); ks. Krzysztof Gieglis (1 VII 1992 – 1 VIII 1994); ks. Władysław Łada (1 IX 1993 – 1 IX 1995); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (3 VI 1994 – 1 VII 1995); ks. Krzysztof Bronakowski (1 VII 1995 – 30 VI 2001); ks. Andrzej Borkowski (21 VIII 1995 – 29 VI 1999); ks. Tadeusz Baranowski (29 VIII 1996 – 27 VI 1998); ks. Bogdan Wróblewski (29 VI 1999 – 19 III 2000); ks. Jarosław Buchowiecki (24 VI 2000 – 23 VI 2002); ks. Romuald Ciechowicz (30 VI – 25 VIII 2001); ks. Jan Kwiatkowski (25 VIII 2001 – 1 VII 2002); ks. Krzysztof Wiśniewski (1 VII 2002 – 24 VI 2003); ks. Wojciech Jabłoński (1 VII 2002 – 1 VII 2005); ks. Andrzej Żołnierowicz (24 VI 2003 – 1 VII 2005); ks. Krzysztof Mulewski (1 VII 2005 – 24 VI 2008); ks. Sławomir Hońko (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Andrzej Sienkiewicz (25 VIII 2008 – 6 VIII 2010); ks. Tadeusz Krzywiński (25 VIII 2008 – 5 VII 2010); ks. Krzysztof Seroka (24 VI 2010 – 29 VI 2013); ks. Karol Nowikowski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2012); ks. Piotr Przemielewski (24 VIII – 3 XI 2012); ks. Tomasz Lewoc (24 VIII 2013 – 25 VIII 2016); ks. Radosław Pańko (24 VIII 2015 –); ks. Marcin Jakubowski (25 VIII 2016 –).

GIŻYCKO – ŚW. MAKSYMILIANA MARII KOLBEGO

ks. Szymon Sokołowski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2012); ks. Robert Ludwiniak (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Mariusz Pawlina (24 VIII 2015 –).

GOLDAP – NMP MATKI KOŚCIOŁA

ks. Krzysztof Brzostek (1989 – 19 VI 1992); ks. Hubert Klingenberg (1990 – 24 VI 1996); ks. Roman Cichocki (1990 – 27 VI 1992); ks. Jan Adaszczyk (29 VI 1992 – 24 VI 1996); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (29 VI 1992 – 3 VI 1994); ks. Marek Święch (3 VI 1994 – 1 VII 1995); ks. Tadeusz Poteraj (1 VII 1995 – 28 VI 1997); ks. Bogdan Wróblewski (24 VI 1996 – 29 VI 1999); ks. Janusz Warych (28 VI 1997 – 25 VIII 2000); ks. Jarosław Sutula (29 VI 1999 – 25 VIII 2000); ks. Władysław Napiórkowski (25 VIII 2000 – 1 VII 2002); ks. Mirosław Baranowski (25 VIII 2000 – 25 VIII 2002); ks. Przemysław Zamojski (1 VII – 3 XI 2002); ks. Piotr Przemielewski (1 VII 2002 – 24 VI 2003); ks. Sławomir Kudrawiec (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Adam Kolbusz (24 VI 2003 – 1 VII 2005); ks. Łukasz Różycki (25 VI 2004 – 1 VII 2005); ks. Wojciech Kuprewicz (1 VII 2005 – 26 VI 2006); ks. Andrzej Żołnierowicz (1 VII 2005 – 25 VIII 2009); ks. Krzysztof Krasnobajew (26 VI 2006 – 30 VI 2007); ks. Tomasz Lalak (30 VI 2007 – 15 VII 2010); ks. Krzysztof Zubrzycki (25 VIII 2009 – 24 VIII 2011); ks. Jarosław Buchowiecki (25 VIII 2010 – 1 XI 2011); ks. Arkadiusz Leczkowski (24 VIII 2011 – 1 III 2012); ks. Cezary Dziekanowski (1 XI 2011 – 24

VIII 2013); ks. Piotr Sieradzki (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Kamil Borys (24 VIII 2013 – 25 VIII 2016); ks. Łukasz Kaczmarek (24 VIII 2015 – 25 VIII 2016); ks. Rafał Hrynko (25 VIII 2016 –); ks. Przemysław Milewski (25 VIII 2016 –).

GOLDAP – ŚW. LEONA I BONIFACEGO

ks. Sławomir Gagacki (19 VI 1992 – 3 VI 1994); ks. Jan Makowski (3 VI 1994 – 29 VI 1999); ks. Andrzej Borkowski (29 VI 1999 – 24 VI 2003); ks. Krzysztof Karski (24 VI 2003 – 30 VI 2007); ks. Rafał Małota (7 XII 2007 – 24 VIII 2011); ks. Dariusz Łoboda (24 VIII 2011 – 24 VIII 2014); ks. Michał Hańczyc (24 VIII 2014 –).

JANÓWKA

ks. Zbigniew Paliński (1988 – 30 IX 1993); ks. Jerzy Fidura (1990 – 30 VIII 1992); ks. Sławomir Kazimierz Szelański (30 IX 1993 – 1 VII 1995); ks. Robert Paweł Maciejewski (1 VII 1995 – 23 VIII 1997); ks. Antoni Skowroński (23 VIII 1997 – 22 VIII 1998); ks. Arkadiusz Brozio (27 VIII 1998 – 1 VII 2003); ks. Bogdan Wróblewski (4 VII 2003 – 6 VI 2005); ks. Stanisław Strękowski (6 VI – 17 XI 2005); ks. Szymon Sobolewski (17 XI 2005 – 25 VIII 2008); ks. Artur Wyrzykowski (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Paweł Zaskowski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Kamil Jasiński (24 VIII 2015 –).

JELENIOWO

ks. Grzegorz Zwierzyński (1991 – 18 VIII 1993); ks. Tadeusz Poteraj (18 VIII 1993 – 1 VII 1995); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (1 VII – 22 XII 1995).

KALINOWO

ks. Antoni Markowski MAfr (16 II – 12 VI 1995).

KOWALE OLECKIE

ks. Wiesław Górski (1987 – 7 XI 1992); ks. Robert Paweł Maciejewski (27 VIII 1994 – 1 VII 1995); ks. Arkadiusz Pietuszewski (28 VI – 25 VIII 1996); ks. Tomasz Mariusz Rożek (25 VIII 2001 – 25 VIII 2002); ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (23 II 2005 – 30 VI 2007); ks. Bogdan Wróblewski (30 VI 2007 – 22 VII 2011); ks. Karol Nowicki (27 V 2013 – 25 VIII 2016); ks. Sylwester Rędziński (25 VIII 2016 –).

LIPSK

ks. Waldemar Sawicki (1991 – 24 VI 1996); ks. Jerzy Dzieniszewski (29 VI 1996 – 5 XII 1998); ks. Sławomir Budny CR² (8 XII 1998 – 5 VII 2003); ks. Jacek Graszka (15 VIII 2003 – 1 VII 2005); ks. Artur Wyrzykowski (1 VII 2005 – 25 VIII 2008);

² Ks. Sławomir Budny CR został inkardynowany do diecezji elckiej 1 XI 2001 r. „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2001, nr 3-4, s. 66.

ks. Sławomir Kudrawiec (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Mariusz Tomasz Niedziałkowski (24 VIII 2011 – 1 VII 2015).

MIKOŁAJKI – MATKI BOŻEJ RÓŻAŃCOWEJ

ks. Dariusz Kruczyński (3 V 1999 – 25 VIII 2000); ks. Robert Paweł Maciejewski (25 VIII 2000 – 1 VIII 2001); ks. Jarosław Salikowski (1 VIII 2001 – 25 VI 2004); ks. Przemysław Zamojski (16 VIII 2004 – 26 VI 2006); ks. Tomasz Masłowski (24 VI 2006 – 25 VIII 2009); ks. Robert Szymczyk (25 VIII – 20 X 2009); ks. Arkadiusz Orzeł (30 X 2009 – 1 III 2012); ks. Karol Buziewicz (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Piotr Paweł Magiera (25 VIII 2016 –).

MIKOŁAJKI – ŚW. MIKOŁAJA

ks. Dariusz Zalewski (25 VIII 2000 – 30 VI 2001); ks. Zbigniew Chmielewski (30 VI 2001 – 1 VII 2002); ks. Bogdan Wróblewski (1 VII 2002 – 4 VII 2003); ks. Sławomir Budny (5 VII 2003 – 25 VI 2004); ks. Tomasz Lalak (25 VI 2004 – 30 VI 2007); ks. Radosław Grzegorz Góralski (30 VI 2007 – 25 VIII 2008); ks. Paweł Piekarczyk (25 VIII 2009 – 30 VII 2010); ks. Sławomir Hońko (25 VIII 2010 – 24 VIII 2012); ks. Robert Galicki (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Łukasz Moćkun (25 VIII 2016 –).

NOWA WIEŚ ELCKA

ks. Tomasz Mariusz Rożek (25 VI 2004 – 26 VI 2006); ks. Tomasz Gajda (26 VI 2006 – 30 VI 2007).

OLECKO – NMP KRÓLOWEJ POLSKI

ks. Piotr Sulewski (1990 – 29 VI 1992); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (1991 – 29 VI 1992); ks. Władysław Napiórkowski (29 VI 1992 – 24 VI 1996); ks. Czesław Król (29 VI 1992 – 23 VI 1993); ks. Jacek Chałko (23 VI 1993 – 23 XII 1995); ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (1 VII 1993 – 24 VI 1996); ks. Stanisław Krzysztof Włodarczyk (22 XII 1995 – 25 VIII 2002); ks. Wojciech Luto (29 VI 1996 – 25 VIII 2001); ks. Marcin Nowik (24 VI 2000 – 30 VI 2001); ks. Artur Hałucha (30 VI 2001 – 1 VII 2005); ks. Mariusz Sztok (25 VIII 2001 – 1 VIII 2002); ks. Marek Bednarski (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Tadeusz Krzywiński (3 I – 4 IX 2003); ks. Cezary Arkadiusz Rozmus (25 VI 2004 – 25 VIII 2008); ks. Paweł Markowski (1 VII 2005 – 25 VIII 2009); ks. Piotr Przemielewski (10 III – 30 VI 2007); ks. Szymon Sokołowski (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Andrzej Żołnierowicz (25 VIII 2009 – 1 V 2010); ks. Łukasz Kordowski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2011); ks. Radosław Pańko (24 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Rafał Małota (24 VIII 2011 – 24 VIII 2013); ks. Adam Harasim (24 VIII 2013 – 24 VIII 2014); ks. Przemysław Przekop (24 VIII 2014 –); ks. Wojciech Kondratowicz (24 VIII 2015 –).

OLECKO – PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO

ks. Arkadiusz Sitko SVD (1991 – 25 VI 1993); ks. Krzysztof Bronakowski (1 VII 1993 – 1 VII 1995); ks. Kazimierz Mikołajczyk (1 VII 1995 – 21 III 1996); ks. Jarosław

Sutuła (21 VIII 1995 – 29 VI 1999); ks. Maciej Mackiewicz (29 VI 1999 – 24 VI 2003); ks. Tomasz Sikorski (24 VI 2003 – 4 II 2004); ks. Janusz Haraburda (4 II – 25 VI 2004); ks. Marcin Maczan (25 VI 2004 – 25 VI 2007); ks. Arkadiusz Lisowski (30 VI 2007 – 25 VIII 2010); ks. Wojciech Szypulewski (25 VIII 2010 – 26 VIII 2012); ks. Artur Wyrzykowski (26 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Adam Żelobowski (24 VIII 2015 –).

OLECKO – ŚWIĘTEJ RODZINY

ks. Henryk Śmiarowski (23 XII 1999 – 24 VI 2000); ks. Wiesław Górski (6 VI 2005 – 30 VI 2007); ks. Tomasz Gajda (30 VI 2007 – 16 XI 2011); ks. Karol Nowikowski (24 VIII 2012 – 27 V 2013); ks. Rafał Małota (24 VIII 2013 – 25 VIII 2016); ks. Karol Buziewicz (25 VIII 2016 –).

ORZYSZ – MATKI BOŻEJ SZKAPLERZNEJ³

ks. Ireneusz Szymkiewicz (1991 – 30 VIII 1992); ks. Jerzy Fidura (30 VIII 1992 – 23 VI 1993); ks. Bogdan Wróblewski (26 VI 1993 – 24 VI 1996); ks. Artur Gawrychowski (24 VI 1996 – 25 VIII 2000); ks. Dariusz Kruczyński (25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Tomasz Daukszewicz (25 VIII 2001 – 15 VIII 2003); ks. Grzegorz Kunko (3 VII 2003 – 26 VI 2006); ks. Zbigniew Kamiński (24 VI 2006 – 24 VIII 2009); ks. Robert Ludwiniak (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Arkadiusz Lisowski (24 VIII 2012 – 27 V 2015); ks. Mariusz Tomasz Niedziałkowski (1 VII 2015 –).

ORZYSZ – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA

ks. Ireneusz Szymkiewicz (1991 – 30 VIII 1992); ks. Jerzy Fidura (30 VIII 1992 – 23 VI 1993); ks. Bogdan Wróblewski (23 VI 1993 – 24 VI 1996); ks. Artur Gawrychowski (24 VI 1996 – 25 VIII 2000).

PISZ – MATKI BOŻEJ MIŁOSIERDZIA OSTROBRAMSKIEJ

ks. Tomasz Daukszewicz (1990 – 23 VI 1993); ks. Marcelli Ogar (23 VI 1993 – 24 VI 1996); ks. Dariusz Jasiulewicz (1 VII 1993 – 23 VIII 1997); ks. Dariusz Drężek (24 VI 1996 – 16 V 2000); ks. Mirosław Baranowski (23 VIII 1997 – 25 VIII 2000); ks. Zbigniew Chmielewski (25 VIII 2000 – 30 VI 2001); ks. Arkadiusz Orzeł (pomoc duszpasterska: 10 VI – 25 VIII 2000; wikariusz: 25 VIII 2000 – 25 VIII 2002); ks. Wojciech Kuprewicz (30 VI 2001 – 24 VI 2003); ks. Arkadiusz Pietuszewski (25 VIII 2002 – 1 VII 2004); ks. Konrad Klepacki (3 VII 2003 – 25 VI 2004); ks. Jarosław Salikowski

³ Po II wojnie światowej na potrzeby kultu katolickiego w Orzyszu został przejęty kościół poprotestancki (dziś kościół pw. Matki Bożej Szkaplerznej). Odtąd kaplica Serca Jezusowego stała się kościołem filialnym. Dopiero biskup elcki W. Ziemia dekretem z dnia 5 XII 1998 r. przeprowadził podział administracyjny dotychczasowej parafii orzyskiej. Powstała wówczas parafia pw. Matki Bożej Szkaplerznej. Kościół filialny stał się świątynią parafialną parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Zob. W. Guzewicz, *Przeszłość i teraźniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padewskiego w Białej Piskiej*, Elk 2012, s. 55-74.

(25 VI 2004 – 1 VIII 2007); ks. Krzysztof Pachucki (25 VI 2004 – 25 VIII 2008); ks. Wojciech Pojawa (30 VI 2007 – 25 VIII 2010); ks. Krzysztof Kondratowicz (25 VIII 2008 – 24 VIII 2012); ks. Arkadiusz Lisowski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2012); ks. Tomasz Mariusz Rożek (24 VIII 2012 –); ks. Szymon Wysocki (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Krzysztof Kaszuba (21 VI – 24 VIII 2015); ks. Marek Gutowski (25 VIII 2016 –).

PISZ – ŚW. JANA CHRZCICIELA

ks. Marek Świech (1991 – 3 VI 1994); ks. Dariusz Doliwa (18 VI 1994 – 27 VI 1998); ks. Artur Tomasz Śliwowski (18 VI 1994 – 1 VII 2002); ks. Marek Sewastynowicz (27 VI 1998 – 29 VI 1999); ks. Jarosław Baluta (29 VI 1999 – 9 VIII 2003); ks. Jarosław Stopko (1 VII 2002 – 24 VI 2003); ks. Bogdan Józef Brusilo (24 VI 2003 – 2 VI 2004); ks. Kazimierz Mikołajczyk (21 VIII 2003 – 14 IX 2004); ks. Piotr Przemielewski (25 VI 2004 – 1 VII 2005); ks. Andrzej Pieńkowski (15 IX 2004 – 1 VII 2005); ks. Adam Kolbusz (1 VII 2005 – 25 VIII 2009); ks. Andrzej Borkowski (1 VII 2005 – 1 VII 2007); ks. Cezary Dziekanowski (30 VI 2007 – 25 VIII 2010); ks. Michał Stankiewicz (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Robert Galicki (25 VIII 2010 – 24 VIII 2012); ks. Przemysław Michalak (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Piotr Mozyro (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Sławomir Hońko (24 VIII 2015 –); ks. Krzysztof Pachucki (24 VIII 2015 –).

PISZ – ŚW. JÓZEFA OBLUBIEŃCA NMP

ks. Marek Waluś (1 VII 1993 – 28 VI 1997); ks. Tadeusz Poteraj (28 VI 1997 – 14 VII 1999); ks. Jan Kwiatkowski (29 VI 1999 – 25 VIII 2000); ks. Janusz Niedźwiecki (25 VII 2000 – 1 VII 2003); ks. Arkadiusz Brozio (1 VII 2003 – 1 VII 2005); ks. Grzegorz Stankiewicz (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Bogdan Józef Brusilo (25 VIII 2008 – 24 VIII 2014); ks. Krzysztof Plak (24 VIII 2014 –).

PROSTKI

ks. Stanisław Krzysztof Włodarczyk (1991 – 22 XII 1995); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (22 XII 1995 – 23 VIII 1997); ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (23 VIII 1997 – 31 I 1998); ks. Zbigniew Chmielewski (15 VI 1998 – 25 VIII 2000); ks. Jan Kwiatkowski (25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Piotr Sulewski (25 VIII 2001 – 3 II 2003); ks. Paweł Piekarowicz (3 II 2003 – 25 VI 2004); ks. Dariusz Łoboda (25 VI 2004 – 30 VI 2007); ks. Łukasz Kaczmarek (30 VI 2007 – 25 VIII 2009); ks. Krzysztof Karłowicz (25 VIII 2009 – 25 VIII 2010); ks. Marek Barszczewski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2014); ks. Marcin Nowalski (24 VIII 2014 – 2 II 2015); ks. Krzysztof Karski (24 VIII 2014 – 1 VIII 2016); ks. Jacek Łukaszewicz (25 VIII 2016 –).

PUNSK

ks. Czesław Bagan (1989 – 22 VI 1993); ks. Virginijus Veprauskas (23 VI 1993 – 15 VI 1995); ks. Henryk Śmiarowski (1 VII – 16 IX 1995); ks. Algirdas Žukauskas (16 IX 1995 – 1 IV 1997); ks. Witold Antoni Wojno (26 IV 1997 – 24 VI 2004); ks. Renaldas Janauskas (25 VI 2004 – 1 VIII 2006); ks. Donatas Rolskis (1 VIII 2006 – 23 VIII 2006).

2010); ks. Egidijus Kazlaukas (23 VIII 2010 – 1 VII 2013), ks. Marius Talutis (1 VII 2013 –).

RACZKI

ks. Tadeusz Herman (1988 – 2 VIII 1992); ks. Tadeusz Kulesza (1989 – 3 VI 1994); ks. Wojciech Jacek Stokłosa (18 VI 1994 – 24 VI 2000); ks. Krzysztof Mulewski (16 IX 1996 – 25 VIII 2001); ks. Maciej Gilewski (pomoc duszpasterska: 24 VI – 25 VIII 2000; wikariusz: 25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Romuald Ciechowicz (25 VIII 2001 – 23 XI 2001 / 21 XII 2001)⁴; ks. Wojciech Luto (25 VIII 2001 – 25 VIII 2002); ks. Kazimierz Mikołajczyk (25 VIII 2002 – 21 VIII 2003); ks. Dariusz Doliwa (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Krzysztof Kondratowicz (25 VI 2004 – 1 VII 2005); ks. Maciej Mackiewicz (1 VII 2005 – 25 VIII 2010); ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (25 VIII 2008 – 24 VIII 2013); ks. Marcin Nowalski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2014); ks. Roland Waluś (24 VII – 29 X 2013); ks. Przemysław Zamojski (1 XII 2013 – 22 VI 2015); ks. Albert Szwaczek (24 VIII 2014 –); ks. Robert Ludwiniak (24 VIII 2015 –).

RAJGRÓD

ks. Marek Wróblewski (1989 – 29 VI 1992); ks. Adam Łosiewski (1991 – 29 VI 1992); ks. Jacek Wojciech Brzóska (29 VI 1992 – 18 VIII 1993); ks. Wiesław Górski (7 XI 1992 – 30 X 1993); ks. Zbigniew Łobaczewski (18 VIII 1993 – 3 VI 1994); ks. Sławomir Gagacki (3 VI 1994 – 23 VIII 1997); ks. Jarosław Salikowski (1 VII 1995 – 1 VIII 2001); ks. Dariusz Brozio (pomoc duszpasterska: 3 V – 23 VIII 1997; wikariusz: 23 VIII 1997 – 25 VIII 2000); ks. Arkadiusz Paciorko (25 VIII 2000 – 25 VIII 2001); ks. Tadeusz Edward Machaj (25 VIII 2001 – 5 XI 2002); ks. Tadeusz Białous (25 VIII 2001 – 1 VII 2005); ks. Przemysław Zamojski (3 XI 2002 – 16 VIII 2004); ks. Tadeusz Krzywiński (16 VIII 2004 – 25 VIII 2008); ks. Krzysztof Karłowicz (1 VII 2005 – 25 VIII 2009); ks. Szymon Sobolewski (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Łukasz Kaczmarek (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Adam Nowikowski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Krzysztof Kaszuba (17 VII 2012 – 24 VIII 2014); ks. Piotr Paweł Magiera (24 VIII 2014 – 25 VIII 2016); ks. Łukasz Guzowski (24 VIII 2015 –); ks. Maciej Cieślukowski (25 VIII 2016 –).

RUCIANE NIDA – TRÓJCY ŚWIĘTEJ

ks. Andrzej Domański (1991 – 24 VI 1996); ks. Mirosław Majewski SVD (24 VI 1996 – 28 VI 1996); ks. Marek Duba (28 VI 1996 – 23 VIII 1997); ks. Jarosław Stopko (23 VIII 1997 – 20 X 1999); ks. Tadeusz Krzywiński (26 IV 1997 – 1 VII 2002); ks. Krzysztof Karski (1 VII 2002 – 24 VI 2003); ks. Marcin Nowik (24 VI 2003 – 27 XI 2005); ks. Andrzej Stokłosa (25 VI 2004 – 30 VI 2007); ks. Karol Nowikowski (30 VI 2007 – 25 VIII 2010); ks. Sylwester Modrzejewski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2014); ks. Adam Harasim (24 VIII 2014 –).

⁴ Dekret odwoławczy ks. Ciechowicza ze stanowiska wikariusza parafii w Raczkach został wydany 21 XII 2001 r. De facto przestał pełnić tę funkcję znacznie wcześniej, tj. 23 XI 2001 r.

SEJNY

ks. Zenon Parakiewicz (1986 – 16 VIII 1994); ks. Stanisław Kukowski (1990 – 21 VII 1993); ks. Artur Gawrychowski (1991 – 21 X 1993 i 26 X 1993 – 24 VI 1996); ks. Antoni Sawicki (3 IX 1993 – 1 VII 1995); ks. Czesław Bagan (1 VII 1995 – 1 X 1997); ks. Władysław Napiórkowski (24 VI 1996 – 25 VIII 2000); ks. Romuald Zdanis (1 I 1997 – 22 VIII 1998); ks. Robert Paweł Maciejewski (1 X 1997 – 8 IX 1998); ks. Jerzy Galiński (27 VI 1998 – 25 VIII 2001); ks. Valdas Girdziusas (1 IX 1998 – 25 VIII 2000); ks. Sławomir Remba (25 VIII 2000 – 1 VII 2005); ks. Arunas Kesilis (25 VIII 2000 – 25 VI 2004); ks. Dariusz Rogiński (25 VIII 2001 – 1 VII 2004); ks. Cezary Dziekanowski (25 VI 2004 – 30 VI 2007); ks. Witold Antoni Wojno (25 VIII 2004 – 28 X 2007); ks. Marcin Ołów (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Piotr Swędrowski (25 VIII 2008 – 24 VIII 2011); ks. Radosław Grzegorz Góralski (25 VIII 2008 – 25 VI 2010); ks. Bernardas Augaitis (17 VIII 2009 – 30 IX 2012); ks. Piotr Mozyro (25 VIII 2010 – 24 VIII 2012); ks. Andrzej Stokłosa (24 VIII 2011 – 24 VIII 2012); ks. Grzegorz Kunko (24 VIII 2012 – 25 VIII 2016); ks. Michał Stankiewicz (24 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Petras Gucevicus (1 XII 2012 –); ks. Artur Wyrzykowski (24 VIII 2015 –); ks. Kamil Borys (25 VIII 2016 –).

STARE JUCHY

ks. Jarosław Stopko (pomoc duszpasterska: 3 V – 23 VIII 1997); ks. Tadeusz Grzegorz Korosteński (23 VIII 1997 – 18 IX 1999); ks. Sławomir Kudrawiec (10 VI 2000 – 25 VIII 2002); ks. Wojciech Luto (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Janusz Haraburda (25 VI 2004 – 26 VI 2006); ks. Kazimierz Mikołajczyk (26 VI 2006 – 9 II 2009); ks. Wojciech Szypulewski (26 VIII 2012 – 24 VIII 2015); ks. Bogdan Chmielewski (24 VIII 2015 –).

STUDZIENICZNA

ks. Waldemar Brodziak (1990 – 29 VI 1992); ks. Henryk Śmiarowski (27 VI 1998 – 23 XII 1999); ks. Zbigniew Chmielewski (26 VI 2006 – 3 II 2007); ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (24 VIII 2013 – 1 VII 2016).

SUWAŁKI – BŁ. ANIELI SALAWY

ks. Przemysław Milewski (1 VII 2005 – 26 VI 2006); ks. Marcin Mackiewicz (24 VI 2006 – 25 VIII 2009); ks. Mariusz Tomasz Niedziałkowski (25 VIII 2009 – 24 VIII 2011); ks. Artur Wyrzykowski (24 VIII 2011 – 26 VIII 2012); ks. Albert Szwaczek (24 VIII 2013 – 24 VIII 2014); ks. Krzysztof Pachucki (24 VIII 2014 – 24 VIII 2015); ks. Cezary Arkadiusz Rozmus (24 VIII 2015 –).

SUWAŁKI – CHRYSTUSA KRÓLA

ks. Tadeusz Rynkiewicz (1990 – 2 VIII 1992); ks. Dariusz Dręzek (1990 – 7 III 1994); ks. Krzysztof Wojciech Walendziuk (2 XI 1992 – 3 VI 1994); ks. Jan Kwiatkowski (7 III 1994 – 1 IX 1995); ks. Arkadiusz Paciorko (18 VI 1994 – 27 VI 1998); ks. Mirosław Zdanczewicz (29 VI 1996 – 22 IX 1997); ks. Sławomir Remba (pomoc duszpasterska: 5 V – 23 VIII 1997); ks. Adam Łosiewski (1 X 1997 – 2 VIII 1998); ks. Tomasz

Daukszewicz (27 VI 1998 – 29 VI 1999); ks. Krzysztof Kondratowicz (2 VIII 1998 – 8 X 2000); ks. Wojciech Kotarski (pomoc duszpasterska: 19 IV – 26 VI 1999; wikariusz: 26 VI 1999 – 15 VI 2003); ks. Jarosław Antoni Mierzejewski (8 X 2000 – 30 VI 2001); ks. Marcin Nowik (30 VI 2001 – 24 VI 2003); ks. Marek Waluś (24 VI 2003 – 1 VII 2005); ks. Piotr Przemielewski (24 VI 2003 – 25 VI 2004); ks. Sławomir Budny (25 VI 2004 – 14 VI 2007); ks. Rafał Małota (1 VII 2005 – 7 XII 2007); ks. Krzysztof Karski (30 VI 2007 – 25 VIII 2009); ks. Arkadiusz Brozio (30 VI 2007 – 16 VIII 2011); ks. Paweł Markowski (25 VIII 2009 – 25 VIII 2016); ks. Piotr Swędrowski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Konrad Sęk (24 VIII 2015 – 25 VIII 2016); ks. Paweł Lenda (25 VIII 2016 –); ks. Marcin Ołów (25 VIII 2016 –).

SUWAŁKI – NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA

ks. Wojciech Kalinowski (29 VI 1992 – 19 VI 1993); ks. Krzysztof Żbikowski (1 VII 1993 – 1 VII 2002); ks. Jan Edmund Łapin (1 VIII 1992 – 31 VIII 1993); ks. Mirosław Baranowski (3 VI 1994 – 23 VIII 1997); ks. Robert Paweł Maciejewski (23 VIII – 1 X 1997); ks. Wiesław Górski (pomoc duszpasterska: 1 IX 1998 – 1 I 2002; wikariusz: 1 I 2002 – 6 VI 2005); ks. Grzegorz Stankiewicz (1 VII – 25 VIII 2002); ks. Bogdan Wróblewski (1 VII 2005 – 30 VI 2007); ks. Andrzej Stokłosa (30 VI 2007 – 24 VIII 2011); ks. Janusz Haraburda (25 VIII 2009 – 26 VIII 2013); ks. Bogdan Chmielewski (24 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Karol Czaplicki (24 VIII 2013 –); ks. Adam Nowikowski (24 VIII – 15 IX 2015); ks. Krzysztof Kaszuba (15 IX 2015 –).

SUWAŁKI – ŚW. ALEKSANDRA

ks. Wojciech Kalinowski (1989 – 29 VI 1992); ks. Jacek Wojciech Brzóska (1990 – 29 VI 1992); ks. Marek Stanisław Gudan (1991 – 29 VI 1992); ks. Władysław Napiórkowski (1991 – 29 VI 1992); ks. Piotr Sulewski (29 VI 1992 – 6 X 1994); ks. Waldemar Brodziak (29 VI 1992 – 23 VI 1993); ks. Jan Makowski (19 VI 1993 – 3 VI 1994); ks. Grzegorz Zwierzyński (18 VIII 1993 – 16 I 1995); ks. Krzysztof Wojciech Walendziuk (3 VI 1994 – 2 V 1998); ks. Marek Janowski (18 VI 1994 – 27 VI 1996); ks. Antoni Firmanty (7 X 1994 – 16 I 1995); ks. Mirosław Majewski SVD (16 I 1995 – 24 VI 1996); ks. Henryk Śmiarowski (1 I 1996 – 24 VI 1996); ks. Marek Sewastynowicz (24 VI 1996 – 27 VI 1998); ks. Andrzej Domański (24 VI 1996 – 28 VI 1997); ks. Marcei Ogar (24 VI 1996 – 23 VIII 1997); ks. Jarosław Baluta (28 VI 1997 – 27 VI 1998); ks. Zdzisław Krzysztof Krupiński (23 VIII 1997 – 23 IV 1999); ks. Bogusław Śmierciak SSCC (26 VI 1998 – 29 VI 1999); ks. Wojciech Jabłoński (29 VI 1999 – 1 VII 2002); ks. Andrzej Piotr Opanowski (29 VI 1999 – 1 IX 2005); ks. Szymon Mirosław Klimaszewski (29 VI 1999 – 29 VII 2000); ks. Jarosław Sutula (25 VIII 2000 – 14 VIII 2001); ks. Krzysztof Bronakowski (30 VI 2001 – 15 VIII 2003); ks. Andrzej Sienkiewicz (25 VIII 2001 – 25 VI 2004); ks. Krzysztof Żbikowski (1 VII 2002 – 1 VII 2005); ks. Jarosław Gosk (pomoc duszpasterska: 3 VII 2003 – 1 VIII 2014); ks. Bogdan Józef Brusilo (2 VI 2004 – 25 VIII 2008); ks. Wojciech Jacek Stokłosa (1 VII 2005 – 1 VII 2007); ks. Dariusz Sańko (1 VII 2005 – 16 II 2006); ks. Michał Stankiewicz (30 VI 2007 – 25 VIII 2009); ks. Marek Bednarski (25 VIII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Kamil Kielkucki (25 VIII 2009 – 24 VIII 2012); ks. Artur Hałucha (25 VIII 2010 – 24 VIII 2011); ks. Krzysztof Krasnobajew (24 VIII 2011 – 24 VIII 2015); ks. Piotr Majewski (27 VII 2012 – 24 VIII 2014); ks. Sylwester Modrzejewski (24 VIII 2014 –); ks. Konrad Sobiecki (24 VIII 2015 –); ks. Szymon Wysocki (11 II 1997 –).

SUWAŁKI – ŚW. BRATA ALBERTA

ks. Kazimierz Mikołajczyk (3 IV – 24 VIII 1996).

SUWAŁKI – ŚW. KAZIMIERZA KRÓLEWICZA

ks. Marek Stanisław Gudan (29 VI 1992 – 27 VI 1994); ks. Mirosław Majewski SVD (27 VI 1994 – 16 I 1995); ks. Antoni Firmanty (16 I 1995 – 24 VI 1996); ks. Janusz Niedźwiecki (24 VI 1996 – 25 VIII 2000); ks. Bogdan Wróblewski (19 III 2000 – 1 VII 2002); ks. Janusz Warych (25 VIII 2000 – 1 XII 2002); ks. Tomasz Lalak (1 VII 2002 – 25 VI 2004); ks. Zbigniew Chmielewski (1 XII 2002 – 26 VI 2006); ks. Konrad Klepacki (25 VI 2004 – 26 VI 2006); ks. Krzysztof Zubrzycki (26 VI 2006 – 25 VIII 2009); ks. Krzysztof Wiśniewski (22 VII 2006 – 25 VIII 2010); ks. Adam Kolbusz (25 VIII 2009 – 24 VIII 2014); ks. Piotr Przemielewski (25 VIII 2010 – 28 VIII 2011); ks. Marcin Ołów (28 VIII 2011 – 25 VIII 2016); ks. Tomasz Różański (24 VIII 2013 – 24 VIII 2015); ks. Krzysztof Kaszuba (24 VIII – 1 XII 2014); ks. Piotr Grygo (1 XII 2014 –); ks. Adam Adukowski (25 VIII 2016 –).

SUWAŁKI – ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I MĘCZENNIKA

ks. Robert Stanisław Leśniewski (30 VI 2001 – 25 VIII 2002); ks. Arkadiusz Orzeł (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Sylwester Rędziński (25 VI 2004 – 30 VI 2007); ks. Piotr Przemielewski (30 VI 2007 – 25 VIII 2010); ks. Wojciech Kuprewicz (25 VIII 2010 – 1 VIII 2012); ks. Tomasz Sikorski (24 VIII 2012 –).

SUWAŁKI – ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

ks. Henryk Mańczuk (1990 – 29 VI 1992); ks. Waldemar Chachaj (1990 – 29 VI 1992); ks. Marek Duba (29 VI 1992 – 24 VI 1996); ks. Mirosław Baranowski (29 VI 1992 – 3 VI 1994); ks. Piotr Butrymowicz (18 VI 1994 – 23 VIII 1997); ks. Paweł Piekarowicz (28 VI 1996 – 1 VII 2002); ks. Piotr Jarosław Łuński (23 VIII 1997 – 20 VI 1998); ks. Karol Bujnowski (1 VIII 1998 – 29 VI 1999); ks. Jarosław Stopko (29 VI 1999 – 25 VIII 2001); ks. Kazimierz Mikołajczyk (25 VIII 2001 – 25 VIII 2002); ks. Romuald Ciechowicz (2 I 2002 – 1 VII 2005); ks. Krzysztof Krasnobajew (1 VII 2002 – 26 VI 2006); ks. Przemysław Michalak (1 VII 2005 – 25 VIII 2008); ks. Wojciech Serowik (24 VI 2006 – 1 VII 2009); ks. Sławomir Hońko (25 VIII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Robert Wielgat (25 VI 2009 – 24 VIII 2011); ks. Krzysztof Karłowicz (25 VIII – 7 XII 2010); ks. Adam Kolenkiewicz (24 VIII 2011 – 24 VIII 2014); ks. Arkadiusz Dardziński (24 VIII 2014 – 25 VIII 2016); ks. Dariusz Łoboda (24 VIII 2014 –); ks. Marek Godlewski (25 VIII 2016 –).

ŚWIĘTAJNO

ks. Piotr Jarosław Łuński (27 VIII 1994 – 21 VIII 1995).

WĘGORZEWO – ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

ks. Andrzej Bryg (1989 – 24 VIII 1993); ks. Marceli Ogar (1989 – 23 VI 1993); ks. Henryk Dąbrowski (1 VII 1993 – 29 VI 1999); ks. Marek Sewastynowicz (18 VIII

1993 – 21 VIII 1995); ks. Piotr Sulewski (21 VIII 1995 – 25 VIII 2001); ks. Krzysztof Wiśniewski (29 VI 1999 – 1 VII 2002); ks. Maciej Gilewski (25 VIII 2001 – 23 VI 2002); ks. Dariusz Jasiulewicz (1 VII 2002 – 1 VIII 2004); ks. Łukasz Różycki (25 VIII 2002 – 25 VI 2004); ks. Wojciech Luto (25 VI 2004 – 15 VII 2008); ks. Kazimierz Mikołajczyk (15 IX 2004 – 26 VI 2006); ks. Janusz Haraburda (26 VI 2006 – 25 VIII 2009); ks. Cezary Arkadiusz Rozmus (25 VIII 2008 – 25 VIII 2010); ks. Rafał Matyszewski (25 VIII 2009 – 24 VIII 2011); ks. Wojciech Pojawa (25 VIII 2010 – 24 VIII 2013); ks. Robert Wielgat (24 VIII 2011 – 24 VIII 2014); ks. Michał Sobolewski (24 VIII 2013 – 25 VIII 2016); ks. Przemysław Jermak (24 VIII 2014 – 25 VIII 2016); ks. Grzegorz Kunko (25 VIII 2016 –); ks. Eryk Szamatowicz (25 VIII 2016 –).

WIGRY

ks. Tadeusz Krzywiński (5 VII 2010 – 1 VII 2014).

WIŹAJNY

ks. Andrzej Jarząbek (8 II – 29 VI 1992); ks. Czesław Bagan (22 VI 1993 – 13 II 1995); ks. Piotr Sulewski (13 II – 21 VIII 1995); ks. Marek Sewastynowicz (21 VIII 1995 – 24 VI 1996); ks. Jarosław Sylwester Wawrzyn (24 VI 1996 – 23 VIII 1997); ks. Marek Duba (23 VIII 1997 – 1 VII 2001); ks. Roland Waluś (25 VIII 2001 – 1 VII 2005); ks. Szymon Sobolewski (1 VII – 17 XI 2005); ks. Marcin Nowik (17 XI 2005 – 20 VI 2006); ks. Przemysław Milewski (26 VI 2007 – 25 VIII 2010); ks. Krzysztof Wiśniewski (25 VIII 2010 – 24 VIII 2011); ks. Krzysztof Plak (24 VIII 2011 – 24 VIII 2014); ks. Michał Puczyłowski (24 VIII 2014 –).

WYDMINY

ks. Andrzej Żychowski (1991 – 17 VI 1994); ks. Janusz Niedźwiecki (17 VI 1994 – 24 VI 1996); ks. Antoni Firmanty (24 VI 1996 – 27 VI 1998); ks. Andrzej Sienkiewicz (27 VI 1998 – 25 VIII 2000); ks. Jacek Marek Nogowski (25 VIII 2000 – 25 VI 2004); ks. Wojciech Kuprewicz (25 VI 2004 – 1 VII 2005); ks. Roland Waluś (1 VII 2005 – 24 VIII 2011); ks. Tomasz Masłowski (24 VIII 2011 –).

ADMINISTRATIVE CHANGES OF PARISH PRIESTS IN THE DIOCESE OF ELK IN THE YEARS 1992-2017

Summary

The article discusses the administrative changes concerning parish priests in the diocese of Elk in the years 1992-2017, in the first 25 years of its functioning. The information gathered included nearly half a thousand names of priests and 150 parishes. The proposed changes only included parishes led by diocesan priests.

Key words: administration, the diocese of Elk, parish priests.